

Forord

Jeg vil først og fremst takke min veileder Åsmund Egge for god oppfølging og nyttige kommentarer gjennom mitt arbeid med denne hovedoppgaven. Ole Martin Rønning fortjener også takk for gjennomlesninger av kapitler og mange gode råd i den forbindelse.

Jeg vil også takke Institutt for arkeologi, konservering og historiske studier ved Universitetet i Oslo, samt Norges forskningsråds prosjekt *Kommunismen i Norden*, for økonomisk støtte i forbindelse med mine arkivstudier i Moskva.

Ansatte ved Arbeiderbevegelsens arkiv og bibliotek i Oslo har vært til stor hjelp når det gjelder anskaffelse av kilder og litteratur. Takk også til alle som har vært behjelpelige med å lese korrektur, og til alle som har hjulpet meg med forespørsler jeg har hatt av både praktisk og faglig art i forbindelse med hovedoppgaven.

Oslo, oktober 2005.

Ingrid Lillehagen Andersen.

Innholdsfortegnelse

FORORD	1
INNHOLDSFORTEGNELSE	3
FORKORTELSER	5
KAPITTEL 1: INNLEDNING	6
PRESENTASJON OG AVGRENSNING AV OPPGAVEN	6
PROBLEMSTILLING	7
TIDLIGERE LITTERATUR OG FORSKNING	8
TEORETISK UTGANGSPUNKT OG ANVENDT METODE	12
KILDENE	13
DISPONERING AV OPPGAVEN	16
KAPITTEL 2: IRH OG KOMINTERN	18
DANNELSEN AV KOMINTERN	18
BEGREPET ”KLASSEJUSTIS”	19
ENHETSFRONTTAKTIKKEN OG MASSEORGANISASJONENE	21
OPPRETTELSEN AV IRH	23
KOMINTERNES KONTROLL OVER IRH	25
BOLSJEVISERINGEN AV KOMINTERN	28
SOVJETISK UTENRIKSPOLITIKK	29
KAPITTEL 3: DE FØRSTE FORSØKENE PÅ Å ETABLERE NORGES RØDE HJELP	30
SITUASJONEN I DEN NORSKE ARBEIDERBEVEGELSEN	30
DEN FØRSTE KONTAKTEN MELLOM IRH OG NORGE	30
RETNINGSLINJENE FRA IRH	31
RØDE HJELP UNDER MARIE LUIHNS LEDELSE	32
RØDE HJELP – EN PARTIINSTITUSJON?	35
DE LOKALE KOMITEENE	37
KOLLEKTIVE ELLER INDIVIDUELLE MEDLEMMER?	39
PROPAGANDA OG AGITASJON	40
RØDE HJELP – ET KVINNEANLIGGENDE?	41
IRH OG SKOLERING AV RØDE HJELP	43
KAMPANJENE FOR DE ØSTEUROPEISKE OFRENE FOR KLASSEJUSTIS	44
<i>Bulgaria, Bessarabia og Polen</i>	44
<i>Råkosisaken</i>	45
RØDE HJELPS ENGASJEMENT FOR DEN NORSKE KLASSEJUSTISENS OFRE	47
<i>Fjellsetersaken</i>	48
<i>Amnesti eller benådning?</i>	48
IRH I DANMARK OG SVERIGE	50
NEDGANGEN I 1926.....	52
OPPSUMMERING	53
KAPITTEL 4: RØDE HJELP UNDER OTTO LUIHN	56
EN NY SENTRALKOMITÉ ORGANISERES	56
IRHS INSTRUKTØRER	57
IRHS ANDRE VERDENSKONFERANSE	59
EN STYRKET SENTRALKOMITÉ?	60
UENIGHETER MED IRH	61
DELTAGELSE FRA DNA-MEDLEMMER	63
HVOR MANGE MEDLEMMER HADDE RØDE HJELP?	64
KAMPEN MOT ”TUKTHUSLOVENE”	65
KAMPEN FOR SACCO OG VANZETTI	67
RØDE HJELPS ”LANDSKONFERANSE”	70
ARBEIDERNES JUSTISFOND	72
FOKUS PÅ FENGSELSFORHOLD	73
PROBLEMENE I 1928	74

OPPSUMMERING	76
KAPITTEL 5: EN STADIG MER USTABIL ORGANISASJON.....	78
INN I DEN ”TREDJE PERIODE”	78
CLARTÉ TRER INN I RØDE HJELPS SENTRALKOMITÉ	79
<i>To antifascistiske konferanser</i>	80
NY SENTRALKOMITÉ FRA SOMMEREN 1929.....	82
<i>Røde Hjelp som ”revolusjonær kamporganisasjon”</i>	83
<i>Gastoniasaken</i>	84
<i>Flyktningen Czoldos</i>	85
SENTRALKOMITEEN SMULDRER OPP.....	86
<i>IRH-seksjoner etableres Danmark og Sverige</i>	88
<i>Røde Hjelps rolle i Menstadkonflikten</i>	90
<i>IRH og arbeidslivskonfliktene i Danmark og Sverige</i>	92
<i>Bergen og Fylkenes Røde Hjelp</i>	95
NY SENTRALKOMITÉ I NOVEMBER 1932.....	97
<i>Hitlers maktovertagelse i Tyskland</i>	100
INTERNASJONALE ARBEIDERHJELP (IAH).....	101
OPPSUMMERING	103
KAPITTEL 6: RØDE HJELPS SISTE ÅR	105
FOLKEFRONTSPOLITIKKEN	105
ARBEIDET MED Å GJENOPPBYGGE RØDE HJELP.....	106
<i>Thälmannoppbud, og medlemsverving</i>	108
<i>Spaniakampanje</i>	109
<i>Thälmannoppbud i Danmark og Sverige</i>	110
RØDE HJELP OG ENHETSFRONTEN MOT FASCISMEN.....	111
DE TYSKE FLYKTINGENE OG NORSK ASYLPRAKSIS.....	112
RØDE HJELPS KAMP FOR ASYLRETTEEN	115
RØDE HJELP OG UNDERSTØTTELSE AV FORFULGTE ANTIFASCISTER.....	118
EN SVAK SENTRALKOMITÉ	120
DE SKANDINAVISKE IRH-SEKSJONENES EMIGRANTHJELP – FORSKJELLER OG LIKHETER	122
DILEMMAER TILKNYTTET DE POLITISKE EMIGRANTENE	125
EN STERK SOLIDARITETSBEVEGELSE ELLER EN LITEN ORGANISASJON?.....	127
ASYLRETTENS VENNER.....	127
<i>Trotskijssaken</i>	128
KOMITÉARBEIDET I DANMARK OG SVERIGE	130
IRHS SISTE ÅR.....	132
<i>Oppløsningen av de skandinaviske seksjonene</i>	133
OPPSUMMERING	135
<i>IRH etter andre verdenskrig</i>	137
KAPITTEL 7: KONKLUSJON- IDEALER OG REALITETER	139
KOMINTERN OG IRH.....	139
DE KOMMUNISTISKE PARTIENES HOLDNING TIL FRONTORGANISASJONENE.....	140
OPPSLUTNING OM IRH-SEKSJONENES KONKRETE VIRKSOMHET	142
IRHS ROLLE	144
OPPSUMMERING	145
KILDER OG LITTERATUR	147
KILDER	147
LITTERATUR.....	149

Forkortelser

AAB: Arbeiderbevegelsens arkiv og bibliotek i Oslo.

AFL: Arbeidernes Faglige Landsorganisasjon.

DKP: Danmarks Kommunistiske Parti.

DnA: Det norske Arbeiderparti.

DNAF: DnAs Flyktningekomiteé.

DRH: Danmarks Røde Hjælp.

EKKI: Den Kommunistiske Internasjonales Eksekutivkomité.

IAH: Internationale Arbeiter Hilfe. I Norge: Internasjonale Arbeiderhjelp.

Inprekorr: Internationale Presse Korrespondenz

IRH: Internationale Rote Hilfe.

KPD: Kommunistische Partei Deutschlands

LO: Landsorganisasjonen i Norge.

MEB: Mittel-europäische Büro, med ansvar blant annet for IRHs seksjoner i Skandinavia.

MOPR: Mezdunarodnaja Organizatsija Pomoštsji Bortsam Revoljutsii, IRHs russiske navn.

NKU: Norges Kommunistiske Ungdomsforbund.

NKP: Norges Kommunistiske Parti.

NSA: Norges Socialdemokratiske parti.

NRH: Norges Røde Hjelp.

Org.byrå: - Kominterns organisatoriske byrå, med ansvar for organisatoriske spørsmål.

- NKPs organisatoriske byrå, med ansvar for organisatoriske spørsmål.

Pol.byrå, NKPs politiske byrå, den daglige ledelsen.

PSOE: Partido Socialista Obrero International, det spanske sosialistpartiet.

RFI: Den Røde Faglige Internasjonale, også kalt Profintern.

RFO: Den Revolusjonære Fagopposisjon.

RGASPI: Rossijskij Gosudarstvennyj Arkhiv Sotsialno-Polititsjeskoj Istorii, det russiske statsarkiv for sosial og politisk historie.

RHD: Rote Hilfe Deutschlands.

SAI: Den Sosialistiske Arbeiderinternasjonale.

SKP: Sveriges Kommunistiska Parti.

SRH: Svenska Röda Hjälp.

Komintern: Den Kommunistiske Internasjonale.

Kapittel 1: Innledning

Presentasjon og avgrensning av oppgaven

I november 1922, på den fjerde verdenskongress for Den Kommunistiske Internasjonale (Komintern), ble det opprettet en organisasjon med navnet Internationale Rote Hilfe (IRH).

IRH var en av Kominterns såkalte frontorganisasjoner og ble opprettet som ledd i Kominterns *enhetsfronttaktikk*. Denne taktikken ble vedtatt for å få flertallet av arbeiderklassen, som støttet opp om de sosialdemokratiske partiene, til å innse behovet for den revolusjonære politikken de kommunistiske partiene sto for. Taktikken gikk i korthet ut på at kommunistene skulle oppnå dette ved å kjempe side om side med hele arbeiderbevegelsen i kampen for arbeiderklassens dagsaktuelle krav.

IRHs virksomhet skulle konkret gå ut på å understøtte politiske fanger og flyktninger, de såkalte "ofre for klassejustis". Begrepet klassejustis ble til daglig brukt om den utøvelse av loven som utelukkende ble ansett for å rette seg mot arbeiderklassen og dens organisasjoner. Dette dreide seg f.eks. om fengsling av demonstranter og streikevakter, men også om mer alvorlige tilfeller av forfølgelse, spesielt i land hvor arbeiderbevegelsen måtte arbeide illegalt. I slike tilfeller skulle IRH tre til med materiell, moralsk, juridisk og politisk støtte til arbeiderne og deres familier.

Det ble opprettet seksjoner av IRH i en rekke land, deriblant i Norge. Det er den norske seksjonen av IRH som er temaet for denne hovedoppgaven. I Norge gikk IRHs seksjon under navnet Norges Røde Hjelp, eller bare Røde Hjelp. Siden IRH skulle brukes som en strategi for at kommunistpartiene skulle oppnå økt innflytelse i arbeiderbevegelsen, var det Norges Kommunistiske Parti (NKP) som skulle opprette og drive den norske seksjonen av IRH. Hvis strategien skulle ha noen positiv effekt for partiet, var det imidlertid viktig å trekke medlemmer til Røde Hjelp også fra de øvrige delene av arbeiderbevegelsen. Organisasjonen var dermed åpen for alle som ønsket å støtte klassejustisens ofre. Partimedlemskap skulle heller ikke spille noen rolle for hvem som mottok understøttelse. Det eneste kravet for dette var at man hadde deltatt i den revolusjonære klassekampen.

Tidsmessig avgrenses oppgaven på følgende måte: IRH var virksom frem til 1941, da Tyskland invaderte Sovjetunionen. Hovedvekten av oppgaven begrenser seg imidlertid til perioden mellom 1924 og 1937, som var de årene hvor det ble gjort forsøk på å etablere en

fast seksjon av IRH i Norge. Det vil bli lagt vekt på å en så kronologisk fremstilling som mulig for å kunne si noe om hvilke forandringer Røde Hjelp gjennomgikk.

Tematisk vil oppgaven omhandle NKPs forsøk på å bygge opp en seksjon av IRH i Norge og hvordan den øvrige arbeiderbevegelsen møtte de fremstøtene som ble gjort i denne forbindelsen. I tillegg vil interaksjonen mellom Røde Hjelp og IRH bli tatt opp. Norges Røde Hjelp vil også bli sammenlignet med IRH-seksjonene i Danmark og Sverige, Danmarks Røde Hjælp og Svenska Röda Hjälp. Undersøkelsen av forsøkene på å bygge opp IRH-seksjoner i disse landene er i denne sammenhengen imidlertid ikke et poeng i seg selv, men gjøres etter et ønske om å sette Norges Røde Hjelp inn i et bredere perspektiv.¹

Problemstilling

Det har tidligere ikke blitt utgitt noen arbeider om de frontorganisasjonene som var aktive i Norge i mellomkrigstiden. Det er derfor et mål for denne hovedoppgaven å gi en grundig innsikt i Røde Hjelps utvikling og virksomhet. For å gjøre dette på en tilfredsstillende måte, er det med bakgrunn i den valgte tematiske og tidsmessige avgrensningen nødvendig å utarbeide et sett av konkrete spørsmål både innenfor et nasjonalt og et internasjonalt perspektiv.

I et nasjonalt perspektiv vil et hovedspørsmål være hvordan NKP tok i bruk Røde Hjelp som en del av sine forsøk på å oppnå økt innflytelse over den norske arbeiderklassen. Mer spesifikt vil det legges vekt på å få frem hvordan NKP konkret gikk til verks for å bygge opp en IRH-seksjon i Norge. Hvor store ressurser satte partiet av for å bygge opp et organisatorisk apparat og en medlemsmasse? Var det forandringer over tid med hensyn til hvordan partiet prioriterte Røde Hjelp? Hva var i så fall bakgrunnen for disse forandringene og hvilke konsekvenser fikk dette for organisasjonen? Hvordan harmonerte organisasjonens hevd på å være en partipolitisk uavhengig organisasjon med den dype splittelsen som preget den norske arbeiderbevegelsen i mellomkrigstiden? Kan man overhodet snakke om Røde Hjelp som en selvstendig organisasjon, slik NKP hevdet at den var, eller var båndene til NKP for tette til at dette var tilfelle?

Videre vil Røde Hjelps utvikling søkes i holdningen som Det norske Arbeiderparti (DnA) og flertallet av Arbeidernes Faglige Landsorganisasjon inntok til organisasjonen. Disse

¹ Gjennom fremstillingen vil de skandinaviske seksjonene i hovedsak refereres til med de navnene på IRH-seksjonene som ble brukt på det nasjonale planet, dvs Røde Hjelp (i Norge), Røde Hjælp (i Danmark) og Röda Hjälp (i Sverige). I en del sammenhenger vil det imidlertid være naturlig å understreke seksjonenes nasjonalitet ved å bruke seksjonenes fulle navn: Norges Røde Hjelp, Danmarks Røde Hjælp og Svenska Röda Hjälp. I fotnotene vil forkortelsene NRH (Norges Røde Hjelp), SRH (Svenska Röda Hjälp) og DRH (Danmarks Røde Hjælp) benyttes.

mektige aktørene hadde også understøttelse av klassejustisens ofre som en del av sitt program. Likevel møtte de Røde Hjelp med en fiendtlig holdning. I denne sammenheng vil det bli lagt vekt på å få frem hvilke metoder og argumenter DnA og Landsorganisasjonen brukte for å hindre at folk sluttet opp om Røde Hjelp. To andre viktige spørsmål vil være: I hvilken grad kan man si at disse to aktørene hadde makt til å styre oppslutningen om Røde Hjelp? På hvilken måte ble Røde Hjelps utvikling påvirket av DnAs og Landsorganisasjonens egne tiltak for klassejustisens ofre?

I et internasjonalt perspektiv vil Røde Hjelps samarbeid med IRH stå i fokus. Konkrete spørsmål i forhold til dette er: På hvilken måte bidro IRH til å opprette en norsk seksjon? Fikk Røde Hjelp noen form for konkret støtte fra IRH, f.eks. i form av penger? Var samarbeidet mellom IRH og Røde Hjelp preget av direktiver ovenfra og ned, eller handlet seksjonen på grunnlag av egne beslutninger? Var det noen ganger uoverensstemmelser mellom IRH og Røde Hjelp, og hva var i så fall bakgrunnen for disse? I hvilken grad ble IRH påvirket av Kominterns offisielle politiske linjer, og hvilke konsekvenser fikk dette for Norges Røde Hjelp?

De fleste av disse spørsmålene er nært beslektet med hovedspørsmålene som Kominternforskningen i alle år har tatt for seg. Dette dreier seg blant annet om i hvor stor grad Komintern var styrt av den sovjetiske utenrikspolitikken og om hvordan de kommunistiske partiene skulle klare å vinne arbeiderklassen for et revolusjonært syn på samfunnet i en tid som var grunnleggende ikke-revolusjonær.² Bakgrunnen for dette slektskapet er spørsmålet om hvor nært frontorganisasjonene ideologisk og organisatorisk var knyttet til Komintern. Dette må avklares i forhold til IRH før fremstillingens hovedtema kan drøftes på en tilfredsstillende måte. Hvorvidt dette danner grunnlag for å si at IRH og Røde Hjelp var underkastet Kominterns beslutninger er en problemstilling som vil bli drøftet underveis i fremstillingens hoveddeler.

Tidligere litteratur og forskning

Røde Hjelp er knapt nevnt i tidligere litteratur som tar for seg arbeiderbevegelsens historie i Norge. I NKPs offisielle partihistorie, redigert av Just Lippe, beskrives Røde Hjelps virksomhet kort. Lippe hevder at Røde Hjelp i en rekke klassejustissaker, både nasjonalt og internasjonalt utfoldet en ”betydelig aktivitet” på tross av aktiv motstand fra DnA og

² McDermott, Kevin og Jeremy Agnew, *The Comintern. A History of International Communism from Lenin to Stalin*, London 1996, s xx, introduksjon.

Landsorganisasjonen.³ Med tanke på Lippes posisjon som NKPs offisielle historiker, er det imidlertid liten grunn til å tillegge denne fremstillingen for mye vekt. Røde Hjelps innsats i spesifikke saker er heller ikke hyppig omtalt i annen litteratur. Et unntak er Einhart Lorenz' fremstilling av arbeidet som ble gjort i Norge for tyske flyktninger mellom 1933 og 1943.⁴

Røde Hjelp er ikke nevnt i et såpass sentralt verk som *Arbeiderbevegelsens historie i Norge*.⁵ Heller ikke Einhart Lorenz skriver om organisasjonen i sin fremstilling av NKPs historie fra 1923 til 1931.⁶ Begge disse verkene er imidlertid viktige for å få en forståelse av det politiske landskapet Røde Hjelp befant seg i. Den manglende omtalen organisasjonen har fått i disse verkene gjør det nærliggende å tolke Røde Hjelps virksomhet som lite betydningsfull. Både *Arbeiderbevegelsens historie* og Lorenz' bok er imidlertid skrevet uten det kildematerialet om Røde Hjelp som har vært tilgjengelig for denne oppgaven. Det nye materialet vil bli brukt til å vurdere hvorvidt denne tolkningen er riktig.

Siden denne hovedoppgaven også skal ta for seg IRH-virksomheten i Danmark og Sverige, er det av stor nytte å bruke litteratur som omhandler disse seksjonene. I denne forbindelse bør det nevnes at det i Danmark finnes mer forskning både omkring IRHs seksjon og det kommunistiske partiet enn hva tilfellet er i Sverige. Dette vil naturlig nok gi et bredere grunnlag for å vurdere utviklingen til den danske enn den svenske seksjonen.

Historien til Danmarks Røde Hjælp er blitt fremstilt i et speciale, tilsvarende en norsk hovedoppgave.⁷ Forfatteren, Torben Størner, har ikke hatt tilgang til korrespondansen mellom Røde Hjælp og IRH, og han har først og fremst basert sin fremstilling på offisielt avismateriale fra dansk arbeiderbevegelse i tillegg til Røde Hjælps egne publikasjoner. Størners speciale er likevel svært nyttig som en generell oversikt over Røde Hjælps utvikling og virksomhet. Ett speciale der Røde Hjælps innsats for de antifascistiske emigranter blir omtalt, vil også bli brukt.⁸ Det samme gjelder en mye anvendt oversiktshistorie om Danmarks Kommunistiske Parti (DKP), som vil være nyttig for å sette den danske IRH-seksjonen inn i

³ Lippe, Just (red.), *NKPs historie bind 1*, Oslo 1963, s 243f.

⁴ Lorenz, Einhart, *Exil in Norwegen. Lebensbedingungen und Arbeit deutschsprachiger Flüchtlinge 1933-1943*, Baden-Baden 1992.

⁵ *Arbeiderbevegelsens historie i Norge*, Kokkvoll, Arne og Jakob Sverdrup (red.).

De aktuelle bindene er Maurseth, Per, *Gjennom kriser til makt.(1920-1935)*, bind 3, Oslo 1987 og Pryser, Tore, *Klassen og nasjonen.(1935-1946)*, bind 4, Oslo 1988.

⁶ Lorenz, Einhart, *Det er ingen sak å få partiet lite*, Oslo 1983.

⁷ Størner, Torben, *Danmarks Røde Hjælp 1928-1941*, speciale ved Århus Universitet 1981.

⁸ Sørensen, Trine Gantriis, *Danmark som nærområde. En undersøgelse av emigranthjælpekomiteernes rolle i dansk flyktningepolitikk 1933-1941, med et avsluttende utblikk på hjelpekomiteer i enkelte udvalgte lande i Europa*, speciale ved Københavns Universitet 2001.

en nasjonal kontekst.⁹ Mest interessant for Sveriges del er en kort oppgave fra 1969, som handler om Svenska Röda Hjälpens innsats for politiske flyktninger.¹⁰

IRH og de andre frontorganisasjonene som ble opprettet av Komintern er et felt som generelt har fått liten oppmerksomhet i forskningen. Det meste av det som finnes om generell litteratur om IRH og de øvrige frontorganisasjonene kan settes i sammenheng med ulike skoler som har dominert Kominterns historiografi.

Et viktig stridspunkt mellom disse skolene har vært gradene av autonomi for de nasjonale kommunistpartiene. I etterkrigstiden vokste det frem forståelse av Komintern som et rigid og sterkt sentralisert system, hvor alle avgjørelser ble tatt på toppplan, og hvor de nasjonale seksjonene var uten mulighet til å påvirke utviklingen. Ifølge denne oppfatningen fikk Stalin etter hvert en monolittisk kontroll over Komintern og medlemsseksjonene, og gjorde disse til rene instrumenter i den sovjetiske utenrikspolitikken.

Etter at Kominterns arkiver ble åpnet på begynnelsen av 1990-tallet har dette ”tradisjonelle” synet på Komintern blitt utfordret. Blant annet har man blitt klar over at de nasjonale kommunistpartiene ikke nødvendigvis sto i et så strengt underordnet forhold til Komintern, men at det var flere uenigheter i organisasjonen enn man før har visst om. Videre åpner de nye tolkningene for at Komintern ikke sto i et like rigid underordnet forhold til det sovjetiske lederskapet som tidligere antatt. To forskere som står for denne linjen er britene Kevin McDermott og Jeremy Agnew.¹¹ Deres bok *The Comintern. A History of International Communism from Lenin til Stalin* vil bli brukt som referanseverk i denne fremstillingen.

Når det gjelder litteratur som konkret omhandler Kominterns frontorganisasjoner, er den amerikanske sosiologen Philip Selznick en klar representant for den ”tradisjonelle” linjen. Selznick ga i 1952 ut boken *The Organizational Weapon*, som er en grundig studie av kommunistisk strategi og taktikk. Han konsentrerer seg først og fremst om frontorganisasjonene som ble opprettet som en del av den kommunistiske bevegelsen etter andre verdenskrig, men har likevel et allment fokus på hva slags funksjon slike organisasjoner kan spille.¹² I konklusjonene hans kommer et klart anti-kommunistisk syn frem, noe han ikke deler med alle ”tradisjonister”, men hans studie er likevel verdifull som en generell tilnærming til emnet.

⁹ Bloch-Poulsen, Jørgen og Morten Thing, *Danmarks kommunistiske parti 1918-1941*, Viborg 1979.

¹⁰ Gessler, Carin, *Röda Hjälpen. Den kommunistiske hjälporganisationens verksamhet bland politiska flyktingar 1930-1939*, 1969. Finnes hos Arbetarrörelsens arkiv och bibliotek, Stockholm.

¹¹ McDermott og Agnew 1996.

¹² Selznick, Philip, *The Organizational Weapon. A Study of Bolshevik Strategy and Tactics*, New York 1952.

Innenfor den ”anti-kommunistiske” skolen finner vi også den estisk-fødte skribenten Jüri Lina. Lina representerer hva vi må kalle en ekstrem variant av denne retningen, og det er vanskelig å kalle hans bok, *Kommunisternas heliga krig*, for seriøs forskning. Lina hevder at IRH i bokens utgivelsesår, 1986, fremdeles var aktiv, og søker å vise at organisasjonen er en kommunistisk terrorkonspirasjon mot den vestlige verden.¹³ Siden hans bok mer er å betrakte som en pamflett enn et historieverk vil den ikke anses som relevant for denne hovedoppgaven.

Nylig utkom en grundig fremstilling av den tyske IRH-seksjonen (Rote Hilfe Deutschlands, RHD).¹⁴ Forfatteren av boken, Nicolaus Brauns, må betraktes som en representant for den linjen innenfor Kominternforskningen som vant frem på 1990-tallet. Denne linjen har imidlertid blitt kritisert i den siste tiden, og enkelte historikere har tatt til orde for at de såkalte ”tradisjonelistene” på vesentlige punkter hadde rett i sine analyser av Komintern. De har kritisert mange av 1990-tallets historikere for å overse eller bagatellisere Kominterns innflytelse på sine medlemsseksjoner, og den avgjørende påvirkningen sovjetisk politikk hadde på utviklingen.¹⁵ Når det gjelder forskning på Kominterns frontorganisasjoner, har den svenske historikeren Lars Björilin skrevet en artikkel i tråd med dette synet. I artikkelen, hvor han undersøker to svenske frontorganisasjoner, fremholdes det at den sovjetiske innflytelsen over Komintern og medlemsseksjonene må anerkjennes som en avgjørende faktor for frontorganisasjonenes historie.¹⁶

Innenfor den ”offisielle” Kominternforskningen, finner vi den russiske historikeren Anatolij Iljitsj Avrus’ bok om IRH fra 1976. Denne boken gir en oversikt over IRHs utvikling fra starten i 1922 til utbruddet av andre verdenskrig i 1939.¹⁷ Boken er sterkt farget av det offisielle historiesynet som på det aktuelle tidspunktet var gjeldende i Sovjetunionen, men selv om Avrus har en klar politisk agenda, er hans bok likevel av stor verdi for fremstillingen av Røde Hjelp. Avrus gir ut i fra et stort, om ikke bredt kildegrunnlag, en god oversikt over de ulike fasene IRH gjennomgikk, hvilke kampanjer organisasjonen sto i spissen for, i tillegg til en rekke faktaopplysninger som ville vært svært tidkrevende å skaffe rede på gjennom kildene.

¹³ Lina, Jüri, *Kommunisternas heliga krig. Om Internationella Röda Hjälpens, dess taktik och historia*, Stockholm 1986, s 7ff.

¹⁴ Brauns, Nicolaus, *Schafft Rote Hilfe! Geschichte und Aktivitäten der proletarische Hilfsorganisation für politische Gefangene in Deutschland*, Bonn 2003.

¹⁵ Campbell, Alan og John McIlroy, Editorial: New Directions in International Communist Historiography, *Labour History Review*, i nr 1, 2003, s 3ff.

¹⁶ Björilin, Lars, Kultur och politikk. Kommunistiska frontorganisationer i Sverige, i Blomqvist, Håkan og Lars Ekdahl (red.), *Hot och löfte. Arbetarrörelsen i skuggan av Sovjetunionen 1917-1991*, Stockholm 2003.

¹⁷ Avrus, Anatolij Iljitsj, *MOPR i borbe protiv terrora i fasjizma 1922-1939*, Saratov 1976.

Teoretisk utgangspunkt og anvendt metode

Denne hovedoppgaven er skrevet ut fra en oppfatning om at de kildene som benyttes i enhver historiefaglig fremstilling blir utsatt for en fortolkningsprosess. Dette er en naturlig følge av erkjennelsen om at historiske kilder består av brokker som aldri kan fortelle hele sannheten om det fenomenet som skal undersøkes. Denne sammenhengen må derfor konstrueres av den enkelte student eller forsker, som vil fortolke kildene i tråd med sin egen forhåndsoppfatning. Valget av betraktningssmåte vil etter dette synet få konsekvenser både for fremgangsmåten i forskningsprosessen og det resultatet som til slutt foreligger.¹⁸ Basert på denne erkjennelsen blir det dermed nødvendig å definere hva slags forhåndsteorier som ligger til grunn for den følgende fremstillingen.

Til grunn for undersøkelsen om Røde Hjelp ligger en forhåndsoppfatning om at det i hovedsak er rasjonelle valg som er utgangspunktet for aktørers adferd. Røde Hjelp befant seg i et politisk landskap hvor det blant tre arbeiderpartier foregikk en maktkamp, der målet var å vinne hegemoniet i hele arbeiderbevegelsen. Innenfor ledelsen i disse tre partiene foregikk det dermed en avveining om hvilke metoder som mest sannsynlig ville skaffe partiet den optimale innflytelsen. I henhold til den definerte forhåndsoppfatningen, vil forklaringene som benyttes i fremstillingen ta utgangspunkt i at Røde Hjelps utvikling avhang av de ulike aktørenes holdning til organisasjonen, og hvilken innvirkning disse mente at organisasjonen kunne ha på utfallet av maktkampen i arbeiderbevegelsen.

NKP blir i denne sammenheng spesielt interessant, siden det var de kommunistiske partiene som skulle bygge opp og drive de nasjonale seksjonene av IRH. Forklaringene på NKPs prioriteringer av Røde Hjelp vil søkes i hvorvidt partiledelsen vurderte organisasjonens nytte når det gjaldt å skaffe partiet den nødvendige maktbasen i den norske arbeiderbefolkningen. Tilsvarende vil forklaringen på graden av oppmerksomhet organisasjonen fikk fra andre aktører søkes i hvorvidt Røde Hjelp kunne true deres posisjon. Når det gjelder oppslutningen om Røde Hjelp vil denne vurderes ut fra hvorvidt gruppene organisasjonen appellerte til anså organisasjonen som et egnet middel for å bedre arbeiderbefolkningens kår både på kort og lang sikt.

Denne betraktningssmåten er på flere måter ikke helt tilstrekkelig. Mot forestillingen om fullstendig rasjonelle aktører må det rettes en del innvendinger, som kan være med på å gjøre forklaringene som velges mer i tråd med den virkelige verden. En viktig innvending er for det første at det er påkrevd at all relevant informasjon skal være tilgjengelig om en aktør

¹⁸ Kjeldstadli, Knut, *Fortida er ikke hva den engang var*, Oslo 1992, s 127ff.

skal kunne foreta helt rasjonelle valg. Siden dette sjelden er tilfelle, må vi si at aktører som regel opererer med en *begrenset rasjonalitet*. F.eks. kan mange arbeidere ha manglet tilstrekkelig informasjon om Røde Hjelp til å kunne se at organisasjonen var et redskap i maktkampen som foregikk i arbeiderbevegelsen. I tillegg vil enhver aktør være underlagt visse føringer, som definerer eller innsnevrer situasjonen.¹⁹ Det må her understrekes at den maktkampen som pågikk i norsk arbeiderbevegelse i det definerte tidsrommet hadde bakgrunn i en splittelse hvor stridsspørsmålene gjaldt grunnleggende ideologiske spørsmål. Både i arbeiderbevegelsens partier og organisasjoner, samt i arbeiderbefolkningen selv, var det dype uenigheter om både forholdet til Sovjetunionen og behovet for revolusjon. Dette begrenset naturligvis handlingsrommet for alle, også for en organisasjon som gjorde hevd på å være hevet over disse skillene. De rasjonelle valgene som aktørene handlet på bakgrunn av foregikk altså innenfor det spillerommet som denne splittelsen skapte.

Forklaringene som fremstår mest sannsynlige i forhold til de spørsmålene som ble stilt innledningsvis kan prøves på forskjellige måter. En mye anvendt metode i historieforskningen er sammenligning, eller komparasjon. Ved å sammenligne kan man finne viktige forskjeller som kan hjelpe til med å beskrive det særegne ved et fenomen.²⁰ Sammenligning fremstår i denne sammenhengen som en nyttig metode, siden Røde Hjelp var en av flere nasjonale seksjoner i det internasjonale nettverket IRH. I denne oppgaven har jeg valgt å sammenligne Norges Røde Hjelp med den danske og svenske seksjonen. Siden det på det meste trolig fantes mer enn 70 nasjonale seksjoner av IRH er det hensiktsmessig å begrense utvalget. For mange sammenligningsobjekter vil skape forvirring, og den danske og svenske seksjonen er valgt fordi landene i Skandinavia har vesentlige likhetstrekk både når det gjelder samfunnsforhold og språk. I tillegg arbeidet alle de skandinaviske seksjonene legalt, noe mange seksjoner i Øst- og Sentral-Europa ikke kunne gjøre. Både de likhetene og de forskjellene som kommer frem i denne sammenligningen vil trolig kunne være med på å avgjøre hvor mye nasjonale særegenheter hadde å si for utviklingen av IRH-seksjonene, og hvor mye føringene som ble lagt på seksjonene fra IRH og Komintern hadde å si.

Kildene

Siden det er knapt med litteratur hvor Røde Hjelp nevnes, vil kilder spille en stor rolle i den følgende fremstillingen. En svært viktig del av disse kildene stammer fra *Det russiske*

¹⁹ Kjeldstadli, Knut, Struktur, norm og interesse – om historikerens behov for handlingsteori, i *Historisk tidskrift*, nr 1, 1991, s 50ff.

²⁰ Kjeldstadli 1992, s 253ff.

statsarkiv for sosial og politisk historie i Moskva, forkortet RGASPI etter det russiske navnet.²¹ I dette arkivet finnes IRHs hovedarkiv, hvor materialet fra de nasjonale seksjonene befinner seg. Her finnes korrespondanse mellom IRH og Røde Hjelp, direktiver fra IRH, beretninger fra Røde Hjelp, opprop og rundskriv fra organisasjonens sentralkomité, samt en mengde pressemateriale. Også når det gjelder sammenligningen av Norges Røde Hjelp med den danske og den svenske seksjonen av IRH, benyttes dokumenter fra RGASPI.

I RGASPI befinner også Kominterns hovedarkiv seg. Herfra benyttes noe materiale fra NKP og fra Kominterns såkalte Skandinaviske Ländersekretariat, som ble opprettet i 1926. Komintern hadde opprettet flere slike sekretariater, som hadde som oppgave å sørge for den kontinuerlige kontakten mellom de kommunistiske partiene og Kominterns eksekutivkomité.²² NKPs materiale er i hovedsak ikke mulig å undersøke andre steder enn i RGASPI. Dette har bakgrunn i at både DnAs og NKPs arkiver forsvant under andre verdenskrig under den tyske okkupasjonen av Norge. Svært mye av NKPs materiale befinner seg imidlertid i Moskva på grunn av korrespondansen mellom partiet og Komintern. Dette materialet kan være nyttig for å kunne si hva slags holdning både Komintern og NKP hadde til IRH og til Røde Hjelp.

Når det gjelder kildene fra RGASPI kan det være nyttig med en redegjørelse for om hvordan disse er organisert. Det er vanlig praksis å benytte seg av en firesifret henvisning i forbindelse med dokumenter fra dette arkivet, som er basert på organiseringen av RGASPIs materiale. Alle dokumenter i dette arkivet ordnes i samlinger (fond på russisk). IRHs samling har fondnr. 539. Samlingene er igjen inndelt i arkivavdelinger (opis). Dokumenter vedrørende Norges Røde Hjelp finnes i opis nummer 3, hvor IRHs eksekutivkomités korrespondanse er arkivert. Disse arkivavdelingene er så fordelt i mapper (delo), hvor de enkelte dokumentene, delt opp i sider, (list), befinner seg. Basert på de russiske betegnelsene vil henvisningen til et IRH-dokument som har sidenummer 17 i mappe 879 i avdeling 3, vil forkortes slik: F.539, op.3, d.879, l.17. Alle slike henvisninger i oppgaven stammer fra RGASPI.

Når det gjelder kildematerialet fra IRHs arkiv er det nødvendig med noen betraktninger om hva slags informasjon dette kan gi. For det første er materialet relativt omfattende, og gir derfor periodevis et godt kildegrunnlag for fremstillingen. Arkivmaterialet er av både offentlig og fortrolig art. Det offentlige materialet, som inkluderer møtereferater fra

²¹ *Rossiiskij Gosudarstvennyj Arkhiv Sotsialno-Polititsjeskoj Istorii*

Dette navnet gikk for noen år siden under betegnelsen *Rossiiskij Tsentr Khranenija i Izutsjenija Dokumentov Novejszej Istorii* (Det russiske senter for oppbevaring og studium av samtidshistoriske dokumenter, forkortet RTsKhIDNI). Dette navnet kan dukke opp i eldre fremstillinger.

²² Adibekov, G.M, E.N Sjakhnazarova og K.K. Sjirinja, *Organizatsionnaja struktura Kominterna 1919-1943*, Moskva 1997, s 105.

sentralstyremøter, resolusjoner, rundskriv og avisartikler har blitt skrevet med bakgrunn av å skulle kunne bli lest av alle, noe som selvsagt har påvirket innholdet. Det fortrolige materialet er på den annen side ment å være for en snevrere leserkrets, og kan gi verdifull utfyllende informasjon. Selv om produsentene av disse kildene kan ha hatt en personlig agenda, kan disse kildene likevel være svært nyttige. De kan avsløre uenigheter mellom Røde Hjelp og IRH eller NKP, samt uoverensstemmelser innenfor Røde Hjelps egen organisasjonen, som ikke reflekteres i dokumenter som var offentlig tilgjengelige.

I mange tilfeller fremkommer det av kildematerialet at funksjonærene i Røde Hjelp handlet på bakgrunn av beslutninger som ikke hadde vært gjenstand for formell behandling. Korrespondansen med IRH gikk også i bølger, og i årene mellom 1929 og 1933 var den nærmest ikke-eksisterende. I denne perioden må fremstillingen hovedsakelig baseres på avismateriale, noe som selvsagt gir et dårligere grunnlag for en fremstilling av Røde Hjelps virksomhet. Manglende referater og korrespondanse kan imidlertid være et poeng i seg selv, og er derfor en kilde til informasjon både om tilstanden i Røde Hjelp og seksjonens forhold til de sentrale IRH-myndighetene på denne tiden.

Med hensyn til kildene som benyttes fra Kominterns arkiv, består disse av stikkprøver fra arkivene til NKP og Skandinaviske Ländersekretariat. Den enorme mengden med materiale som finnes her gjør det umulig å foreta noen systematisk undersøkelse. Det materialet som benyttes fra Kominternarkivet vil imidlertid sammen med det øvrige kildematerialet kunne danne et godt grunnlag for å gi et generelt bilde av hva slags holdning NKP inntok til den norske seksjonen av IRH.

I fremstillingen benyttes sitater som er urettede kopier av originalteksten. Disse vil i en del tilfeller være på tysk, siden dette var språket som i stor grad ble benyttet i korrespondansen mellom IRH og seksjonene. Den originale uttrykksformen er beholdt med bakgrunn i et ønske om å gjengi meningsinnholdet i teksten på en korrekt måte. Bruken av sitater på tysk vil imidlertid begrenses for å gjøre fremstillingen mest mulig tilgjengelig.

I denne sammenheng må det påpekes at de tyskspråklige kildene fra Kominterns og IRHs arkiver kan være opphav til mistolkninger. En anseelig mengde av disse dokumentene er skrevet av personer som ikke hadde tysk som morsmål. Dette medfører at tolkningene av dokumentenes innhold ikke nødvendigvis er i samsvar med det disse personene ønsket å uttrykke. Det er derfor grunn til å være på vakt overfor tvetydige utsagn og utsagn som går på tvers av den helheten som trer frem fra disse dokumentene. Et mindre utvalg av dokumentene er skrevet på russisk, og de samme forbeholdene må tas i forhold til disse. Når det gjelder

transkriberingen av russiske navn og uttrykk, følges den nyeste norske normalen, f.eks. Feliks Dzerzjinskij, ikke Felix Dzerzhinsky.

I tillegg til arkivmateriale fra RGASPI, finnes det også relevant kildemateriale fra *Arbeiderbevegelsens arkiv og bibliotek* (AAB) i Oslo. Herfra vil en rekke aviser benyttes. Dette dreier seg i første rekke om NKPs hovedorgan *Norges Kommunistblad*, som i 1929 skiftet navn til *Arbeideren*. Disse avisene vil være spesielt relevante med hensyn til de konkrete sakene Røde Hjelp engasjerte seg i, men vil også være en viktig kilde for å belyse NKPs forhold til organisasjonen. DnAs hovedorgan *Arbeiderbladet* benyttes for å belyse hvordan DnA forholdt seg til Røde Hjelp. I tillegg benyttes enkelte NKP-aviser, som basert på stikkprøver kan brukes som et supplement for å gi en pekepinn om hvilken rolle Røde Hjelp spilte på lokalplanet. Andre kilder fra AAB som benyttes inkluderer materiale fra DnA, Landsorganisasjonen og en del andre organisasjoner som anses som relevant for Røde Hjelps utvikling. Dette gis det en fullstendig oversikt over i litteraturlisten.

Når det gjelder bruk av navn på organisasjonen IRH, dukker navnet MOPR ofte opp i både kildene og i litteraturen. Dette har sammenheng med at MOPR var den russiske forkortelsen for IRH.²³ Opprinnelig var MOPR navnet på den sovjetiske seksjonen av IRH,²⁴ men i flere sammenhenger ble navnet også brukt synonymt med IRH. Dette kan virke noe forvirrende, men i de fleste sammenhenger er det mulig å se om navnet refererer til den sovjetiske seksjonen eller til IRH i sin helhet. Årsaken til at navnet MOPR ofte ble brukt, har sannsynligvis bakgrunn i at den sovjetiske seksjonen var den desidert sterkeste av alle IRHs seksjoner, og at den derfor hadde en helt spesiell stilling.

Disponering av oppgaven

Fremstillingen om Røde Hjelp spenner over et langt tidsrom. Hvilken periodisering som velges har derfor stor innvirkning for hva slags form fremstillingen får. Periodiseringen som er valgt sammenfaller i grove trekk med den kronologiske inndelingen som tradisjonelt brukes i Kominternforskningen. Dette vil gjøre det enklere å undersøke hva slags konsekvenser de ulike politiske linjene innenfor Komintern fikk for Røde Hjelp. Inndelingen sammenfaller i stor grad med skifter i Røde Hjelps ledelse. Om dette hadde noen sammenheng med utviklingen i Komintern vil bli kommentert underveis i fremstillingen.

²³ *Mezjdunarodnaja Organizatsija Pomosjsji Bortsam Revoljutsii*. Direkte oversatt: Den internasjonale organisasjon for hjelp til de revolusjonære kjempere.

²⁴ Avrus 1976, s 9.

I det påfølgende kapitlet søkes svar på de spørsmålene som er blitt stilt om hva slags organisasjon IRH var. Her blir IRHs mål om å understøtte klassejustisens ofre satt i sammenheng med at organisasjonen var en del av Kominterns enhetsfronttaktikk, og i hvilken grad IRH ideologisk og organisatorisk var bundet til Komintern. I fremstillingens hoveddel vil kapittel 3 og 4 omhandle perioden 1924-1928. På tross av NKPs problemer og angrep fra DnA på Røde Hjelp, var dette årene da det mest aktivt ble forsøkt å etablere en IRH-seksjon i Norge. Kapittel 5 tar for seg årene 1928-1934. Dette var en periode med en venstredreining innenfor Komintern og IRH. Parallelt gjennomgikk både NKP og Røde Hjelp en voldsom organisatorisk nedgang. Kapittel 6 handler om Røde Hjelps siste år mellom 1934 og 1937, en tid hvor det i henhold til Kominterns såkalte folkefrontstaktikk ble lagt sterk vekt på å danne allianser med alle antifascistiske grupper og partier mot ofre for fascismen. Til sist vil følger et konklusjonskapittel hvor spørsmålene som har blitt stilt innledningsvis, vil bli besvart på grunnlag av fremstillingens hovedkapitler.

Kapittel 2: IRH og Komintern

Som nevnt i innledningen hadde IRH to mål for sin virksomhet. Organisasjonens umiddelbare mål var å hjelpe klassejustisens ofre. Det andre og mer langsiktige målet var å vinne massene av arbeiderklassen for et revolusjonært samfunnssyn, og var i så måte et ledd i Kominterns *enhetsfronttaktikk*. Dette kapitlet søker å gi svar på hvordan disse to målene hang sammen, og hvordan IRH ideologisk og organisatorisk sto i forhold til Komintern.

Dannelsen av Komintern

I IRHs ulike kampanjer for klassejustisens ofre appellerte organisasjonen til arbeiderklassens internasjonale solidaritet, som hadde lange tradisjoner innenfor arbeiderbevegelsen. Karl Marx' berømte siste ord i det kommunistiske manifestet lød som kjent "Proletarer i alle land, foren dere!" Internasjonal organisering ble ansett som nødvendig fordi arbeiderne i alle land sto overfor den samme fienden, nemlig kapitalismen. Tanken var at siden kapitalen var internasjonal, så måtte også arbeiderne organisere seg internasjonalt. Det var fornuftig å støtte arbeidere i andre land fordi man aldri kunne vite når man selv kunne få behov for hjelp. Sosialismen ble sett på som et fornuftig ideal, det eneste realistiske alternativet til kapitalismens kaos.²⁵

Ideen om internasjonalismen fikk også et organisatorisk uttrykk. *Den første Internasjonale* ble opprettet i 1864 som en sammenslutning av en rekke arbeiderorganisasjoner og grupper i Europa og Amerika. Denne sammenslutningen bukket under i 1876 blant annet fordi de nasjonale organisasjonene var for svake. Tråden ble tatt opp igjen i 1889, da *Den andre Internasjonale* ble organisert. Arbeiderbevegelsen opplevde i perioden etter dette et stort oppsving, og sosialismens seier syntes for mange å være uunngåelig.²⁶ Den mest radikale delen av arbeiderbevegelsen ble imidlertid svært skuffet over sammenslutningen i forbindelse med utbruddet av første verdenskrig, da flere av medlemspartiene stemte for økte krigsbevilgninger i sine hjemland. Dette var for mange et bevis på at disse partiene hadde sviktet arbeiderklassens felles interesser til fordel for den borgerlige nasjonalismen. En "ekte" forståelse av hva den internasjonale solidariteten krevde var et av hovedargumentene da Komintern, *Den tredje Internasjonale*, ble opprettet i Moskva i mars 1919.

²⁵ Terjesen, Einar A., Begrenset solidaritet eller solidaritet uten grenser?, *Arbeiderhistorie 1987*, s 15ff.

²⁶ *Ibid.*, s 10f.

Foranledningen for dannelsen av Komintern var den russiske revolusjonen i 1917 og de forutsetningene denne hvilte på. Et viktig premiss for ”oktoberrevolusjonen” hadde vært at den skulle starte et skred av revolusjoner verden over. Dette var fundert i Marx’ analyse av kapitalismens kollaps, samtidig med at en rekke begivenheter i Europa ble tolket som bevis på at denne kollapsen var nært forestående. Eksempler på dette var bølger av anti-krigsagitasjon, streiker og opprør, bortfallet av imperiene i Sentral- og Øst-Europa og ”novemberrevolusjonen” i Tyskland. Men for at verdensrevolusjonen skulle kunne realiseres, behøvdes et verdensomspennende kommunistparti, en rolle Komintern var ment å oppfylle.²⁷

I 1920, på den Kominterns andre kongress, ble det lansert en liste med krav til partiene som skulle være medlemmer av Komintern. Her ble det blant annet slått fast at alle partier som ønsket å slutte seg til Komintern utelukkende måtte bestå av pålitelige kommunister, og at alle former for sosialdemokratiske og ”sentristiske” elementer måtte være rensket ut av organisasjonen. Videre var det et krav at partiene bekjente seg til det som ble kalt ”den demokratiske sentralisme”. Dette var det gjeldende prinsippet i det russiske kommunistpartiet, og innebar en jerndisiplin hvor alle ledd i organisasjonen sto underkastet partiledelsen, som igjen var underordnet direktivene fra Komintern.²⁸ Disse kravene, som i Norge gjerne har blitt kalt ”Moskva-tesene” førte til ytterligere splittelse, og i kjølvannet av disse fulgte opprettelsen av egne kommunistiske partier, spesielt i Europa.

Begrepet ”klassejustis”

”Klassejustis” hadde lenge før IRH ble dannet rukket å bli et sentralt begrep innenfor arbeiderbevegelsen, og hadde opprinnelig sitt utspring i Karl Marx’ og Friedrich Engels’ ideer. Begrepet ”klassejustis” ble imidlertid ikke brukt av verken Marx eller Engels selv, ei heller skrev noen av dem noen selvstendig studie som omhandlet lov og rett. Dette medfører selvsagt at det åpnes for ulike tolkninger av begrepet.

Et viktig utgangspunkt for å forklare hva som ligger i begrepet ”klassejustis” er Marx’ og Engels’ ideer om klasser og klassekamp. Marx og Engels mente at rettsvesenet er et uttrykk for den gjeldende klassestrukturen i samfunnet og at rettsvesenet brukes som et instrument for klassesdominans.²⁹

Ifølge den *historiske materialismen*, som er blitt et kjent navn på Marx’ mest sentrale ideer, er det slik at de menneskelige samfunn forandrer seg gjennom den historiske

²⁷ McDermott og Agnew 1996, s 1f.

²⁸ *Ibid.*, s 17f.

²⁹ *International Encyclopedia of the Social and Behavioral Sciences*, “Class Legislation”, bind 3, Oxford 2001.

utviklingen, men det som utgjør basisen i ethvert samfunn er *produksjonsforholdene*. Produksjonsforholdene, hevder Marx, er bestemmende for alt åndelig, politisk og sosialt liv, som utgjør denne basisens overbygning. Rettsvesenet, på linje med politikk, er altså kun et uttrykk for hvordan produksjonsforholdene i et samfunn er organisert.³⁰

Marx' og Engels' syn på klasser og klassekamp er en konsekvens av deres idé om at menneskene har kommet i ulike eiendomsforhold til produksjonsmidlene. Den gruppen av mennesker som kontrollerer eller eier produksjonsmidlene utgjør den herskende eller undertrykkende klassen, mens de som ikke eier produksjonsmidlene utgjør den undertrykte, eller utbyttede klassen. I føyedalsamfunnet utfører bøndene ubetalt arbeid for det lokale aristokratiet, i et kapitalistisk samfunn tilraner borgerskapet seg profitten fra det lønnsarbeidet som proletariatet utfører i fabrikkene.³¹ I henhold til metaforen om basis og overbygning blir klassejustis et helt naturlig uttrykk for ethvert samfunn hvor produksjonsforholdene medfører at menneskene blir delt inn i antagonistiske klasser.

Med tanke på at lov og rett spiller en rolle som instrument for klassesdominans, følger dette naturlig av at Marx mente at det i ethvert klassesamfunn finnes motstridende klasseinteresser. De herskende ønsker å beskytte sin makt, mens de undertrykte ønsker å minske utbyttingen og til sist bryte hele systemet opp ved hjelp av revolusjon. Ifølge Marx er det nettopp denne klassekampen som utgjør hoveddrivkraften i den historiske utviklingen.³² Marx og Engels legger i forbindelse med klassekampen vekt på statsapparatets rolle som beskytter av den herskende klassens interesser, og dermed som et middel for undertrykkelse. Siden rettsvesenet uløselig er knyttet til statsmakten, blir dermed også dette en del av den herskende klassens undertrykkelsesapparat.³³

To som motsier denne "tradisjonelle" måten å tolke Marx' og Engels' syn på lov og rett, og dermed begrepet "klassejustis" er sosiologene Maureen Cain og Alan Hunt. Disse setter spørsmålsteget ved det de mener er en deterministisk tolkning av rettsvesenet i marxismen, som de hevder er for sterkt influert av Lenins *Staten og revolusjonen*, hvor Lenin legger stor vekt på statsmakten som middel for undertrykkelse. I følge Cain og Hunt mente ikke Marx nødvendigvis at rettsvesenet er undertrykkende i seg selv.³⁴ Denne debatten er imidlertid ikke spesielt sentral i denne sammenhengen, i og med at det går frem av

³⁰ Marx, Karl, *Marx i ett bind*, utvalg ved Engelstad, Fredrik og Jon Elster, Oslo 1973.

³¹ Gottlieb, Roger S., *Marxism 1844-1990. Origins, Betrayal, Rebirth*, New York 1992, s 8ff.

³² *Ibid.*, s 12.

³³ *International Encyclopedia of the Social and Behavioral Sciences*, "Class and law", bind 3, Oxford 2001.

³⁴ Cain, Maureen og Alan Hunt, *Marx and Engels on Law*, London 1979, s x, forord.

kildematerialet at IRH la til grunn en forståelse av klassejustisbegrepet som er i tråd med den ”tradisjonelle” tolkningen.

I tillegg til begrepet klassejustis var uttrykket ”hvit terror” en del av både Kominterns og IRHs terminologi. Betegnelsen hadde vært i bruk siden den franske revolusjonen, da de kontrarevolusjonære tok ”hvit terror” i bruk som et svar på den ”røde” revolusjonære terror.³⁵ For de revolusjonære representerte den hvite fargen monarkiet og reaksjonen også etter den franske revolusjon. Denne fargerterminologien ble overført til borgerkrigstidens Russland (1918-1921), hvor den røde armé kjempet mot de ”hvite” styrkene, som kjempet mot det bolsjevikene hadde oppnådd i 1917-revolusjonen. Opprinnelig brukte Komintern og IRH begrepet ”hvit terror” om forfølgelsen av arbeider- og bondeorganisasjoner i de mange øst- og sentraleuropeiske land og Italia, hvor det etter første verdenskrig ble opprettet autoritære og fascistiske regimer. Disse landene ble referert til som ”terrorland”.³⁶ Etter hvert utviklet det seg imidlertid en praksis der begrepene hvit terror og klassejustis ble brukt om hverandre.

Enhetsfronttaktikken og masseorganisasjonene

Komintern hadde blitt dannet på et tidspunkt hvor optimismen var stor med tanke på en verdensrevolusjon. Men det ble snart klart at revolusjonen ville la vente på seg. Selv om man med opprettelsen av Komintern og lanseringen av ”Moskva-tesene” hadde fått opprettet en rekke kommunistpartier, forble disse partiene i de fleste land små, og arbeiderne fortsatte som før å slutte opp om de sosialdemokratiske partiene. Massenes manglende oppslutning om revolusjonen ble et stort problem for Komintern, som måtte revurdere sin strategi for å vinne innflytelse over arbeiderklassen.

Den nye taktikken, som ble lansert på Kominterns tredje kongress i 1921, ble kalt for *enhetsfronttaktikken*. Dette var en taktikk som gikk ut på å gjøre arbeiderklassen revolusjonær ved hjelp av indirekte metoder. Nå skulle man samle grupper som gikk utover partiets rekker ved å søke et bredt samarbeid med hele arbeiderklassen omkring konkrete kampsaker. Gjennom denne arbeidsmetoden håpet man at de sosialdemokratiske lederne ville bli avslørt, siden de ikke ville kunne komme de radikale kampkravene i møte, men heller søke samarbeid med de borgerlige lederne. Dermed mente man at arbeiderklassen ville se at det var kommunistene, og ikke sosialdemokratene som talte deres sak.³⁷

³⁵ Tønneson, Kåre, *Revolusjonen som rystet Europa. Frankrike 1789-1815*, Oslo 1989, s 152.

³⁶ Brauns 2003, s 224.

³⁷ *Ibid.*, s 27ff.

Det var en rekke problemer knyttet til enhetsfronttaktikken. Blant kommunistene dukket spørsmålet opp om hvorfor man i 1920 hadde søkt splittelse med sosialdemokratene, for så å søke samarbeid med dem igjen året etter. Taktikken møtte ingen forståelse blant sosialdemokratenes ledere, som var fullstendig klar over at kommunistenes mål var å knuse dem. Kommunistenes invitasjoner til de sosialdemokratiske politikerne og fagforeningslederne ble dermed møtt med sterk skepsis.

I tillegg innebar enhetsfronttaktikken to arbeidsformer som på mange måter sto i motsetning til hverandre. På den ene siden skulle man forsøke å skape en enhet ovenfra med ledere for politiske partier og fra fagbevegelsen. På den andre siden skulle kommunistene drive propaganda rettet mot arbeiderklassen og få disse til å vende seg mot det reformistiske lederskapet nedenfra. Dette åpnet for uenigheter om hva som var den rette måten å vinne arbeiderklassen på i forhold til det som til enhver tid var definert som den ”korrekte” balansen mellom disse to arbeidsmetodene. Det skulle ikke mye til før man ble beskyldt for avvik enten til høyre eller venstre for denne linjen.³⁸

Som et ledd i enhetsfronttaktikken ble det opprettet en rekke såkalte *frontorganisasjoner*. Disse organisasjonene ble gjerne også kalt *sideorganisasjoner* eller *masseorganisasjoner*, og var alle konsentrert rundt ulike interesseformål. IRH var én av disse organisasjonene. Det fantes en egen organisasjon for revolusjonære fagforeninger, kalt Profintern, eller Den Røde Faglige Internasjonale (RFI). Det fantes også en Ungdomsinternasjonale, en Kvinneinternasjonale og en Sportsinternasjonale. I tillegg hadde man Sovjetunionens Venner, som skulle fremme kultur- og vennskapssamband med Sovjetunionen og en organisasjon kalt Internationale Arbeiter Hilfe (IAH), som var ”en selvhjelpsorganisasjon som skulle gripe inn hvor massenød truet proletariatets levekår”³⁹ Av alle disse organisasjonene var det IAH som lå nærmest IRH. Som vi senere skal se havnet disse to organisasjonene i et skadelig konkurranseforhold til hverandre.

Ordet frontorganisasjon hadde militære konnotasjoner. Tanken var at man sto foran den siste og avgjørende striden før det klasseløse, kommunistiske samfunn kunne realiseres, og at man måtte konstruere en front av arbeidere som kunne utføre denne kampen. I forbindelse med dannelsen av IRH var det mange som tok til tale for at arbeiderklassen behøvde sitt ”revolusjonære Røde Kors”. Dette var navnet som ble brukt da ideen om en internasjonal hjelpeorganisasjon for klassejustisens ofre ble lagt frem for Komintern. Navnet hadde for øvrig svært lite å gjøre med det Røde Kors vi kjenner i dag, som ble stiftet av Henry

³⁸ *Ibid.*, s 32f.

³⁹ Brauns 2003, s 80.

Dunant i 1859. Formålet til Dunants organisasjon var å hjelpe ofrene som ble skadet i krig mellom nasjoner, uansett formål. IRH ble derimot dannet som et revolusjonært alternativ til det ”borgerlige” Røde Kors. IRH skulle komme dem som kjempet under proletariatets faner til unnsetning i den uunngåelige ”krigen” mot kapitalismen.

Philip Selznick legger i sin bok *The Organizational Weapon* vekt på den viktige rollen partiet spiller i kommunistisk strategi. I den forbindelse hevder han også at frontorganisasjonene ikke har noen verdi i seg selv, men at de utelukkende eksisterer for å øke partiets makt.⁴⁰ At partiet hadde en spesiell stilling i Lenins ideer, er det ingen tvil om. Lenin mente at revolusjonen ikke kunne gjennomføres uten medvirkning fra de brede massene, men hevdet at det kun var *partiet*, som skulle være en elite av profesjonelle revolusjonære, som kunne lede massene gjennom revolusjonen.⁴¹

Det at frontorganisasjonene først og fremst eksisterte til nytte for partiene, var også noe som ble understreket av kommunistene selv. ”The goal of all enterprises of the International Arbeiter Hilfe is to reveal the true character of bourgeois-capitalist society”, skrev IAHS leder Willy Münzenberg i 1931. Det var imidlertid ikke nødvendigvis en motsetning mellom den konkrete virksomheten organisasjonene bedrev og det endelige målet som både Selznick og Münzenberg nevner. Det å drive understøttelse for klassejustisens ofre var et ledd i å vise arbeiderklassen at statsapparatet hadde en innebygd undertrykkende karakter, og at den eneste løsningen var å slutte opp om en revolusjonær politikk.

Opprettelsen av IRH

Før opprettelsen av IRH i 1922 eksisterte det flere ulike komiteer på nasjonalt plan som arbeidet for klassejustisens ofre. Et av de aller tidligste eksemplene på dette var da Karl Marx i 1849 tok initiativet til opprettelsen av en komité til støtte for revolusjonære som havnet på flukt etter 1848-revolusjonens utbrudd. Den første Internasjonale skal også ha engasjert seg i å støtte klassejustisens ofre, spesielt i forbindelse med Pariserkommunen i 1871.⁴²

Da Julian Markhlevskij introduserte ideen om opprettelsen av et revolusjonært Røde Kors for Komintern, var dette en betegnelse som i en årrekke hadde blitt brukt på ulike komiteer med formål om å understøtte revolusjonære fanger og emigranter. Helt fra 1880-tallet hadde det i Tsar-Russland eksistert komiteer under denne fellesbetegnelsen. De første

⁴⁰ Selznick 1952, s 163.

⁴¹ Lenin, *Hva må gjøres?*, Kragerø 1970, s 84ff.

⁴² Avrus 1976, s 23f.

komiteene ble organisert av en sosialistinspirert gruppe som ble kalt "Folkeviljen".⁴³ Nasjonale komiteer for hjelp til fengslede revolusjonære ble opprettet i en rekke sentraleuropeiske og østeuropeiske land i etterkant av første verdenskrig. Dette dreide seg blant annet om Østerrike, hvor det i 1919 ble opprettet en komité til støtte for ungarske flyktninger etter at den ungarske rådsrepublikken var blitt slått ned. Også i Polen, Tyskland og Bulgaria ble det opprettet nasjonale komiteer. I tillegg fantes hjelpekomiteer i Italia og USA.⁴⁴ Flere av disse komiteene tok Røde Kors-navnet i bruk.⁴⁵

Ideen om en internasjonal organisasjon til støtte for klassejustisens ofre kom fra en krets av polske revolusjonære som kjempet på den røde armés side under den polsk-russiske krigen i 1920, hvor grensene mellom Polen og det nye Russland ble fastsatt.⁴⁶ I forbindelse med denne krigen ble en rekke polske revolusjonære fengslet. Blant polakkene som var sentrale i kampen for at den røde armé skulle seire i krigen, var flere involvert i opprettelsen av IRH. Blant disse finner vi Feliks Kon, Julian Markhlevskij og Feliks Dzerzjinskij. Dzerzjinskij var ifølge Brauns opphavsmannen til ideen om en internasjonal hjelpeorganisasjon for revolusjonære.⁴⁷ Han blir imidlertid ikke nevnt i forbindelse med selve opprettelsen av IRH. På det tidspunktet IRH ble opprettet var Dzerzjinskij innenriksminister i Sovjet-Russland og sjef for det hemmelige politiet i landet.⁴⁸

Organisasjonen "Samfunnet av gamle bolsjeviker" fattet stor interesse for ideen som Dzerzjinskij og hans krets kom med. Denne foreningen var blitt dannet med utgangspunkt i det russiske kommunistpartiet, hvor mange av partiets medlemmer fra før 1917-revolusjonen var medlemmer.⁴⁹ Mange av foreningens medlemmer hadde selv vært fengslet og forfulgt under tsar-tiden. Hensikten med denne organisasjonen var at de eldre bolsjevikenes erfaringer skulle kunne komme de yngre og nyligere tilsluttede medlemmene til gode.⁵⁰ I samarbeid med en annen forening, kalt "Samfunnet av tidligere politiske fanger og flyktninger" regnes "Samfunnet av gamle bolsjeviker" blant initiativtagerne til opprettelsen av IRH.⁵¹ Julian Markhlevskij var selv en "gammel-bolsjevik" og medlem av Kominterns eksekutivkomité

⁴³ *Bolsjaja Sovetskaja Entsiklopedija*, "Krasnyj Krest", bind 13, Moskva 1973.

⁴⁴ Brauns 2003, s 29.

⁴⁵ Avrus 1976, s 34ff.

⁴⁶ Det er uenigheter om hvem som gikk seirende ut av krigen, spesielt mellom russiske og polske forskere.

⁴⁷ Brauns 2003, s 29.

⁴⁸ Leggett, George, *The Cheka: Lenin's political Police*. Oxford 1986, s 247ff.

⁴⁹ Det sovjetiske kommunistpartiet har hatt flere navn. Fra den 7. partikongress i 1918 ble partiet kalt *Rossijskaja kommunistitsjeskaja partija (bolsjevikov)*, forkortet RKP(b), fra den 14. partikongress i 1925 ble partiet endret til *Vsesjozuznaja kommunistitsjeskaja Partija (bolsjevikov)*, forkortet VKP(b). På den 19. partikongress i 1952 fikk partiet navnet *Kommunistitsjeskaja partija sovjetskogo sojuza*, forkortet KPSS.

⁵⁰ *Bolsjaja Sovetskaja Entsiklopedija*, "Obsjtsjestvo starykh bolsjevikov", bind 18, Moskva 1974.

⁵¹ Brauns 2003, s 29.

(EKKI), som sto for den kontinuerlige driften av Komintern mellom hver verdenskongress. Han var den som brakte forslaget om å danne et ”internasjonalt og revolusjonært Røde Kors” frem for Komintern. Den 30.november vedtok Kominterns fjerde verdenskongress resolusjonen som regnes som starten på IRH. Markhlevskij ble valgt til leder for IRHs sentralkomité, en stilling han hadde til sin død i 1925.⁵²

Kominterns kontroll over IRH

Selznick gjør ingen forsøk på å skille mellom de ulike frontorganisasjonene. Lars Björlin har imidlertid pekt på at frontorganisasjonene ikke alle hadde like sterk tilknytning til Komintern til å begynne med. På dette området mangler mye forskning, men det er i alle fall klart at den svenske avdelingen av Sovjetunionens Venner i begynnelsen var tilknyttet det russiske kommunistpartiet. Björlins poeng er imidlertid at de frontorganisasjoner som opererte uavhengig av Komintern etter hvert kom inn under Kominterns kontroll.⁵³

Siden IRH var blitt opprettet som en følge av en resolusjon på Kominterns fjerde verdenskongress, er det ingen tvil om at Komintern var sterkt involvert fra første stund. Det skulle likevel gå et par år før Internasjonalen fikk den fulle kontrollen med IRHs eksekutivkomité. Markhlevskij ble ikke gjenvalgt til EKKI på den fjerde verdenskongressen, og må først og fremst ses på som en representant for det russiske kommunistpartiet. Frem til sommeren 1924 besto IRH-ledelsen utelukkende av medlemmer derfra. På IRHs første verdenskongress, som sammenfalt med Kominterns femte verdenskongress sommeren 1924, ble Komintern-dominansen tydeligere. Her ble IRHs eksekutivkomité utvidet til å også omfatte utenlandske representanter, og besto nå også av representanter fra EKKI, Ungdomsinternasjonalen og Profintern.⁵⁴

Lederne som fulgte Markhlevskij var alle sterkt involvert i Kominterns sentrale organer. Da Markhlevskij døde i 1925, tok Clara Zetkin over. Hun var samtidig medlem av EKKI. Formelt hadde hun vervet som leder av IRHs eksekutivkomité til sin død i 1933, men fra 1927 var det Jelena Dimitrovna Stasova som var den egentlige lederen. Hun var ikke medlem av selve EKKI, men var med i EKKIs organisatoriske byrå (org.byrå). Hun var IRHs leder frem til 1937, da Wilhelm Pieck, et sentralt medlem av EKKI, tok over. Han ledet organisasjonen frem til nedleggelsen i 1941.⁵⁵

⁵² Avrus 1976, s 49.

⁵³ Björlin 2003, s 44.

⁵⁴ Avrus 1976, s 65 og 69.

⁵⁵ For nærmere opplysninger om IRH-ledernes ulike verv i Komintern, se Adibekov, Sjakhnazarova og Sjirinja 1975.

Komintern var i begynnelsen sterkt involvert i å etablere nasjonale seksjoner av IRH, og sto en stund for kommunikasjonen mellom disse og de sentrale myndighetene i Moskva.⁵⁶ I løpet av kort tid ble IRH-apparatet forsterket, og i 1924 ble det åpnet en del IRH-byråer rundt om i Europa som skulle ta seg av slike oppgaver. Det mellomeuropeiske kontoret (Mittel-europäische Büro, (MEB) ble åpnet i Berlin i april, og var byrået som alle de tre skandinaviske seksjonene hørte inn under.⁵⁷ I løpet av året ble det opprettet tilsvarende byråer i Wien (Det balkanske byrå) og i Paris (det latinske byrå).⁵⁸

Helt fra begynnelsen var det klart at de kommunistiske partiene måtte spille en viktig rolle i oppbyggingen av de nasjonale IRH-seksjonene. Dette ble f.eks. understreket på Kominterns femte verdenskongress i Moskva i 1925.⁵⁹ Resolusjoner fra Kominterns verdenskongresser var imidlertid offentlige dokumenter som var tilgjengelige for enhver. Noe som ikke ble nevnt i slike dokumenter var at kommunistpartiene ikke bare hadde ansvar for å bygge opp de nasjonale IRH-seksjonene, men at de i tillegg måtte sørge for å kontrollere disse.⁶⁰ Komintern brukte altså gjensidig representasjon på både internasjonalt og nasjonalt nivå for å oppnå kontroll over IRH.

Det er liten tvil om at dominansen fra Komintern var noe som kom som følge av aktive beslutninger i Kominterns ledende organer. Dette behøver imidlertid ikke å ha vært imot viljen til lederne av de nasjonale komiteene. Troen på at det var Komintern som kunne gjennomføre verdensrevolusjonen og få en endelig slutt på den borgerlige klassejustisen var sannsynligvis sterk. En samling av innsatsen mot klassejustisen under Kominterns ledelse ble en logisk følge av en slik tankegang.

Selv om IRH hadde en sterk tilknytning til Komintern, og det var de kommunistiske partiene som skulle kontrollere de nasjonale IRH-seksjonene, var IRH opptatt av at seksjonene skulle leve opp til uttrykket ”überparteilichkeit”, som betyr det å stå utenfor partiene. Det knyttet seg imidlertid store dilemmaer til dette begrepet. Brauns skriver at dette har vært en kilde til uenighet mellom kommunistiske og ikke-kommunistiske forskere, fordi man hadde ulike oppfatninger av begrepet.⁶¹ For kommunistene betydde begrepet ”überparteilichkeit” simpelthen at man også søkte å organisere ikke-kommunister, mens sosialdemokratene var mistenksomme til enhver organisasjon med kommunister i ledelsen.

⁵⁶ Avrus 1976, s 42.

⁵⁷ Brauns 2003, s 219.

⁵⁸ Avrus 1976, s 49.

⁵⁹ *Ibid.*, s 66.

⁶⁰ Se f. eks. F.539, op.3, d. 865, l.10. IRH: Brev til Norges Røde Hjelp.

⁶¹ Brauns 2003, s 68.

Siden IRH søkte å verve ikke-kommunister både som medlemmer og i ledelsen, var kommunistenes kontroll med organisasjonen ikke en selvfølge. Selznick påpeker at mellomkrigstidens frontorganisasjoner først og fremst skulle mobilisere partisympatisører som ideologisk sto i partiets periferi, men som av ulike grunner ikke kunne være med i partiet, eller som ikke ble ansett som pålitelige nok til å gjøre partiarbeid.⁶² Spesielt blant vestlige intellektuelle var det mange som fattet sympati for frontorganisasjonenes virksomhet. Ofte var dette mennesker som ikke var medlemmer av de kommunistiske partiene, men som likevel sto frem som Sovjetunionens og kommunismens forsvarere.⁶³ For å sikre flertallet for de kommunistiske partiene skulle det derfor dannes fraksjoner av kommunister innenfor de nasjonale IRH-seksjonene. Også i IRHs ledelse fantes en slik "Komfraksjon".⁶⁴ Dette betyr at det også innenfor ledelsen må ha vært personer uten medlemskap i noe kommunistisk parti.

Lars Björilin hevder at EKKIs sjette utvidete plenumsmøte i februar og mars 1926 representerer et veiskille når det gjelder Kominterns engasjement i masseorganisasjonene. Hovedtemaet på dette plenumet var hvordan den kommunistiske bevegelsen skulle øke sin innflytelse i forskjellige land. Bakgrunnen var at mange av de kommunistiske partiene nå fremsto som mer konsoliderte enn før. Mange partier hadde gjennomgått smertefulle splittelser, men dette var splittelser som ble ansett for å være nødvendige om man skulle klare å skape en enhetlig kommunistisk organisasjon. Nå ble det dratt opp retningslinjer for arbeidet blant sosialdemokrater og partiløse med en kraft man tidligere ikke hadde sett. I denne forbindelse fikk frontorganisasjonene stor oppmerksomhet. For å vinne sosialdemokratene for kommunismen ble et helt nett av enhetsorganisasjoner ansett for å være nødvendig. De frontorganisasjonene som var uten tilknytning til de kommunistiske partiene skulle nå inn under Kominterns kontroll. Det var imidlertid ingen tvil om at bestemmelsene var kontroversielle. Flere tok til orde for å ikke offentliggjøre hva bestemmelsene gikk ut på for å hindre angrep fra sosialdemokrater, siden disse i mange land dominerte det politiske miljøet hvor masseorganisasjonene arbeidet.⁶⁵

Björilin har i sitt arbeid med Arbetarnas Idrottsförbund, den røde sportsinternasjonalens svenske avdeling, funnet en hemmelig resolusjon fra slutten av 1920-tallet hvor det eksplisitt stadfestes at Sportsinternasjonalens eksekutivkomité de facto arbeider

⁶² Selznick 1952, s 115ff.

⁶³ Rotihaug 1998, *Sambandet Norge-Sovjetunionen. Kulturambassadør eller politisk reiskap?*, hovedoppgave ved Universitetet i Oslo 1998, s 13.

⁶⁴ Dette går klart frem av arkivmaterialet i RGASPI, hvor arkivmaterialet for IRHs komfraksjon er organisert i egne mapper (delo).

⁶⁵ Björilin 2003, s 64ff.

på grunnlag av Kominterns direktiv.⁶⁶ Kildemateriale fra IRHs eksekutivkomité har i svært liten grad blitt brukt i denne hovedoppgaven, slik at tilsvarende ikke kan fastslås når det gjelder IRH. Plasseringen av Kominterns egne medarbeidere i IRHs ledelse og de grep som ble tatt for at kommunistpartiene skulle kontrollere de nasjonale IRH-seksjonene kan imidlertid peke i en slik retning. I hvilken grad IRHs agitasjon samsvarte med Kominterns skiftende politiske linjer vil gjennom fremstillingens hoveddeler også gi et grunnlag for å vurdere om IRH og medlemsseksjonene i praksis handlet på grunnlag av Kominterns beslutninger.

Bolsjeviseringen av Komintern

Fra 1924 gikk utviklingen i sterk retning av russisk dominans av Komintern gjennom den såkalte bolsjeviseringen. Med dette begrepet menes en ideologisk og organisatorisk omforming av de kommunistiske partiene etter russisk modell, og en aksept av Lenins prinsipper om partienhet, disiplin og demokratisk sentralisme. Målet med bolsjeviseringen var at Komintern, med de erfaringer det russiske kommunistpartiet hadde gjort gjennom sin erobring av makten i Russland, skulle bli et effektivt instrument for å lede verdensrevolusjonen i andre land.

Da Komintern ble dannet i 1919 var det i utgangspunktet ingen partier som skulle ha rang foran de andre innenfor Internasjonalen. McDermott og Agnew har imidlertid påpekt at russerne dominerte fra første stund.⁶⁷ Sentraliseringen ble for alvor satt i gang da ”Moskvatesene” ble vedtatt i 1920. Da ble det blant annet slått fast at alle beslutninger på Kominterns kongresser og i eksekutivkomiteen var bindende for alle medlemspartier.⁶⁸ I 1922 ble det vedtatt at alle kommunistiske partier måtte avholde sine landsmøter i etterkant av Kominterns verdenskongresser. På denne måten ble direktiver i realiteten bare lagt frem for de nasjonale kommunistpartiene for godkjenning, uten at det ble tatt hensyn til eventuelle motforestillinger.⁶⁹

Bolsjeviseringsparolen ble formelt vedtatt på Kominterns femte verdenskongress i 1924. Etter dette var de nasjonale kommunistpartiene i realiteten underkastet avgjørelsene som ble tatt i EKKI. Når Komintern vedtok at de kommunistiske partiene skulle satse på arbeidet i og med frontorganisasjonene, var dette altså beslutninger som partiene formelt ikke hadde anledning til å gå i mot. Hvilken vekt Komintern tilla disse organisasjonene er dermed

⁶⁶ *Ibid.*, s 63.

⁶⁷ McDermott og Agnew 1996, s 14.

⁶⁸ *Ibid.*, s 18.

⁶⁹ *Ibid.*,s 24.

en viktig faktor hvis man skal forstå kommunistpartienes satsing på frontorganisasjonene som strategi.

Sovjetisk utenrikspolitikk

Bolsjeviseringen ble sterkt preget av de maktkampene som foregikk i det sovjetiske kommunistpartiet i årene etter Lenins død i 1924. Dette var en maktkamp som delvis ble ført innenfor Komintern. Etter flere år med harde fraksjonskamper var det i 1928 Stalin som sto igjen som den ubestridte leder, og med dette regnes bolsjeviseringsperioden for å være over. Samtidig som Stalin vant innflytelse over det russiske kommunistpartiet, økte han også sin makt over Komintern, og da han hadde vunnet over sine motstandere i det russiske partiet, hadde han sammen med sin nærmeste krets også fullstendig kontroll over Kominternapparatet.⁷⁰

I løpet av bolsjeviseringsperioden ble Komintern i økende grad et redskap for den sovjetiske utenrikspolitikken. Da det ble klart at det ikke ville komme noen snarlig revolusjon i vesten, ble det et stadig større behov for Sovjetunionen å etablere et normalt forhold til de kapitalistiske landene. Stalins tese om ”sosialisme i ett land”, hvor konsolideringen av Sovjetunionen ble ansett for å være en forutsetning for verdensrevolusjonen, ble lansert i 1924. Dermed ble en av de viktigste oppgavene for de nasjonale kommunistpartiene å bygge opp en sovjetvennlig opinion i sine land. På denne måten håpet man å forebygge vestlige intervensjoner mot Sovjetunionen.⁷¹ Det er i denne sammenheng bestemmelsene om frontorganisasjonene fra EKKIs sjette plenum må ses, siden disse organisasjonene var et verktøy for å nå frem til alle de deler av befolkningen som var positive til Sovjetunionen, men som ikke nødvendigvis var medlemmer av et kommunistisk parti.

⁷⁰ *Ibid.*, s 42ff

⁷¹ *Ibid.*, s 50f.

Kapittel 3: De første forsøkene på å etablere Norges Røde Hjelp 1924-1926

Situasjonen i den norske arbeiderbevegelsen

Norges Røde Hjelp hadde et annet politisk landskap å forholde seg til sammenlignet med hva andre seksjoner av IRH hadde. Mens hovedmønsteret i de fleste europeiske land var at det etter Kominterns dannelse utkrystalliserte seg markante skiller mellom et kommunistisk mindretall og et sosialdemokratisk flertall, var situasjonen en annen i Norge. I Norge var situasjonen i stedet at flertallet i arbeiderbevegelsen var revolusjonært, mens reformistene var i mindretall.

Det norske Arbeiderparti (DnA) var med på stiftelsen av Komintern i 1919, og først i 1921 førte Kominternspørsmålet til en avskalling av partiet til høyre. Splittelsen kom som en følge av de strenge betingelsene som ”Moskva-tesene” stilte for medlemskap i Komintern. Som en følge av strid rundt disse spørsmålene ble Norges Socialdemokratiske Arbeiderparti (NSA) dannet. Dette partiet ble imidlertid aldri noen reell utfordrer på arbeiderbevegelsens kamparena, og gikk med i DnA igjen i 1927. Den høyeste oppslutningen partiet klarte å oppnå ved valg var ved stortingsvalget i 1921, da det fikk 9,2 % av stemmene, mot DnAs 21,3 %.⁷²

DnA beholdt sitt medlemskap i Komintern helt frem til 1923 da partiet nok en gang ble splittet. Flertallet støttet ikke lenger et medlemskap i Komintern og DnA gikk ut av Internasjonalen. Mindretallet, som ønsket å beholde medlemskapet, dannet Norges Kommunistiske Parti (NKP). Men selv om DnA ikke lenger var medlem av Komintern, betraktet partiet seg fremdeles som kommunistisk i de påfølgende årene. I Norge hadde man altså en situasjon frem til midten av 20-årene hvor *to* partier, som begge gjorde krav på å være kommunistiske, kjempet om hegemoniet i arbeiderbevegelsen.

Den første kontakten mellom IRH og Norge

Den første kontakten mellom IRH og Norge gikk via DnA. Siden de første brevene ble sendt mens DnA fremdeles var en medlemsseksjon av Komintern, var dette naturlig. I mai 1923 ble det sendt brev fra Norge til IRH om at en norsk seksjon av IRH var blitt etablert. I begynnelsen gikk den norske avdelingen av IRH under navnet ”Justisfondkomiteen”. Dette var noen måneder før DnA ble splittet over Kominternspørsmålet, og Justisfondkomiteen

⁷² Furre, Berge, *Norsk historie 1905-1990*, Oslo 1992, s 502, tabell nr 6.

besto opprinnelig av representanter fra DnA, Landsorganisasjonen og Norges kommunistiske Ungdomsforbund (NKU).⁷³

Justisfondskomiteen var ikke den første norske hjelpeorganisasjonen fundert i arbeiderbevegelsen. Som en forløper til denne komiteen fantes et såkalt "Antimilitaristfond", som var underlagt DnA. Dette fondet ble i 1923 besluttet nedlagt, og Antimilitaristfondets midler ble innlemmet i den nye komiteen.⁷⁴ Justisfondskomiteens aktiviteter var svært begrensede. Det ble sendt ut opprop og oppfordringer om å samle inn penger til fondet i forbindelse med 1. maidemonstrasjonene.⁷⁵ Det har imidlertid ikke latt seg gjøre å finne noen dokumentasjon på hva som ble resultatet av dette arbeidet.

Det skulle ikke gå lang tid før Justisfondskomiteens oppgaver ble stilt i skyggen av en umiddelbart langt viktigere hendelse enn arbeidet med å bygge opp den internasjonale solidariteten blant landets arbeidere, nemlig Arbeiderpartiets splittelse i november 1923. Etter splittelsen gikk fondet over til å hete "Det norske Arbeiderpartis og Ungdomsfylkingens justis og kampfond" [sic]. Venstre kommunistisk Ungdomsfylking, som ble navnet på DnAs ungdomsorganisasjon, erstattet NKUs plass i fondet, mens Landsorganisasjonen trakk seg ut av samarbeidet.⁷⁶ Det nye justis- og kampfondet til DnA og Ungdomsfylkingen skulle først og fremst være til for medlemmer av partiet og ungdomsfylkingen. I 1925 ble statuttene imidlertid forandret, slik at det også kunne ytes støtte til medlemmer av Landsorganisasjonen, selv om de ikke var medlemmer av DnA eller Venstre kommunistisk Ungdomsfylking.⁷⁷

I og med at den Justisfondskomiteen som ble dannet i mai 1923 ble værende under DnAs kontroll opphørte dermed også denne komiteens forbindelse med IRH. På våren 1924 ble det derfor opprettet ny kontakt mellom IRH og en ny norsk komité, som var fundert i NKP. Leder for komiteen var Marie Luihn, som hadde fulgt NKP ved partisplittelsen.⁷⁸ Fra november 1924 var navnet på den norske seksjonen av IRH Norges Røde Hjelp.⁷⁹

Retningslinjene fra IRH

IRH kom med en rekke retningslinjer for hvordan Røde Hjelp skulle organiseres og hvordan virksomheten skulle foregå. Dette gjaldt f.eks. betingelser for sammensetningen av sentralkomiteen og de lokale komiteer, samt metoder for å bygge opp en

⁷³ RGASPI: Fond 539, Opis 3, Delo 865, List 7. Heretter: F.539, op.3, d.865, l.7.

⁷⁴ *D.N.A., Beretning 1924*. Kristiania 1924, s 44.

⁷⁵ F.539, op.3, d.865, l.7, Justisfondskomiteen: Brev til IRHs sentralkomité, 16.05.23.

⁷⁶ *D.N.A., Beretning 1924*, Oslo 1925, s 43.

⁷⁷ *D.N.A., Beretning 1925*, Oslo 1926, s 28.

⁷⁸ F.539, op.3, d.867, l.10f. Norges Røde Hjelp, (heretter NRH): Brev til IRHs eksekutivkomité, 16.05.25.

⁷⁹ F.539, op.3, d.865, l.21. NRH: Brev til IRH, 17.11.24.

medlemsorganisasjon. Retningslinjen bar sterkt preg av den kontrollen det russiske kommunistpartiet og Komintern hadde over IRH.

Helt fra begynnelsen var IRH opptatt av at Røde Hjelp skulle nå utover kommunistpartienes rekker. Rent konkret skulle organisasjonen ”alle proletarischen Organisationen, sowohl Parteien, wie auch Gewerkschaften und Bauerorganisationen mit Hinzuziehung der Intellektuellen Kreise und anderer hinzuziehen”. Det ble imidlertid presisert at ”[i]hr müsset nur dafür sorgen, dass die Kontrolle fest in unsere Händen bleibt”.⁸⁰ Sekretæren, som var den egentlige lederen av Røde Hjelp, måtte pekes ut i forståelse med NKP. Ledelsen skulle for øvrig ha representanter fra kvinnene, ungdommen og arbeiderorganisasjoner som var kollektivt tilsluttet Røde Hjelp, og som spilte en rolle på landsbasis. Ledelsen i de lokale komiteene skulle ha samme fordeling av medlemmer som sentralkomiteen.⁸¹

Høsten 1924 fikk Røde Hjelp beskjed av IRH om å ta utgangspunkt i bedriftene i sitt arbeid med å verve medlemmer til Røde Hjelp. Her skulle det dannes Røde Hjelp-grupper, som skulle være utgangspunktet for de lokale komiteene.⁸² Det må ses i sammenheng med bolsjeviseringslinjen som hadde blitt vedtatt på Kominterns femte kongress sommeren 1924. En konsekvens av denne parolen var at kommunistpartiene skulle avvikle sine territoriale organisasjoner og i stedet organiseres med basis i bedriftsceller.⁸³ Dette var organisasjonsformen til det sovjetiske kommunistpartiet, og i henhold til bolsjeviseringsparolen måtte alle seksjoner overta det sovjetiske partiets erfaringer, også på det organisatoriske området.

Røde Hjelp under Marie Luihns ledelse

Røde Hjelps sentralkomité, med Marie Luihn i spissen, satte i gang med å verve medlemmer og å bygge opp lokale komiteer rundt omkring i landet. I løpet av høsten 1924 fantes det lokale komiteer i Bergen, Trondhjem, Drammen, Sarpsborg, Skien og Stavanger. Det ble også foretatt en del innsamlinger denne høsten, og alt i alt samlet Røde Hjelp inn 2046, 05 kroner i løpet av dette året.⁸⁴ Med tanke på den korte tiden Røde Hjelp hadde eksistert i Norge, må dette karakteriseres som et relativt bra resultat. Til sammenligning var

⁸⁰ F.539, op.3, d.865, l.10. IRH: Brev til NRH, 14.04.24.

⁸¹ F.539, op.3, d.866, l.15ff. IRH: Brev til NRH, 20.06.25.

⁸² F.539, op.3, d.865, l.16f. IRH: Brev til NRH, 25.10.24.

⁸³ Lorenz 1983, s. 59.

⁸⁴ F.539, op.3, d.867, l.87. NRH: Beretning. Ukjent dato, men beretningen er skrevet etter at året 1924 var omme.

organisasjonens inntekter for hele året 1927 kun på 3000 kroner, hvorav nesten 300 kroner var et overskudd fra tidligere år.⁸⁵

I 1925 begynte arbeidet for Røde Hjelp å foregå i noe mer regelmessige former, og på våren 1925 kunne Røde Hjelp meddele at Marie Luihn var blitt formelt valgt til sekretær, mens Auden Th. Båstad, som også tilhørte NKP, var organisasjonens formann.⁸⁶ I tillegg deltok også Jeanette Olsen på en del av sentralstyremøtene. Hun var medlem av NKPs politiske byrå (pol.byrået), som var partiets daglige ledelse, i tillegg til at hun var partiets kvinneseekretær.

I løpet av året reiste Marie Luihn og Auden Th. Båstad over store deler av landet. En mengde lokale komiteer ble opprettet, blant annet i Ålesund, Tønsberg, Larvik, Porsgrund, Kongsberg, Molde og Kristiansund, i tillegg til komiteer på en rekke mindre steder.⁸⁷ I Oslo fungerte sentralkomiteen som byens lokale komité.⁸⁸

Aktivitetsnivået i Røde Hjelp høsten 1925 var relativt høyt og selv om resultatene ikke var de beste, gjorde sentralkomiteens medlemmer en betydelig innsats for å bygge opp en medlemsorganisasjon og å profilere Røde Hjelp blant arbeiderklassen. Innsatsen hadde selvsagt bakgrunn i et sterkt personlig engasjement fra lederskikkelsene, men det er også stor sannsynlighet for at pengeoverføringer fra IRH spilte en rolle på denne tiden. Røde Hjelp hadde mottatt relativt rause bidrag fra IRH siden starten i 1924. I juni 1924 bevilget IRH på forespørsel fra NKP 50 dollar til understøttelse av fengslede fra NKU, men understreket at dette var et engangstilfelle.⁸⁹ IRH ga også positivt svar til å gi et tilskudd på 250 dollar til en IRH-uke i desember 1924.⁹⁰ Om denne propagandauka i det hele tatt ble holdt er usikkert. Det sto f.eks. ingen reportasjer om den i *Norges Kommunistblad*, som helt fra sommeren 1924 hadde trykket stoff om IRH og den norske seksjonen.

Våren 1925 kom det nok en gang drahjelp fra IRH i form av nok et økonomisk tilskudd på 250 dollar. Summen ble bevilget med bakgrunn i Røde Hjelps eget budsjett for 1925, som planla en årslønn for sekretæren på 3500 kroner, eller 50 dollar per måned. 150 av de bevilgete 250 dollar skulle altså gå til å lønne sekretæren i tre måneder, mens de resterende 100 dollar skulle brukes til andre administrative utgifter. IRH håpet at tilskuddet skulle bidra til at Røde Hjelp kunne bli selvfinansierende. Optimismen våren 1925 var stor, og IRH mente

⁸⁵ F.539, op.3, d.870, l.68ff. NRH: Landskonferansen 1927.

⁸⁶ F.539, op.3, d.867, l.10. NRH: Brev til IRH, 16.05.25.

⁸⁷ F.539, op.3, d.867, l.12f. NRH: Brev til IRH, juli 1925.

F.539, op.3, d.867, l.92f. NRH: Beretning for oktober 1925.

F.539, op.3, d.867, l.101f. NRH: Beretning for desember 1925.

⁸⁸ F.539, op.3, d.867, l.10. NRH: Brev til IRH, 16.05.25.

⁸⁹ F.539, op.3, d.865, l.12. IRH: Brev til NKP, 11.06.24

⁹⁰ F.539, op.3, d.865, l.18. IRH: Brev til NRH, 25.11.24.

at Røde Hjelp i løpet av få måneder, ja kanskje uker, ville ha klart å bygge opp en stor medlemsorganisasjon. Tanken var derfor at det ikke ville bli noe problem å få dekket både lønn til sekretæren og andre administrative utgifter med inntektene medlemskontingenten ville bringe.⁹¹

IRH aksepterte at Røde Hjelp budsjetterte med en årslønn til sekretæren på 3500 kroner. Hvor mye var egentlig denne summen verdt i samtiden? Hvor mye en NKP-funksjonær fikk utbetalt i året er ukjent, noe som ville være et relevant sammenligningsgrunnlag. Men ved å sammenligne hva en sekretær i det private fikk utbetalt i lønn i løpet av et år, er det mulig å få en pekepinn. En sekretær i bank- og forsikringsvesenet hadde i 1926 en minimumslønn på 4500 kroner i året. Assistenten og kontorister i industriforetagender hadde samme år en årslønn på 1440 kroner.⁹² Disse to tallene er svært forskjellige, men gir i alle fall en pekepinn om at en sekretær i Røde Hjelp ville fått gode lønnsvilkår hvis organisasjonens budsjett hadde blitt oppfylt.

IRHs håp om at tilskuddene skulle løse de organisatoriske utfordringene Røde Hjelp sto overfor, viste seg å være forgjeves. Det er sannsynlig at pengene hjalp Røde Hjelps funksjonærer med å holde maskineriet i gang høsten 1925, men det viste seg at det ikke var mulig å bygge opp en stabil medlemsorganisasjon i løpet av denne tiden. Et tydelig tegn på dette var de gjentatte klagene fra IRH om mangel på rapporter fra Norge og informasjon om tilstanden i den norske seksjonen. Bare i oktober, november og desember 1925 oppfylte Røde Hjelp kravet om å sende inn månedlige beretninger til IRH.

For Røde Hjelp var det helt essensielt å få bygget opp en medlemsorganisasjon. Dette skulle hovedsakelig tjene to viktige formål. For det første var Røde Hjelp ment å være en *masseorganisasjon*. Mange medlemmer i Røde Hjelp ville medvirke til at det revolusjonære budskapet ble spredt, samtidig som en stor medlemsmasse ville virke imponerende, og forhåpentligvis tiltrekke seg flere medlemmer. Et annet, og like viktig formål, var at Røde Hjelps virksomhet skulle finansieres ved hjelp av økonomiske bidrag fra medlemmene. Om NKP så på Røde Hjelp som et direkte verktøy for rekruttering til partiet kan ikke utelukkes, men dette kan ikke bekreftes av kildene som er blitt benyttet i forbindelse med denne oppgaven.

⁹¹ F.539, op.3, d.866, l.15ff. IRH: Brev til NRH, 20.06.25.

⁹² Statistisk centralbyrå, *Lønninger 1925-1926*, Oslo 1927, tabell 6.

Røde Hjelp – en partiinstitusjon?

I tråd med retningslinjene forsøkte Røde Hjelp å fremstå som en partipolitisk uavhengig organisasjon. Men forbindelsen mellom NKP og Røde Hjelp var allerede fra oppstarten av den norske seksjonen av IRH i 1924 helt åpenbar. Før en skikkelig sentralkomité for Røde Hjelp var blitt etablert, gikk mange av IRHs brev via NKP, og Røde Hjelp fikk kontor i Storgata 45 i Oslo, i samme bygning som NKP holdt til.⁹³ Det er allerede nevnt at både Marie Luihn og Auden B st d var medlemmer av partiet. Det er ingen kilder som direkte forteller om Fridtjof Nagel, som tok over som formann etter B st d i oktober 1925. Det er likevel ingen grunn til å tro noe annet enn at han var medlem av NKP, da det ville ha blitt behørig kommentert av Røde Hjelp selv hvis en partil s eller et DnA-medlem hadde blitt formann i Røde Hjelp.

Som nevnt skulle de kommunistiske partiene spille en viktig rolle i oppbyggingen av IRH-seksjonene i sine land. Dette ble imidlertid i svært liten grad fulgt opp av NKP, som tvert i mot krevde at Røde Hjelps funksjonærer m tte prioritere partiarbeidet. Dette medførte f.eks. at det ikke var mulig å bygge opp en medlemsorganisasjon for Røde Hjelp så lenge valgkampen i 1924 pågikk.⁹⁴ I oktober 1925 skrev Marie Luihn i beretningen: ”[d]et går ikke så fort som vi kunne ønske, men de arbeidere som står i spissen for R.H på de forskjellige steder, er gjerne vore beste folk og blir derfor belastet med en masse andre gjøremål, både i fagorganisasjonen og i sit parti.” Samme måned ba Auden B st d om å bli l st fra sitt verv som Røde Hjelps formann på grunn av sine mange tillitsverv i partiet.⁹⁵ Den viktigste årsaken til at B st d trakk seg fra Røde Hjelps sentralkomité hadde sannsynligvis sammenheng med at han i 1925 ble forretningsfører for *Norges Kommunistblad*,⁹⁶ og at dette var et så viktig og tidkrevende verv at hans engasjement for Røde Hjelp m tte vike.

NKPs manglende evne – eller vilje til å prioritere Røde Hjelp må settes i sammenheng med situasjonen både i partiet og arbeiderbevegelsen på denne tiden. Partiet hadde alvorlige organisatoriske problemer. Dette kan i høy grad settes i sammenheng med bolsjeviseringen av partiet fra høsten 1924. Dette fantes det stor motvilje mot på lokalt nivå i NKP, og mange steder ble utviklingen så forsert at det førte til oppløsningstendenser og medlemstap.⁹⁷ Samtidig foregikk det innenfor partiledelsen sterke fraksjonskamper, hvor et stridsm l blant

⁹³ F.539, op.3, d.865, l.21. NRH: Brev til IRH, 17.11.24.

⁹⁴ F.539, op.3, d.866, l.19. NRH: Brev til IRH, 13.10.24.

⁹⁵ F.539, op.3, d.867, l.92f. NRH: Beretning for oktober 1925.

⁹⁶ *Arbeiderens Leksikon*, ”B st d, Auden Th”, bind 1, Oslo 1932.

⁹⁷ Lorenz 1983, s 143.

annet var om hvordan bolsjeviseringen skulle realiseres.⁹⁸ I tillegg til partiets indre problemer, måtte alle ressurser settes inn i maktkampen som NKP og DnA utkjempet.

DnA inntok fra første stund en fiendtlig holdning til Røde Hjelp. Hovedanklagen var at organisasjonen forsøkte å skjule sin tilknytning til Komintern. ”Røde Hjelp er, når man skal være tro mot sannheten, ingen nøytral organisasjon. Den inngår som et ledd i den 3.internasjonales virksomhet”, skrev *Arbeiderbladet* i oktober 1925.⁹⁹ Som en logisk følge av dette måtte også Røde Hjelp betraktes som NKPs hjelpefond. Båstads utgang av Røde Hjelps sentralkomité mente DnA hadde skjedd fordi ”han vilde ikke uten videre følge påleggene fra ”polbyrået”, og da fant han det uholdbart å bli stående som formann”.¹⁰⁰ Da Båstad tilbakeviste disse anklagene ble han beskyldt for at han som ”god mindretallskommunist” benektet faktum.¹⁰¹

For Røde Hjelp var det svært viktig å tilbakevise beskyldningene fra DnA. I flere innlegg insisterte organisasjonens lederskikkelser på Røde Hjelps selvstendige stilling. ”Vi understreker at i Røde hjelps organisasjon spør vi ikke etter den politiske mening hos de som velges til styrer, kontrollører eller revisorer osv.” skrev Marie Luihn i *Arbeiderbladet* i november 1925.¹⁰² Men så lenge Røde Hjelps ledelse kun besto av NKP-medlemmer, var det vanskelig å få DnA til å endre sitt syn.

Dette synet ble nok en gang forsterket våren 1926, da DnAs ledelse fikk tak i en protokoll fra NKPs pol.byrå med referat fra et møte i november 1925, hvor det ble bestemt at en avdeling av Internationale Arbeiter Hilfe (IAH) skulle opprettes i Norge, med Otto Luihn som sekretær.¹⁰³ Nå kunne man bevise at det var NKP som var ansvarlig for opprettelsen av organisasjoner som Røde Hjelp og IAH, og at ledelsene ble direkte utpekt av partiet. I denne saken blandet altså DnA sammen Røde Hjelp og IAH, noe som behørig ble kommentert av Røde Hjelp gjennom både *Arbeiderbladet* og *Norges Kommunistblad*, hvor Røde Hjelp også anklaget *Arbeiderbladet* og DnA for å ha skaffet seg protokollen på uredelig vis.¹⁰⁴ DnA på sin side kunne bare konstatere at partiet nok en gang hadde fått bekreftet at IAH og Røde Hjelp sto i et underordnet forhold til Komintern.¹⁰⁵

⁹⁸ *Ibid.*, s 56ff.

⁹⁹ *Arbeiderbladet* 23.10.25. Røde hjelp.

¹⁰⁰ *Arbeiderbladet* 04.11.25. Fra Norges røde hjelp.

¹⁰¹ *Arbeiderbladet* 10.11.25. ”Fra Norges røde hjelp”.

¹⁰² *Arbeiderbladet* 04.11.25. Fra Norges røde hjelp.

¹⁰³ *Arbeiderbladet* 03.03.26. Røde hjelp.

¹⁰⁴ *Norges Kommunistblad* 04.03.26. Et bakholdsangrep paa Røde hjelp og Intern. Arbeiderhjelp.

Arbeiderbladet 08.03.26. ”*Arbeiderbladet*” og Røde hjelp.

¹⁰⁵ *Arbeiderbladet* 08.03.26. ”*Arbeiderbladet*” og Røde hjelp.

Flere kommentarer om Røde Hjelp i *Arbeiderbladet* kom i tillegg inn på at det ikke var mulig å holde kontroll med organisasjonens økonomi. ”Vil det ikke være bedre enn alt utenomsnakk i hjørneorganet, at Røde Hjelp offentliggjorde hvor mye penger det er kommet inn her i landet og hvad de er brukt til? Hvor meget er anvendt her hjemme, og til hvilke formål? Og hvor meget er det som bank- og postanvisning er sendt til andre land?” kommenterte *Arbeiderbladet* i juli 1926.¹⁰⁶ Fra Røde Hjelp ble slike beskyldninger i all hovedsak stående ubesvart, noe som må tilskrives at manglende regnskap var et reelt problem for Røde Hjelp.

Fra Røde Hjelps første år finnes det ingen statistikker som viser medlemmenes partibakgrunn, men i et brev til IRH i november i 1925 innrømmet Røde Hjelp at organisasjonen stort sett hadde kommunister som medlemmer. Det var kun på steder hvor Røde Hjelp sto sterkt fra før at det i en viss grad lyktes å trekke inn medlemmer fra DnA og NSA. Et problem i forhold til disse medlemmene var imidlertid at det var vanskelig for dem å være aktive medlemmer av Røde Hjelp på grunn av partiledelsenes negative holdning til organisasjonen.¹⁰⁷

De lokale komiteene

Selv om det i Norge ble opprettet et relativt stort antall lokale komiteer på kort tid, var det ikke dermed sagt at Røde Hjelp med dette fikk en utbygd medlemsorganisasjon. Bergens Røde Hjelp var den eneste avdelingen hvor det i 1925 ble meldt om at en lokal avdeling hadde avholdt et medlemsmøte og et årsmøte.¹⁰⁸ En hyppig klage fra sentralkomiteen til IRH var at de lokale komiteene ikke sendte de månedlige beretningene som de var forpliktet til, noe som i seg selv er et tegn på at det skjedde lite.

IRHs påbud om å ta utgangspunkt i grupper på arbeidsplassene for å danne de lokale komiteene viste seg å være vanskelig å gjennomføre. Røde Hjelp fikk store problemer med å vinne innpass på arbeidsplassene for å agitere for organisasjonen. Organisasjonen slet med nøyaktig de samme problemene med å etablere bedriftsceller som NKP og flere andre kommunistpartier i Europa gjorde. Et hovedproblem var at den ”påbudte” organiseringsformen i fabrikkceller føltes unaturlig, siden den vanlige organisasjonsformen for arbeiderbevegelsen alltid hadde basert seg på geografiske enheter.¹⁰⁹ For NKP innebar

¹⁰⁶ *Arbeiderbladet* 22.07.26. Røde hjelp.

¹⁰⁷ F.539, op.3, d.867, l.19ff. NRH: Brev til IRH, 27.11.25.

¹⁰⁸ F.539, op.3, d. 867, l.92f. NRH: Beretning for oktober 1925.

F.539, op.3, d.867, l.101f. NRH: Beretning for desember 1925.

¹⁰⁹ McDermott og Agnew 1996, s 66.

organisering i celler til medlemstap rett og slett fordi mange ikke forsto hva nyorganiseringen innebar. I tillegg klarte ikke partiet å gjøre arbeidet i cellene interessant nok, og mange medlemmer gled inn i passivitet.¹¹⁰ Ifølge Røde Hjelp hadde organisasjonen sommeren 1925 etablert ”arbeidskomiteer” på 12 forskjellige arbeidsplasser i Oslo. Men på grunn av problemene er det stor sjanse for at de fleste kun eksisterte på papiret.

En av grunnene til at det var vanskelig å etablere RH-grupper på arbeidsplassene var den høye arbeidsløsheten.¹¹¹ Et brev fra Røde Hjelp i april 1926 ga en presis beskrivelse av problemet:

”For å gi dere et eksempel på hvordan stillingen er her nu vil vi nevne at vi her i Oslo hadde drevet agitasjon på en av de større arbeidsplasser hvor vi hadde fått flere hundrede medlemmer til Røde hjelp. Imidlertid er arbeidet nedlagt og arbeiderne spredt for alle vinde, arbeidsledige og vi kan således ikke vente at de skal kunne betale sin kontingent og dere vil kunne forstå at det er vanskelig å festne Røde hjelp tanken under slike omstendigheter.”¹¹²

På grunn av DnAs holdning til Røde Hjelp og organisasjonens nære forbindelser med NKP, ble det tidlig klart at Røde Hjelps lokale komiteer ble påvirket av partiens styrkeforhold. Det var neppe en tilfeldighet at Røde Hjelp fikk et sterkt lokallag i Bergen. Mellom 1924 og 1927 lå oppslutningen om NKP ved valg i Bergen på mellom 20 og litt over 30 %. Ikke noe annet sted, verken i by- eller landområder hadde NKP større oppslutning enn her, og partiet var i Bergen en alvorlig konkurrent for DnA når det gjaldt å kapre industriarbeidernes stemmer.¹¹³ Dette var man i Røde Hjelp også klar over. ”Da det kommunistiske parti sitter inde med hele partiapparatet deroppe er det jo en selvfølge at vi får en sterk avdeling i Bergen” skrev Marie Luihn i beretningen for oktober 1925. I den andre enden av skalaen kan man bruke Oslo som eksempel. Her var oppslutningen om NKP svært lav, ved valget i 1924 fikk partiet bare 2,01 % av stemmene.¹¹⁴ Her sto også Røde Hjelp svakt og lot derfor sentralkomiteen ta seg av de lokale oppgavene.

¹¹⁰ Lorenz 1983, s 182.

¹¹¹ F.539, op.3, d.867, l.103f. NRH: Beretning for november 1925.

¹¹² F.539, op.3, d.868, l.18. NRH: Brev til IRH, 16.04.26.

¹¹³ Lorenz 1983, s 49ff og 196f.

¹¹⁴ *Ibid.*, s 52.

Kollektive eller individuelle medlemmer?

Et av kravene som ”Moskva-tesene” hadde stilt til Kominterns medlemspartier, var at partiene måtte være organisert med basis i individuelle medlemskap.¹¹⁵ Dette stilte seg imidlertid annerledes for IRHs seksjoner, hvor kollektive medlemskap var tillatt. Her kommer forskjellen mellom kommunistpartiene og masseorganisasjonene tydelig frem: Partiene skulle utgjøre avantgarden i en kommunistisk revolusjon, mens kravene til medlemmene i masseorganisasjoner som IRH ikke behøvde å være så strenge. IRH understreket imidlertid at en forutsetning for å utvikle organisasjonen i riktig retning var å verve enkeltmedlemmer.¹¹⁶

I Bergen ble det satset hardt på å vinne fagforeningene som kollektive medlemmer. På grunn av NKPs stilling i området ble verving av kollektive medlemmer en naturlig strategi, da partiets medlemmer og sympatisører også kontrollerte mange av fagforeningene. Bergens Røde Hjelp ble også raskt en av de største avdelinger av Røde Hjelp i Norge, og avdelingen talte i oktober 1925 1600 kollektivt tilsluttede medlemmer.¹¹⁷

Bortsett fra i Bergen var hovedmønsteret at Røde Hjelp forsøkte å knytte til seg folk på individuell basis. Noe som tyder på at dette ikke var spesielt vellykket var IRHs henvendelse til Røde Hjelp i desember 1925. IRH påpekte at tallet på Røde Hjelps kollektive medlemmer var langt høyere enn på de individuelle.¹¹⁸ Siden det kun var i Bergen hvor strategien med å verve kollektive medlemmer lyktes, er det dermed sannsynlig at hoveddelen av Røde Hjelps medlemsmasse befant seg nettopp der.

Grunnen til at det var problemer knyttet til kollektive medlemskap, var DnAs sterke stilling i fagforeningene. Røde Hjelp forsøkte i august 1925 å få Landsorganisasjonens kongress til å vedta en uttalelse til støtte for Røde Hjelp, noe som ville ha lettet arbeidet med å vinne fagforeninger som kollektive medlemmer, men dette forslaget ble nedstemt med stort flertall. *Arbeiderbladet* var neppe langt unna sannheten med sin forklaring på dette: ”Betraktningmåten var den at Røde Hjelp nærmest var et partipolitisk tiltak”.¹¹⁹ Det var dermed knapt med foreninger hvor DnAs sympatisører ikke ville komme til å sabotere en kollektiv innmelding i Røde Hjelp.

Det er vanskelig å avgjøre hvor stor organisasjon Røde Hjelp i denne perioden faktisk var. Det eneste refererte tallet er fra et møte i det utvidete plenumsmøtet i IRHs eksekutivkomité i april 1926. Her ble det hevdet at utviklingen i Norge var god, og at

¹¹⁵ Maurseth 1987, s 164f.

¹¹⁶ F.539, op.3, d.866, l.15ff. IRH: Brev til NRH, 20.06.25.

¹¹⁷ F.539, op.3, d.867, l.92f. NRH: Beretning for oktober 1925.

¹¹⁸ F.539, op.3, d.866, l.37. IRH: Brev til NRH, 08.12.25.

¹¹⁹ *Arbeiderbladet* 23.10.25, Røde Hjelp.

organisasjonen hadde 1500 individuelle medlemmer.¹²⁰ Det er imidlertid vanskelig å sette fullstendig lit til dette tallet. For det første finnes ingen muligheter til å kontrollere om tallet var riktig, og som vi skal se senere, hadde Røde Hjelp store problemer våren 1926.

Propaganda og agitasjon

For å gjøre Røde Hjelp kjent blant arbeiderne og for å verve medlemmer til organisasjonen, hadde sentralkomiteen ansvar for å drive agitasjon og propaganda både for å gjøre Røde Hjelp kjent, men også for å spre det revolusjonære budskapet til flest mulig lag av befolkningen. Når det kom til dette feltet kunne IRH-seksjonene benytte seg av et utall metoder for å nå ut til de ulike lagene av befolkningen. I Brauns bok om Tysklands Røde Hjelp, som var en av de mest suksessrike seksjonene av IRH utenfor Sovjetunionen, kan man lese om pressevirksomhet, gatedemonstrasjoner og foredragsforsamlinger, men også om mer utradisjonelle metoder som teater, konserter, lysbilder og film. Gjennom de mer ”kunstneriske” agitasjonsformene ville man lettere nå ut til de mindre bevisste politiske lag av befolkningen, mente man.¹²¹

Norges Røde Hjelp kunne ikke vise til en like stor variasjon i sin propaganda og agitasjon som i Tyskland. Organisasjonen benyttet seg av nokså tradisjonelle metoder. Gjennom agitasjonen og propagandaen ble det imidlertid synlig at Røde Hjelp hadde altfor få ressurser til å gjennomføre denne på en overbevisende måte.

Et eksempel på den organisatoriske svakheten er pressen. Røde Hjelp skulle ideelt sett gi ut sine egne aviser.¹²² I løpet av Røde Hjelps to første år kan det imidlertid bare dokumenteres at organisasjonen ga ut tre numre av sin avis *Røde Hjelp*. Røde Hjelps apparat var altfor svakt til å klare å utgi aviser jevnlig, samt å distribuere dem utover i hele landet. Røde Hjelp nådde derfor stort sett ut til offentligheten gjennom NKPs presse.

Heller ikke når det gjaldt demonstrasjoner og møter var aktiviteten imponerende, men den 18. mars 1925 holdt Røde Hjelp møter hvor det ble informert om IRH. 18. mars var en av IRHs viktigste agitasjonsdager, og IRHs sentralledelse hadde proklamert denne datoen som en internasjonal dag for politiske fanger. Markering av 18. mars hadde lange tradisjoner innenfor den internasjonale arbeiderbevegelsen. Dette var dagen da man i 1871 hadde proklamert Pariserkommunen, og for marxistene var dette det første eksemplet på at ”proletariatets diktatur” hadde blitt realisert. Dette begrepet hadde en sentral plass i kommunistenes

¹²⁰ F.539, op.2, d.39, l.260. IRHs utvidete plenumsmøte, 10.-12.april 1926.

¹²¹ Brauns 2003, s 93f.

¹²² Se f.eks. F.539, op.3, d.867, l.28. NRH: Brev til IRHs Mittel Europäische Büro (MEB), 08.05.25.

bevissthet. I følge Marx måtte proletariatets diktatur være en overgangsfase etter revolusjonen før man nådde det kommunistiske samfunnet. I denne perioden ville borgerskapet forsøke å gjenerobre sin tidligere posisjon som herskere, og proletariatet ville derfor måtte opprette en statsmakt som kunne slå ned disse forsøkene. I følge Lenin var anerkjennelsen av dette selve prøvesteinen for den virkelige forståelse av marxismen.¹²³ Siden Pariserkommunen hadde blitt slått ned i løpet av noe få uker, var ikke dagen noe som bare ble feiret i håp om en sosialistisk fremtid. Dagen ble også markert til minne om de falne for borgerskapets klassejustis.¹²⁴

I Oslo arrangerte sentralkomiteen 18. mars et møte i logens store sal hvor ”det var sørget for foredragsholdere og anden underholdning som tok direkte sikte på klassejustisen.”¹²⁵ Arrangementet fikk førstesiden i *Norges Kommunistblad* som dagen etter kunne melde om ”[e]t storartet møte i Logens store sal i går”, og at ”[a]gitasjonen for Røde Hjelp har fått en glimrende begynnelse”.¹²⁶ Røde Hjelp gjorde seg også bemerket på 1.maiarrangementet i hovedstaden med en egen demonstrasjonsfane, noe som også ble kommentert i reportasjen *Norges Kommunistblad* hadde fra dagens begivenheter.¹²⁷ Agitasjonen for Røde Hjelp hadde imidlertid ikke de tilsiktede virkninger, og optimismen som rådet i vårmånedene 1925 skulle ikke vedvare. I juni samme år skrev *Norges Kommunistblad*:

”Naar man ser på de smaa og faa bidrag ”Den internasjonale hjelp” mottar her i Norge faar man inntrykk av at denne organisasjonen er altfor lite kjent. Hvis arbeiderklassen forstod hvilke store oppgaver denne gjensidige hjelpeorganisasjon har, da vilde snart bidragene tidobles”.¹²⁸

At NKP selv hadde gjort lite for å gjøre Røde Hjelp kjent i Norge, ble ikke nevnt i denne forbindelse.

Røde Hjelp – et kvinneanliggende?

Av alle befolkningsgrupper IRH søkte å nå frem til, spilte kvinnene en spesiell rolle. Dette gjaldt på to plan: For det første var kvinner og barn i målgruppen for IRHs hjelpearbeid som ”indirekte” ofre for den kapitalistiske klassejustisen. Dette hadde bakgrunn i at det som oftest var de mannlige familieforsørgerne som ble fraværende eller falt fra i forbindelse med sin deltagelse i klassekampen. I slike tilfeller var det kvinnene som satt igjen med ansvaret for

¹²³ Lenin, *Staten og revolusjonen*, i *Utvalgte verker*, bind 8, Oslo 1952, s 16f.

¹²⁴ Brauns 2003, s 100f.

¹²⁵ F.539, op.3, d.867, l.87. NRH: Beretning. Ukjent dato.

¹²⁶ *Norges Kommunistblad* 19.03.25. Pariserkommunens 54-årsdag.

¹²⁷ *Norges Kommunistblad* 04.05.25. 1.mai-feiringen i Oslo – en mektig utfoldelse av arbeiderklassens krefter.

¹²⁸ *Norges Kommunistblad* 03.06.25. Den internasjonale røde hjelp.

å sørge for at resten av familien overlevde, noe som kunne være svært vanskelig når hovedinntektskilden hadde falt bort.

For det andre ble kvinner ansett som spesielt godt egnet til å drive IRH-arbeid. Dette hadde bakgrunn i et syn på kvinner og menn som ulikt disponerte for forskjellige typer organisatorisk arbeid. Selv om IRH hadde en grundig ideologisk forankring i den revolusjonære bevegelsen, var det daglige IRH-arbeidet av langt mer praktisk art enn det mer teoretisk pregede partiarbeidet. Mens mennene ble ansett for å være langt mer innstilt på klassekampen, ble kvinnene sett på som mer ”tilbakeliggende” i forhold til teoretiske spørsmål.¹²⁹ Synet på politikk som mannsarbeid var utbredt. Samtidig hersket det en oppfatning om at kvinner med sine ”moderlige” instinkter hadde en spesielt godt utviklet solidaritetsfølelse med dem som led nød. Kvinner kunne også bidra til IRHs økonomi i anseelig grad ved å danne syklubber hvor det kunne lages gevinster til basarer o.l.¹³⁰

Selv om kvinner ble ansett som mer ”tilbakeliggende” i teoretiske spørsmål, var IRHs ledelse i mange år dominert av markante kvinneskikkelser. Clara Zetkin og Jelena Stasova nøyte stor respekt i den kommunistiske bevegelsen. I hvor stor grad NKP-ledelsen valgte Marie Løhn som sekretær for Røde Hjelp ut i fra kjønn er usikkert, men det er neppe tilfeldig at partiets kvinnesekretær Jeanette Olsen var med i sentralstyret.

Bortsett fra disse to er det lite som tyder på at kvinnene ble spesielt engasjert i Røde Hjelp. Men som vist hadde organisasjonen heller ikke noe godt utbygd organisasjonsapparat. I Bergen dannet de kvinnelige medlemmene av den lokale Røde Hjelp-avdelingen en syklubb, hvor det ble laget basargevinster.¹³¹ Våren 1926 forsøkte Røde Hjelp å øke engasjementet for Røde Hjelp, og planla en barnehjelpsuke og en kvinneuke. Dette førte imidlertid ikke med seg noe organisatorisk oppsving. Røde Hjelp var ikke økonomisk i stand til å publisere noe materiale, og bare kvinneuka fikk en viss dekning i *Norges Kommunistblad*.¹³² Omtalen her hadde sammenheng med at Røde Hjelps kvinneuke ble arrangert i samarbeid med NKPs kvinnesekretariat. Ledelsen i Røde Hjelp ønsket ikke at egne arrangementer skulle kollidere med NKPs arrangementer, og innså at et samarbeid også ville gjøre organisasjonen i stand til å nå ut til flere.¹³³

¹²⁹ Lorenz 1983, s 155.

¹³⁰ Brauns 2003, s 55f.

¹³¹ F.539, op.3, d.867, l.92f. NRH: Månedsberetning fra Norges Røde Hjelp. Oktober 1925. 30.10.25.

¹³² *Norges Kommunistblad* 05.03.26, Den internasjonale kvinneuke.

Norges Kommunistblad 08.03.26, Den internasjonale kvinneuke.

¹³³ F.539, op.3, d.869, l.11. NRH: Brev til IRH, 08.03.26

IRH og skolering av Røde Hjelp

Når det gjelder skolering var det ikke kun mangel på tid og penger som satte sine begrensninger på Røde Hjelp, men også manglende kunnskap i organisasjonens ledelse. I korrespondansen mellom IRH og Røde Hjelp kom det frem en betydelig usikkerhet fra de ledende funksjonærene i sentralkomiteen om hvordan visse organisatoriske og praktiske oppgaver burde gripes an. For eksempel var det i begynnelsen stor usikkerhet om det var meningen å trekke med andre enn NKP-medlemmer i organisasjonen.¹³⁴

Dette ble raskt oppklart, men Røde Hjelp var likevel på denne tiden en ny organisasjon, og funksjonærene manglet erfaring med hvordan en masseorganisasjon kunne brukes i enhetsfrontarbeidet. På tross av dette ble det ikke satt i gang noen formell skolering av Røde Hjelps funksjonærer, verken fra IRHs eller NKPs side.

Røde Hjelp inntok en svært ydmyk holdning overfor IRH, og da IRH kom med en del kritikk av de første statuttutkastene Røde Hjelp formulerte i 1925, tok man raskt denne kritikken til følge.¹³⁵ Denne kritikken gikk blant annet ut på at Røde Hjelp i sitt opprinnelige utkast hadde lagt for stor vekt på IRH som en internasjonal organisasjon. Selv om internasjonalismen var et hovedfundament for IRH, måtte man huske på at IRHs seksjoner i mange land måtte drive sin virksomhet illegalt, og man måtte derfor være påpasselig med å ikke betone dette aspektet for mye, lød irettesettelsen.¹³⁶

I samme brev fastslo også IRH at seksjonenes plikt til å understøtte politiske emigranter måtte komme tydeligere frem. Dette temaet hadde dukket opp kort tid i forveien, i anledning av at Røde Hjelp våren 1925 tok seg av to tyske flyktninger i Norge, og understøttet disse med 1000 kroner før de kunne reise videre til Russland. Røde Hjelp hadde altså gjort det som organisasjonen kunne for de to flyktingene, men i etterkant ønsket ledelsen å få refundert sine utlegg fordi den tyske seksjonen av IRH ikke hadde sørget for at begge flyktingene hadde de nødvendige papirer.¹³⁷ IRH nektet å betale tilbake pengene og viste til at understøttelse av politiske flyktninger var en plikt for enhver seksjon av IRH. Forespørselen fra Røde Hjelp ble altså sett på som et utslag av at man i organisasjonen ikke hadde forstått hva den internasjonale solidariteten krevde.¹³⁸

¹³⁴ F.539, op.3, d.865, l.10. IRH: Brev til NRH, 14.04.24.

¹³⁵ F.539, op.3, d.867, l.14. NRH: Brev til IRH, 03.08.25.

¹³⁶ F.539, op.3, d.866, l.21ff. IRH: Brev til NRH, 27.06.25.
F.539, op.3, d.867, l.14. NRH: Brev til IRH, 03.08.25.

¹³⁷ F.539, op.3, d.867, l.10f. NRH: Brev til IRH, 16.05.25.

¹³⁸ F.539, op.3, d.866, l.15ff. IRH: Brev til NRH, 20.05.25.

Kampanjene for de østeuropeiske ofrene for klassejustis

På tross av irettesettelsene fra IRH er det ingen tvil om at internasjonal solidaritet var en sentral del av Røde Hjelps virksomhet helt fra begynnelsen av. De første satsningene som Røde Hjelp hadde på dette området var rettet mot Øst-Europa, hvor det foregikk betydelige forfølgelser av revolusjonære fra myndighetene i de ulike landene. Disse forfølgelsene hadde sammenheng med de autoritære regimene i disse landene, som hadde blitt etablert da de store imperiene falt som en følge av første verdenskrig. Disse statene hadde blitt etablert som demokratier, men autoritære styringsformer tok gradvis over.¹³⁹ De nye autoritære regimenes politikk førte til store forfølgelser av arbeiderbevegelsens organisasjoner, og flere av disse måtte arbeide illegalt.

Bulgaria, Bessarabia og Polen

Den første kampanjen Røde Hjelp deltok i var kampanjen for de forfulgte kommunister i Bulgaria i 1925. Helt siden avslutningen av første verdenskrig hadde det eksistert et sterkt fiendskap mellom de bulgarske myndigheter og kommunistene, og det bulgarske kommunistpartiet ble forbudt i 1924 etter en mislykket oppstand mot Tsankov-regimet høsten 1923. I 1925 sto en rekke bulgarske kommunister bak et attentat mot katedralen i Sofia hvor mer enn 120 mennesker ble drept og over 500 såret. I tiden som fulgte gjennomførte regjeringen en nådeløs gjengjeldelsesaksjon, og de arbeider- og bondeorganisasjoner som ennå ikke var forbudt måtte fra nå av føre sin virksomhet på illegalt vis. I aksjonen etter attentatet ble tusener arrestert og mange ble drept, på tross av at de åpenbart var uskyldige.¹⁴⁰

I tiden som fulgte arrangerte Røde Hjelp innsamlinger til støtte for de forfulgte. Dette foregikk i utstrakt grad gjennom agitasjon i kommunistpressen og ved å oppfordre fagforeninger til å vedta protestresolusjoner som via Røde Hjelp ble sendt til de bulgarske myndigheter. NKP tok også opp forfølgelsene i Bulgaria på sitt andre landsmøte i begynnelsen av juni i 1925 og oppfordret til å gi bidrag til ofrene via Røde Hjelp.¹⁴¹

På samme tid som Røde Hjelp førte kampanjen for de bulgarske revolusjonære, hadde organisasjonen også kampanjer for den fengslede polske jernbanearbeideren Stanislaus Lanzuzki. Av IRH ble Polen regnet som det landet i Øst-Europa hvor den "hvite terror" herjet som verst. Lanzuzki var medlem av det illegale polske kommunistiske partiet, noe som ble

¹³⁹ Seim, Jardar, *Øst-Europas historie*. Oslo 1994, s 158

¹⁴⁰ *Ibid.*, s 206f.

¹⁴¹ *Norges Kommunistblad* 03.06.25. Landsmøtet blev avsluttet i natt.

ansett som høyforræderi og kunne straffes med tukthus eller dødsstraff.¹⁴² Da han i 1924 ble arrestert, lanserte IRH en internasjonal protestkampanje. Røde Hjelp tok initiativ til en protestaksjon i fellesskap med de tre jernbaneforbundene som fantes i Norge. Sammen gav disse ut et flygeskrift som oppfordret arbeiderne til å protestere mot fengslingen. Protestene som kom inn var fra ulike arbeidsplasser og jernbaneforbundets avdelinger.¹⁴³ I en rekke andre land ble lignende aksjoner holdt, og etter sterkt internasjonalt press frafalt de polske myndigheter kravet om dødsstraff, og Lanzuzki ble i stedet dømt til seks års fengsel.¹⁴⁴

Mindre hell hadde Røde Hjelp med seg i kampanjen for de bessarabiske bønder, som også foregikk høsten 1925. Bessarabia, som etter første verdenskrig ble til Den moldovske sovjetrepublikk, hadde tidligere vært en del av Russland under tsarens imperium, men var i 1918 blitt innlemmet i Romania. I 1925 satt nesten 500 bessarabiske bønder i fengsel etter uroligheter mellom bøndene og regjeringen. Røde Hjelp drev en agitasjonskampanje for bøndene gjennom *Norges Kommunistblad*, men klarte ikke å etablere noen allianse med andre grupperinger i denne saken. Etter hvert ble også Røde Hjelp i tvil om hva slags status saken hadde, da det gjennom pressen hadde blitt offentliggjort et telegram som sa at det hadde blitt avsagt dødsdommer og lange fengselsstraffer, mens Rote Fahne, som var en partiavis utgitt av det tyske kommunistiske partiet (KPD), noen dager etterpå kunne melde om at dette ikke var tilfelle. De motstridende meldingene var en viktig årsak til at Røde Hjelp etter dette ikke gikk videre med saken.¹⁴⁵

Råkosisaken

En av de viktigste kampanjene IRH førte i løpet av sine første år, var kampen for å redde lederen av det ungarske kommunistiske partiet, Måtyàs Råkosi, fra dødsstraff. Kommunistpartiet hadde blitt forbudt etter at admiral Miklós Horthy hadde etablert sitt autoritære styre i 1919. Kommunistene hadde tidligere samme år etablert Ungarn som en rådsrepublikk etter sovjetisk mønster, men denne falt etter kraftige angrep fra ”hvite” grupperinger.¹⁴⁶ I 1925 ble Måtyàs Råkosi og en rekke andre sentrale personer i partiets ledelse arrestert og anklaget for undergravingsvirksomhet. Det illegale ungarske kommunistpartiet og Komintern gjorde det de kunne for å mobilisere vestlige intellektuelle og politikere i forkant av rettssaken. I november ble de arresterte stilt foran en standrett, men det

¹⁴² Brauns 2003, s 227.

¹⁴³ F.539, op.3, d.867, l.92f. NRH: Beretning for oktober 1925.

¹⁴⁴ Brauns 2003, s 228.

¹⁴⁵ F.539, op.3, d.867, l.81.NRH: Møte i sentralkomiteen 11.12.25.

Norges Kommunistblad 23.12.25. 212 dødsdomme i Rumelia.

¹⁴⁶ Seim 1994, s 161 og 171f.

lyktes å få saken overført til en vanlig domstol. Den endelige rettssaken åpnet først i juli 1926 og tretti kommunister, blant dem Rákosi, ble dømt til fengselsstraffer på opp til åtte år.¹⁴⁷

Første halvår av 1926 var en forholdsvis død periode i Røde Hjelps virksomhet, og organisasjonen viet ikke rettssaken der Rákosi og hans venner fikk sin endelige dom noen spesiell oppmerksomhet. Men organisasjonen drev en svært aktiv kampanje for å redde de arresterte ungarerne fra standretten høsten 1925. Da saken ble overført til det ordinære rettsapparatet opplevdes dette som en stor seier for hele den internasjonale protestbevegelsen som også Røde Hjelp hadde deltatt i.

I Norge oppsto det et stort engasjement til støtte for Rákosi. Store folkemøter ble i oktober 1925 holdt i Oslo, Trondhjem og Bergen. Ifølge Røde Hjelp var det til sammen over 10 000 mennesker til stede på disse møtene. Tallet er ikke usannsynlig med tanke på at både *Norges Kommunistblad* og *Arbeiderbladet* refererte til disse demonstrasjonene, og anslo at møtet i Oslo hadde samlet 5-6000 arbeidere.¹⁴⁸

I beretningen fra oktober 1925 skrev Marie Luihn at det var på initiativ fra Røde Hjelp at det var kommet i stand en fellesaksjon av samtlige tre arbeiderpartier og fagorganisasjonen.¹⁴⁹ En fellesaksjon kom i stand, men om det var Røde Hjelp alene som sto bak initiativet til disse demonstrasjonene er vanskelig å fastslå. *Norges Kommunistblad* brakte en artikkel om begivenheten i Bergen, hvor det het at Bergens Røde Hjelp hadde sammenkalt til et møte bestående av de tre arbeiderpartier, de tre partienes ungdomsavdeling og Bergens lokale samorganisasjon. Men i protestresolusjonen som ble vedtatt på møtet, ble Røde Hjelp sidestilt med alle de nevnte organisasjonene som initiativtaker.¹⁵⁰ På samme måte var Røde Hjelp også i Trondhjem på lista over arrangører til folkemøtet til støtte for Rakosi sammen med de samme lokale partene som i Bergen.¹⁵¹ I Oslo ble Røde Hjelp ikke nevnt som arrangør for folkemøtet i det hele tatt, verken av *Norges Kommunistblad* eller i *Arbeiderbladet*. Både i annonsen i forkant av møtet og i *Arbeiderbladets* reportasje fra begivenheten var det Oslo faglige samorganisasjon som ble nevnt som arrangør.¹⁵²

Disse forholdene behøver imidlertid ikke å bety at Marie Luihn løy. Det er ingen tvil om at Røde Hjelp tok initiativ til et felles norsk protesttelegram til de ungarske myndigheter da disse ønsket å stille Rákosi for standrett. Dette telegrammet ble undertegnet av

¹⁴⁷ Kovrig, Bennett, *Communism in Hungary. From Kun to Kádár*. Stanford California 1979, s 98f.

¹⁴⁸ *Arbeiderbladet* 28.10.25. Protestmøte på Youngstorvet.

Norges Kommunistblad 28.10.25. Det store protestmøtet mot Rakosis bødler.

¹⁴⁹ F.539, op.3, d.867, 1.92f. NRH: Beretning for oktober 1925.

¹⁵⁰ *Norges Kommunistblad* 25.10.25. Veldig Rakosimøte i Bergen.

¹⁵¹ *Ny Tid*, 22.10.25. Fram til protest mot bøddelregjeringen i Ungarn.

¹⁵² *Norges Kommunistblad*, 26.10.25. Protestmøte mot klassejustisen i Ungarn tirsdag 27.10. *Arbeiderbladet*, 28.10.25. Protestmøte på Youngstorvet.

representanter for alle de tre arbeiderpartiene og ledelsen for fagorganisasjonen, deriblant *Arbeiderbladets* redaktør Martin Tranmæl, som kort tid i forveien hadde kommet med harde utfall mot Røde Hjelp. En del intellektuelle satte også sitt navnetrekk på protesten, blant andre Arnulf Øverland og Nini Roll Anker. I tillegg undertegnet en fengselsdirektør ved navn Segelcke-Trap.¹⁵³ Det at Segelcke-Trap, som etter IRHs definisjoner var en representant for klassejustisen, undertegnet dette telegrammet ble av IRH sett på som av ekstraordinær betydning, og Røde Hjelp fikk en korreks for ikke å ha rapportert om dette til IRH øyeblikkelig per telegram.¹⁵⁴

Hvis det også var slik at Røde Hjelp hadde tatt initiativ til protestmøtene rundt omkring i landet, ville DnA og deler av fagbevegelsen neppe deltatt hvis Røde Hjelps rolle ikke ble tonet ned på arrangementene. Man var ikke villig til å bli assosiert med Røde Hjelp på en så åpen arena. Protesttelegrammet fikk heller ingen omtale i *Arbeiderbladet*. Forklaringen på at dette telegrammet ble undertegnet av en rekke personer fra organisasjoner og partier som ellers angrep Røde Hjelp, ligger sannsynligvis i at Røde Hjelp var raskt ute med å formulere et protesttelegram i en prekær situasjon. På det aktuelle tidspunktet veide altså håpet om å kunne redde mennesker fra reaksjonære regimers forfølgelser sterkere enn den generelle motviljen mot Røde Hjelp. Røde Hjelp var for øvrig den eneste organisasjonen i Norge på dette tidspunktet som hadde kamp mot den internasjonale klassejustisen som sin hovedsak.

Røde Hjelps engasjement for den norske klassejustisens ofre

De første midlene Røde Hjelp samlet inn gikk utelukkende til å støtte arbeidere som hadde havnet i klammeri med rettsvesenet i forbindelse med de store streikene i Norge i 1924. Dette året oppgav Røde Hjelp i sin beretning at mesteparten av de innsamlede pengene var gått til å understøtte seks fengslede kamerater og å føre forsvar for tre.¹⁵⁵

Røde Hjelps engasjement for de norske ofrene for den såkalte klassejustisen hadde forbindelse med kampen hele arbeiderbevegelsen kjempet mot de såkalte streikebryterne, som hele arbeiderbevegelsen satte seg fore å bekjempe. Bakgrunnen for dette var at streik var det eneste effektive våpenet arbeiderbevegelsen hadde til rådighet i de faglige kampene. Arbeidsgiverne på sin side kunne forhindre arbeidernes seier ved å holde arbeidet i gang ved hjelp av streikebrytere. Av den grunn var det helt nødvendig for arbeiderbevegelsen å

¹⁵³ *Norges Kommunistblad* 17.10.25. Rakosi og kamerater i høieste livsfare.

¹⁵⁴ F.539, op.3, d.866, l.37. IRH: Brev til NRH. 08.12.25.

¹⁵⁵ F.539, op.3, d.867, l.87. NRH: Beretning. Ukjent dato, men beretningen er skrevet etter at året 1924 var omme.

bekjempe streikebryteriet hvis man skulle ha noen muligheter til å vinne frem med sine krav.¹⁵⁶ Røde Hjelps virksomhet grenset altså opp mot deler av fagbevegelsens interessesfære. Dette skriver også Røde Hjelp selv i sin første avis fra 1924: ”Det å støtte ”Røde Hjelp” vil være å støtte kampen *mot* streikebryterne. ”Røde Hjelp” blir derved også et støttepunkt i de faglige kamper”.¹⁵⁷

Fjellsetersaken

Den såkalte Fjellsetersaken var en av de første konkrete sakene som Røde Hjelp engasjerte seg i. Saken hadde utspring i den lange lockouten i 1924 i forbindelse med jernstreiken som hadde brutt ut året før. I Trondhjem oppsøkte en del streikende arbeidere en fest som noen streikebrytere holdt på Fjellseter utenfor byen, det kom til slagsmål og politiet måtte tilkalles. I etterkant av denne episoden ble det reist tiltale mot Hjalmar Dyrendahl fra DnA og Gotfred Gerhardsen fra NKP, og begge ble dømt til ett års fengsel.¹⁵⁸

For Røde Hjelp ble det naturlig å engasjere seg i Fjellsetersaken. Dette engasjementet ble imidlertid amputert ved at det i Trondhjem ble utlignet en ekstrakontingent blant alle fagorganiserte, som sørget for full understøttelse av de to fengslede. Røde Hjelp så ingen hensikt i å drive noen virksomhet så lenge denne ekstrakontingenten var i gang, og Trondhjemsavdelingen av Røde Hjelp ble derfor liggende nede i lang tid.¹⁵⁹

Selv om Røde Hjelp ble skjøvet ut på sidelinjen med hensyn til å yte fangene i Fjellsetersaken materiell støtte, besøkte Marie Luihn både Gerhardsen og Dyrendahl i fengselet og brakte med seg lesestoff som det var mulig å få inn der. På julaften 1925 var hun på besøk hos Gerhardsen som ennå ikke hadde sluppet ut og overrakte ham blomster og julehefter. I tillegg var hun på besøk hos hans familie for å overbringe en hilsen fra fengselet. Samtidig med at hun var i Trondhjem i oktober besøkte hun også Reidar Mausest fra NKU og Kommunistpartiets Christian Hilt, som satt fengslet for å ha forfattet og trykket et opprop som oppfordret til å gå til revolusjon med våpen i hånd.¹⁶⁰

Amnesti eller benådning?

Den politiske kampen for de dømte i Fjellsetersaken ble først og fremst ført gjennom kravet om amnesti som DnA oversendte regjeringen høsten 1924. Kravet gjaldt i sin

¹⁵⁶ Maurseth 1987, s 478ff.

¹⁵⁷ F.539, op.3, d.865, l.26. *Røde Hjelp* 1924, s 1.

¹⁵⁸ Maurseth 1987, s 480ff.

¹⁵⁹ F.539, op.3, d.867, l.92f, NRH: Beretning for oktober 1925.

¹⁶⁰ F.539, op.3, d.867, l.92f, l.103f, l.101f, NRH: Beretninger for oktober, november og desember 1925.

alminnelighet de mange ”politiske dommer” som falt sommer og høst 1924, men Fjellsetersaken ble innbefattet av kampanjen da dommene falt etter nyttår i 1925.¹⁶¹ Kravet om amnesti fikk bred støtte i hele arbeiderbevegelsen, og fagorganisasjonen besluttet på sin kongress i august 1925 å sende en deputasjon til regjeringen for å fremme saken.¹⁶²

Etter hvert som denne saken utviklet seg, oppsto det uenigheter innenfor fagbevegelsen om hvordan arbeiderklassen skulle forholde seg til amnestikravet. Da søknaden om amnesti ble avslått, gikk flertallet i Landsorganisasjonen inn for å søke om benådning av de dømte. Dette ville nemlig gjøre det mulig å få fri DnAs stortingsrepresentanter Martin Tranmæl og Børge Olsen-Hagen, som ikke kunne utføre sine parlamentariske oppgaver fra fengselet.¹⁶³ Om de ble løslatt som følge av et amnesti eller en benådning ble dermed underordnet, selv om det er klart at også de som sto for dette synet anså en benådning som det nest beste alternativ. For NKP var det å søke om benådning en forkastelig handling: Med dette hadde man innlatt seg på forhandlinger med fienden, nemlig den borgerlige staten. I tillegg hadde man akseptert skyldspørsmålet. Hvis målet om revolusjon skulle nås var det en betingelse at arbeiderklassen skulle ta i bruk alle tilgjengelige midler for å presse gjennom sine krav, og kompromisser for å oppnå kortsiktige mål kunne ikke tillates.

I 1. mai-toget i 1925 hadde Røde Hjelps navn blitt brukt i sammenheng med amnestikravet,¹⁶⁴ men slik som saken utviklet seg ble Røde Hjelp sterkt i tvil om hvilken linje de burde følge, og organisasjonen endte opp med å ikke ta noen stilling i spørsmålet.¹⁶⁵ Det var et stort problem at de to revolusjonære arbeiderpartiene sto så langt fra hverandre i dette spørsmålet, og ved å ta et standpunkt ville Røde Hjelp samtidig stå i fare for å miste all troverdighet med tanke på at de skulle være en organisasjon som sto hevet over partipolitikken. Noen hjelpende retningslinjer ble heller ikke gitt fra IRH. IRH skrev på slutten av året at amnestikravet var en av de viktigste sakene Røde Hjelp hadde beskjeftiget seg med i 1925, men at IRH hadde mottatt alt for lite informasjon fra Røde Hjelp slik at de ikke hadde klart å få oversikt over hele sakens forløp og at de derfor ikke hadde kunnet uttale seg om hva Røde Hjelp burde foreta seg.¹⁶⁶

¹⁶¹ *D.N.A., Beretning 1925*, Oslo 1926, 31f.

¹⁶² *A.F.L., Beretning 1925*, Oslo 1926, s 379ff.

¹⁶³ *Norges Kommunistblad* 19.01.25. Amnesti eller benaadning.

¹⁶⁴ *Norges Kommunistblad* 04.05.25. 1.mai-feiringen i Oslo – en mektig utfoldelse av arbeiderklassens krefter.

¹⁶⁵ F.539, op.3, d.867, l.92f. NRH: Beretning for oktober 1925.

¹⁶⁶ F.539, op.3, d.866, l.37f. IRH: Brev til NRH, 08.12.25.

IRH i Danmark og Sverige

I både Sverige og Danmark ble det på samme tid som i Norge forsøkt opprettet seksjoner av IRH, og i likhet med i Norge var også det danske og det svenske kommunistiske partiet involvert i arbeidet. I motsetning til i Norge fortsatte imidlertid DKP og SKP ikke sitt engasjement for IRH-arbeidet, noe som i stor grad må tilskrives den svake stillingen de kommunistiske partiene hadde i disse landene på denne tiden.

Selv om Røde Hjelp i Norge måtte lide for at NKP hadde store organisatoriske problemer, er det liten tvil om at den kontakten som ble etablert mellom partiet og Røde Hjelp var av stor betydning for at organisasjonen var i stand til å drive en utadrettet virksomhet. Dette blir tydelig hvis man sammenligner med utviklingen i Sverige og Danmark.

I Danmark har det ikke vært mulig å spore at det i denne perioden foregikk aktivitet i IRHs navn. DKP hadde på denne tiden alvorlige problemer. Ved folketingsvalget i 1924 hadde partiet bare fått ½ % av stemmene og ingen mandater.¹⁶⁷ Til sammenligning fikk NKP ved stortingsvalget samme år 6,1 % av stemmene.¹⁶⁸ DKP prioriterte dermed bort alle andre aktiviteter enn selve partiarbeidet, men en IRH-utsending som besøkte Danmark våren 1926 valgte likevel å opprette en sentralkomite for Røde Hjelp. Dette førte til ytterligere motvilje fra DKP mot organisasjonen.

En viktig grunn til skepsisen fra DKP var at IRH-utsendingen utnevnte en svært kontroversiell person til Røde Hjelps sentralkomite, nemlig Alfred Kruse. Kruse hadde falt i unåde hos partiledelsen, noe IRHs representant valgte å se bort fra.¹⁶⁹ Diskusjonene rundt Kruse gjaldt beskyldninger om at han hadde virket som tysk agent i Sverige under første verdenskrig. Ifølge beskyldningene hadde hans virksomhet ført til arrestasjonen av SKPs formann og utvisning av flere bolsjevikiske flyktninger fra landet. Mye tyder på at dette ikke var sant, men verken DKP eller sosialdemokratene ville etter dette ha noe med ham å gjøre.¹⁷⁰

I Sverige ble det både i 1923 og i 1925 forsøkt etablert sentralkomiteer av IRH, men heller ikke her ble det etablert noen levedyktig organisasjon. SKP hadde fått 5,1 % av stemmene ved riksdagsvalget i 1924, og hadde dermed en oppslutning som ikke lå veldig langt bak NKPs.¹⁷¹ Det at IRH i enkelte tilfeller bevilget pengestøtte til Svenska Röda

¹⁶⁷ Bloch-Poulsen og Thing 1979, s 54.

¹⁶⁸ Lorenz 1983, s 49.

¹⁶⁹ F.539, op.3, d.611, l.26. DKP: Brev til EKKI, 26.04.26.

¹⁷⁰ Jørgensen, Jesper, *Alfred-Kruse-saken*. Hentet fra

<http://www.abm.nu/aba/index.php?option=news&task=viewarticle&sid=185> [10.10.2005]

¹⁷¹ Hermansson, Jörgen, *Kommunism på svenska? SKP/VKP:s idéutveckling efter Komintern*. Uppsala 1984, s 11 og 349, bilag 1.

Hjälpen, må tolkes dit hen at Sverige var et land hvor det var mulig å drive IRH-arbeid.¹⁷² Det er ingen spor etter pengestøtte til IRH i Danmark på denne tiden.

I utgangspunktet hadde SKP flertall i sentralkomiteen til Röda Hjälpén, men etter hvert tok syndikalistene kontrollen over organisasjonen ved å plassere en av sine, Algot Rosenberg, som sentralkomiteens leder.¹⁷³ Kommunistene skrev til IRH om de problemer som var knyttet til å ha ham som leder, men la til at Röda Hjälpén var helt avhengig av ham, og at en organisasjon med bare kommunister i ledelsen ville bli enda mer ubetydelig enn det Röda Hjälpén allerede var.¹⁷⁴ Röda Hjälpén gikk nå inn i en lengre periode hvor organisasjonen ikke var tilsluttet IRH i Moskva, men opererte på egenhånd under syndikalistenes ledelse.

Hovedinnvendingen mot å delta i IRH-arbeidet fra både DKP og SKP mot å ta del i IRH-arbeidet var sannsynligvis den samme som Karl Kilbom kom med på EKKIs sjette utvidete plenum våren 1926, da Komintern vedtok økt satsing på frontorganisasjonene. Han mente at der hvor kommunistene jobbet i et politisk miljø dominert av sosialdemokratene, kunne kommunistpartiets eksistens stå i fare hvis planene med masseorganisasjonene ble avslørt. Kilbom fryktet også at kommunistene ville vegre seg for å ta taktikken fullt i bruk, og bare velge medlemmer av kommunistpartiet inn i disse masseorganisasjonene. Man fryktet dermed at sosialdemokratene ville gå til angrep, og komme med beskyldninger om at kommunistene drev splittelsesagitasjon overfor arbeiderklassen.¹⁷⁵ Konsekvensen av dette synet var at oppslutningen om de kommunistiske partiene burde være på en visst nivå om partiene skulle anse denne arbeidsformen som en god måte å utbre revolusjonære ideer på.

Situasjonen i Svenska Röda Hjälpén på denne tiden viser at masseorganisasjonene også hadde potensial til å bli en trussel for partiene selv om de lot være å engasjere seg i frontorganisasjonene. Andre grupperinger kunne da ta over virksomheten og bruke organisasjonene i propagandaformål *mot* partiene. Det er usikkert i hvilken grad de svenske syndikalistene brukte Röda Hjälpén på denne måten, men eksempelet er tydelig nok.

Situasjonen i de tre skandinaviske landene gir en sterk indikasjon på at det fantes en sammenheng mellom IRH-seksjonenes og kommunistpartienes styrke. NKP hadde store problemer, men var på tross av disse det sterkeste kommunistiske partiet i Skandinavia på

¹⁷² F.539, op.3, d. 1325, l.1f og l.4. (IRH bevilget henholdsvis 250 og 300 dollar til SRH i januar og juni 1925.)

¹⁷³ F.539, op.3, d.1325, l.29f. IRH: Brev til SKP, 01.10.25.

¹⁷⁴ F.539, op.3, d.1325, l.67. Den kommunistiske fraksjon i Svenska Röda Hjälpén (Heretter SRH): Brev til IRH, 31.10.25

¹⁷⁵ Björilin 2003, s 67f.

denne tiden. Selv om partiet hadde få ressurser å bruke på organisasjonen, var det likevel ingen tvil om at det var partimedlemmer som hadde kontrollen med Røde Hjelp.

Nedgangen i 1926

Som allerede nevnt var Røde Hjelp, på tross av problemer, i deler av 1925 preget av optimisme og høy aktivitet. Dette tok brått slutt våren 1926, og fra høsten ser det ikke ut til at det overhodet foregikk noen RH-virksomhet i Norge. I et par brev til IRH skrev Marie Luihn om problemene som var til hinder for Røde Hjelp. I sitt svar sammenfattet IRH disse problemene til å gjelde fire hovedpunkter:¹⁷⁶

1. Mangel på konkrete tilfeller av klassejustis.
2. Manglende understøttelse fra NKP.
3. Splittelsen i den norske arbeiderbevegelsen.
4. Mangel på et teknisk apparat og medarbeidere i sentralkomiteen.

Svarene IRH i juli 1926 ga til disse punktene viser at det var ulike oppfatninger mellom Røde Hjelp og IRH på sentrale punkter om hva Røde Hjelps problemer egentlig besto i, og hvordan disse kunne løses.

IRHs syn på det første punktet var at Røde Hjelps ledelse ikke var i stand til å identifisere klassejustisen fordi funksjonærene manglet skoling. IRH medgikk at det naturligvis ikke var mulig å oppvise en klassejustis i Norge på lik linje med hva man hadde f.eks. i Tyskland, men at det i Norge både i lovgivning og i praksis eksisterte en utstrakt bruk av klassejustis mot arbeiderne. ”Hvordan kan det ellers være i et kapitalistisk land?” lød det retoriske spørsmålet. I tillegg pekte IRH på at den internasjonale situasjonen var full av eksempler som det var mulig å ta opp i propagandaen og agitasjonen for Røde Hjelp. IRH tok imidlertid på dette tidspunktet ikke noe spesielt ansvar for Røde Hjelp på dette området, og sendte ingen instruktør til Norge, selv om Marie Luihn ba om det.¹⁷⁷

IRH hadde heller ingen forståelse for vanskelighetene Røde Hjelp opplevde på grunn av splittelsen i den norske arbeiderbevegelsen. For IRH var Røde Hjelps problemer i forhold til å trekke partiløse og medlemmer av DnA inn i Røde Hjelp først og fremst et resultat av ledelsens manglende evne til å drive en effektiv og god agitasjon. IRH skrev at splittelsen

¹⁷⁶ F.539, op.3, d.868, l.6ff. IRH: Brev til NRH, 15.07.26.

¹⁷⁷ F.539, op.3, d.869, l.18. NRH: Brev til IRH, 16.04.26.

mellom partiene ikke burde være noe hinder for oppbygningen av Røde Hjelp, og at det nettopp var Røde Hjelps oppgave å få i stand en enhetsfront.

Det eneste begge parter var enige om, var at den manglende støtten fra NKP var svært ødeleggende for Røde Hjelp, og at dette var en viktig del av årsaken til mangelen på et teknisk apparat og medarbeidere i sentralkomiteen. IRH foreslo også i sitt brev til Røde Hjelp at det kunne være lurt å føre en kampanje internt i NKP for å få opp interessen for IRH. IRH sendte også et brev til NKPs sentralstyre hvor det klart gikk frem at en det var umulig å bygge opp en sterk seksjon av IRH når arbeidet hvilte på kun et par personer, og at NKP hadde ansvaret for å sørge for en god kollektiv ledelse for Røde Hjelp. I tillegg til de problemene Røde Hjelp hadde beskrevet hadde man også vedtakene fra EKKIs sjette utvidete plenum, hvor masseorganisasjonenes rolle i kommunistpartienes arbeid var blitt understreket.¹⁷⁸

Det kan virke merkelig at Røde Hjelp våren 1926 plutselig skulle la seg knekke av de problemene som her har blitt nevnt. De problemene som ble tatt opp hadde organisasjonen måttet leve med helt siden starten i 1924. Røde Hjelp brakte altså ikke noen nye argumenter på banen for sin manglende suksess. Uenighetene mellom Røde Hjelp og IRH om årsakene til den vanskelige situasjonen spiller for så vidt heller ingen stor rolle når det gjelder å finne en forklaring på hvorfor disse momentene nå plutselig ble uoverkommelige hindre. En viktig del av forklaringen er sannsynligvis at Røde Hjelps ledelse med sine knappe økonomiske og menneskelige ressurser ikke var i stand til å takle de slitasjene denne situasjonen skapte over tid. Høsten 1925 foregikk det en relativt høy aktivitet og en tro på at det ved en sterk innsats ville være mulig å overkomme de nevnte problemene. Da dette arbeidet ikke ga de forventede resultatene, og NKP ikke var villig, eller kanskje rettere sagt ikke i stand til å tilgodese Røde Hjelp med økte ressurser i form av et tilstrekkelig antall dyktige funksjonærer, ble dette for mye å bære for de få personene som utgjorde den daglige ledelsen i Røde Hjelp. Det som utgjorde den utløsende faktor for at Røde Hjelp i denne omgang falt sammen, var at Marie Luihn våren 1926 ble syk og måtte trekke seg som sekretær.¹⁷⁹ På grunn av dette mistet Røde Hjelp den eneste personen som hadde sørget for en viss kontinuitet gjennom en lengre periode.

Oppsummering

I perioden 1924 til 1926 var det fra både IRHs og Røde Hjelps side knyttet en stor grad av optimisme til hva Røde Hjelp kunne klare å utrette i Norge. Fra høsten 1924 og frem

¹⁷⁸ F.539, op.3, d.868, l.11. IRH: Brev til NKP, 15.07.26.

¹⁷⁹ F.495, op.178, d.67, l.55. Møte i NKPs org.byrå, 27.08.26. Protokoll 18, sak 135.

til utgangen av 1925 var det også perioder med høy aktivitet både når det gjaldt verving av medlemmer, oppbygging av lokale komiteer og engasjement for klassejustisens ofre. Dette gjaldt spesielt for høsten 1925, men fra våren 1926 gikk det stadig dårligere. Som vi skal se ble det opprettet en ny sentralkomiteé høsten 1926, men denne komiteen ble ikke aktiv før våren 1927.

Røde Hjelp slet hele perioden med flere alvorlige organisatoriske problemer. Blant annet var mangelen på kvalifiserte funksjonærer stor. Dette medførte en mangel på kontinuitet og høy fluktusjon av medlemmer. Dette førte igjen til at Røde Hjelp ikke fikk inn medlemsbidrag, noe som var med på å skape en vanskelig økonomisk situasjon. Røde Hjelp hadde derfor altfor liten kapasitet til å drive noen systematisk støtte til arbeidere som havnet i fengsel. Røde Hjelps totale understøttelse til arresterte klassefeller i Norge må sies å ha vært begrenset, og konkrete tilfeller ble kun meldt om sporadisk.

Røde Hjelps problemer må settes i sammenheng med situasjonen i NKP på denne tiden og maktkampen som foregikk mellom NKP og DnA om hegemoniet i den norske arbeiderbevegelsen. Tiden etter partisplittelsen var en avgjørende periode i denne kampen, og NKP måtte prioritere partiarbeidet foran alt annet. Tilsvarende måtte DnA ta Røde Hjelp som en mulig trussel mot det overtaket som partiet hadde i denne maktkampen.

IRH viste liten forståelse for situasjonen, og mente at Røde Hjelps problemer skyldtes at funksjonærene ikke hadde forstått enhetsfronttaktikken. Generelt ser organisasjonen ikke ut til å ha vært spesielt godt informert om de nasjonale forholdene. IRH viet ingen oppmerksomhet til DnAs utgang av Komintern og den spesielle situasjonen i den norske arbeiderbevegelsen. Organisasjonen viste heller ikke spesielt stort skjønn da de utpekte Alfred Kruse til den danske seksjonen av IRH. Dette grepet medførte enda større motvilje i DKPs ledelse mot IRH enn det som allerede var tilfelle. De økonomiske bidragene fra IRH var imidlertid noe som bidro sterkt til at sentralkomiteen i Røde Hjelp var i stand til å utføre en del viktig arbeid.

Pengestøtten fra IRH, og det at NKP var villig til å sørge for å utnevne funksjonærer til Røde Hjelp, som både hadde sin lojalitet i partiet og samtidig oppviste et sterkt personlig engasjement for organisasjonen, er sannsynligvis de viktigste årsakene til at IRH-seksjonen i Norge fremsto som langt mer vellykket enn de to andre skandinaviske seksjonene, hvor de kommunistiske partiene var svakere, spesielt i Danmark. Det at Røde Hjelp kunne ha en funksjon i den norske arbeiderbevegelsen vises blant annet i kampanjen for Rákosi i Ungarn, hvor organisasjonen oppnådde å få forent den ellers svært splittede norske arbeiderbevegelsen i en protest mot det autoritære ungarske regimet. Langt vanskeligere var det for Røde Hjelp å

slippe til i kampen mot klassejustisen i Norge. Siden denne først og fremst var knyttet til faglige kamper i arbeidslivet ble Røde Hjelp stilt på sidelinjen av den mektige fagbevegelsen, hvor DnAs innflytelse var stor. På grunn av dette ble det også vanskelig å etablere Røde Hjelp-grupper i bedriftene og få fagforeninger med som kollektive medlemmer.

Kapittel 4: Røde Hjelp under Otto Luihn

1926-1928

En ny sentralkomité organiseres

Som tidligere nevnt ble det på EKKIs sjette utvidete plenum bestemt at de kommunistiske partiene skulle satse spesielt på frontorganisasjonene i sitt arbeid med å nå ut til sosialdemokrater og andre ikke-kommunister. Dette var også noe IRH hadde minnet NKP om i et brev i juli 1926. Det er ikke usannsynlig at det var på bakgrunn av dette at NKP allerede i august samme år nedsatte en ny sentralkomité, som besto av Marie Luihns ektefelle, Otto Luihn (sekretær), Hans Aas (formann) og Alf Hystad (kasserer). Jeanette Olsen hadde også vært med i den gamle komiteen, og ble med som styremedlem, sammen med Otto Kristiansen og Fritz Pettersen som suppleant (vara)¹⁸⁰

Denne komiteen ble imidlertid først aktiv våren 1927. Det ble da trukket frem at økonomiske problemer var årsak i at prosessen hadde tatt så lang tid. Den gamle sentralkomiteen hadde etterlatt seg gjeld som det hadde tatt tid å rydde opp i.¹⁸¹ I tillegg hadde pengebidrag som IRH hadde lovet den norske seksjonen uteblitt.¹⁸² Et annet problem som ble nevnt, var samlingsbestrebelsene i den norske arbeiderbevegelsen rundt nyttår 1926/1927, som i januar 1927 resulterte i at Norges Sosialdemokratiske Arbeiderparti gikk inn i DnA. Denne hektiske situasjonen hadde krevd oppmerksomheten til en samlet arbeiderbevegelse, og det hadde ifølge Røde Hjelp ikke vært rom for noe Røde Hjelp-arbeid i denne tiden.¹⁸³

De to mest kjente personene i den nye sentralkomiteen var Otto Luihn og Hans Aas. Otto Luihn var en aktiv medarbeider i *Norges Kommunistblad*, og hadde også tidligere hatt en mengde stillinger, både som redaktør og journalist i flere av landets arbeideraviser.¹⁸⁴ Hans Aas hadde en fremtredende stilling i fagbevegelsen. Han var formann i Norsk Bokbinder- og Kartonnasjearbeiderforbund 1914-1930 og medlem av Landsorganisasjonens sekretariat i årene 1920-23 og 1927-29. Aas hadde tidligere promotert Røde Hjelp i fagorganisasjonen, og det var han som hadde presentert Røde Hjelps forslag til resolusjon om klassejustisen for fagkongressen i 1925.

¹⁸⁰F.495, op.178, d.67, l.55. Møte i NKPs org.byrå 17.08.26. Protokoll 21, sak 154.

¹⁸¹F.539, op.3, d.870, l.13f. NRH: Brev til IRH, 14.02.27.

¹⁸²F.539, op.3, d.870, l.17ff. Luihn, Otto: Brev til Aksel Larsen, 20.05.27.

¹⁸³F.539, op.3, d.870, l.68ff. NRH. *Landskonferansen 1927*.

¹⁸⁴*Arbeidernes Leksikon*, "Luihn, Otto", bind 5, Oslo 1935.

IRHs instruktører

IRH gjorde våren 1927 større anstrengelser enn før for å etablere sterke IRH-seksjoner i Skandinavia. Dette skjedde ved at organisasjonen sendte såkalte IRH-instruktører. I løpet av januar og februar 1927 kom det ikke mindre enn tre instruktører fra IRH til Norge. Den første utsendingen, som ble kalt "Eugene", kom til Oslo i januar. Det er på det rene at han var sendt av IRH, men det har ikke latt seg gjøre å identifisere denne personen nærmere. "Eugene" skal ha hjulpet til med å etablere en ny sentralkomité,¹⁸⁵ men denne var ikke virksom da de neste instruktørene kom til landet en måned senere. Da kom italieneren Guiseppe Levini, som var medlem av IRHs presidium, og dr. Kyri, fra IRHs Mittel-europäische Büro i Berlin (MEB) til landet. Disse rapporterte i begynnelsen av mars at situasjonen for Røde Hjelp var "momentan ungünstig", fordi det ennå ikke fantes noen sentralisert bevegelse.¹⁸⁶ Levini og dr Kyri konsentrerte seg om å bygge opp sentralkomiteen og å ta opp kontakten med de lokale gruppene.¹⁸⁷ Dette inkluderte en lengre agitasjonsturné, som blant annet inkluderte byene Skien, Bergen, Ålesund, Trondhjem, Hamar og Oslo.¹⁸⁸

Levinis og dr. Kyris besøk i Norge i 1927 var en del av en rundreise i de skandinaviske landene. Sammenlignet med hva de klarte å utrette i Danmark og Sverige, var resultatene i Norge relativt gode med tanke på at det senere på våren ble et nokså stort oppsving i Røde Hjelps aktivitet. Både i Danmark og Sverige støttet de to instruktørene på betydelige problemer, som i stor grad hadde med de kommunistiske partienes holdning til IRH å gjøre.

I Danmark hevdet DKP at partiet var altfor svakt til å konsentrere seg om annet enn partiarbeidet. Det var derfor blitt besluttet at alle medlemmer av partiet utelukkende skulle brukes til arbeid i fagforbundene og i propagandavirksomhet. IRHs utsendinger minnet om at DKP ikke hadde anledning til å gå i mot beslutninger i Komintern på en slik måte, men utsendingene valgte likevel å etablere en sentralkomité med basis i det sosialdemokratiske partiets venstrefløy og organisasjonen Clarté.¹⁸⁹ Clarté var en verdensomspennende organisasjon for radikale av alle avskygninger hvor interne stridigheter i arbeiderbevegelsen skulle holdes utenfor. Dette viste seg imidlertid å være vanskelig, og Clarté i Danmark ble

¹⁸⁵ F.539, op.3, d.870, l.13f. NRH: Brev til IRH, 14.02.27.

¹⁸⁶ F.539, op.3, d.871, l.1f. Beretning fra IRHs utsending, 05.03.27.

¹⁸⁷ F.539, op.3, d.871, l.1f. Samme beretning.

¹⁸⁸ F.539, op.3, d.870, l.68ff. NRH, *Landskonferansen 1927*.

¹⁸⁹ F.539, op.3.612, l.4ff. Levini/dr.Kyri: Brev til IRH. 18.02.27.

dominert av sosialdemokratene.¹⁹⁰ Kommunistene var dermed i mindretall i Røde Hjælps sentralkomité.¹⁹¹

Det at så mange sosialdemokrater valgte å slutte seg til Røde Hjælp må ses i sammenheng med DKPs svake posisjon. DKP var på denne tiden preget av harde fraksjonskamper, og hadde ikke mer enn i overkant av 1000 medlemmer.¹⁹² På det sosialdemokratiske partiets venstrefløy må det ha vært personer som i utgangspunktet sympatiserte med revolusjonære ideer, men som anså medlemskap i det sosialdemokratiske partiet som en større mulighet til å få utrettet noe for arbeiderklassen enn ved å være med i DKP. Dette var argumentasjonen et medlem i Røde Hjælps sentralkomité, Aage Jensen, brukte som forklaring på at han hadde forlatt DKP til fordel for medlemskap i det sosialdemokratiske partiet.¹⁹³ Røde Hjælp var på denne tiden dessuten den eneste organisasjonen i Danmark som kjempet for klassejustisens ofre. Det er derfor ikke så underlig at en del venstreorienterte sosialdemokrater anså Røde Hjælp som en passende organisasjon å engasjere seg i.

IRH-instruktørene opprettet en dansk sentralkomité som var dominert av sosialdemokratene, selv om de innrømmet at dette ikke var en ideell løsning. Et stort problem var også at den tidligere nevnte Alfred Kruse fortsatt var med i sentralkomiteen. Dette førte til en oppsplittelse av sentralkomiteen i to fraksjoner basert på motstand eller støtte til Kruse. I Røde Hjælps sentralstyre ledet kommunisten Peter Lomholt fraksjonen som var mot Kruses plass i sentralkomiteen. Fraksjonen som støttet Kruse var imidlertid i flertall, og den som til slutt måtte forlate sentralkomiteen var derfor Lomholt og ikke Kruse.¹⁹⁴

I Sverige ble Levini og dr. Kyri møtt med åpen fiendtlighet. Instruktørene møtte her på to problemer. For det første hadde man i Sverige etablert en seksjon av IAH, noe som instruktørene oppfattet som en klar hindring for IRH-virksomheten. I tillegg var Røda Hjälpen fremdeles dominert av syndikalistene, og var heller ikke nå tilsluttet IRH. Ifølge Levini og dr. Kyri saboterte SKPs ledelse forsøk på å få til et konstruktivt samarbeid i Røda Hjälpens sentralkomité på grunn av den sterke posisjonen syndikalistene hadde i ledelsen.¹⁹⁵ Om Røda

¹⁹⁰ Thing, Morten, *Kommunismens kultur. DKP og de intellektuelle 1918-1960*. København 1993, s 160ff.

¹⁹¹ F.539, op.3, d.612, 1.4ff. Levini/dr. Kyri: Brev til IRH. 18.02.27.

¹⁹² Bloch-Poulsen og Thing 1979, s 64.

¹⁹³ F.539, op.3, d.612, 1.4ff. Levini/dr. Kyri: Brev til IRH. 18.02.27.

Aage Jensen skal ha blitt ekskludert fra DKP våren 1924. (Opplyst på e-post fra Morten Thing 13.12.2004) I Levinis og dr.Kyris brev heter det om Jensen at han "bis zu der letzten Monaten Mitglied der Partei war". Dette tyder dermed på at Jensen i såfall på et tidspunkt har gått inn i DKP igjen.

¹⁹⁴ F.539, op.3, d. 612, 1.14ff. Lomholt, Peder: Brev til IRHs presidium. 27.03.27.

¹⁹⁵ F.539, op.3, d.871, 1.5ff. Levini/Kyri: Brev til IRH, 11.03.27.

Hjälpen i denne perioden utrettet noe av betydning er vanskelig i si. Kommunistfraksjonen holdt en viss kontakt med Moskva, men kun i svært beskjeden grad.

IRHs andre verdenskonferanse

Sammen med Levini besluttet sentralkomiteen i Røde Hjelp at Otto Luihn og Hans Aas skulle reise til Moskva for å delta på IRHs andre verdenskonferanse, som ble holdt fra 24. mars til 2. april 1927.¹⁹⁶ Til sammen deltok 40 delegater fra 22 seksjoner på konferansen.¹⁹⁷ Otto Luihn ble her valgt inn som Norges representant i IRHs eksekutivkomité.¹⁹⁸

I sin beretning fra konferansen uttrykte Luihn stor begeistring både over konferansen og det sovjetiske samfunnet, som han for første gang fikk oppleve på nært hold. Med tanke på de organisatoriske problemene Norges Røde Hjelp hadde, må det ha gjort stort inntrykk at Moskvas Røde Hjelp en søndag samlet 10 000 av sine medlemmer til demonstrasjon til minne om klassekjemperen Vorovskij, som hadde blitt drept av det sveitsiske politiet.¹⁹⁹

På konferansen ble det klart at Norges Røde Hjelp ikke var alene om sine problemer, noe oppmerksomheten som organisatoriske spørsmål fikk på konferansen viser. Det ble slått fast at med unntak av den sovjetiske og den tyske seksjonen måtte alle seksjonene karakteriseres som økonomisk svake. Også når det gjaldt de kommunistiske partienes innsats for å skaffe dyktige funksjonærer til de nasjonale seksjonene av IRH, var situasjonen jevnt over den samme som i Norge. I flere land var arbeidet med IRH overlatt til et fåtalls personer, og mange av disse hadde blitt satt til denne virksomheten fordi de ikke ble ansett som dyktige nok for partiarbeid.²⁰⁰

På IRH-konferansen ble det vedtatt en resolusjon hvor det het at IRH nå skulle utvide sin virksomhet. Fra nå av skulle IRH ikke kun drive protestkampanjer mot terror, men også organisere internasjonal motstand mot krigstrusselen og fascismen, i tillegg til å delta i feiringen av 10-årsjubileet for den russiske revolusjonen. Hensikten var at det skulle bli lettere å trekke nye lag av arbeiderne og den progressive intelligentsiaen med i organisasjonen.²⁰¹

¹⁹⁶ F.539, op.1, d.65, l.64. NRH: Luihns og Aas' mandat til IRHs verdenskonferanse. 04.03.27.

¹⁹⁷ F.539, op.1, d.65, l.2. IRH: Andre verdenskonferanse.

¹⁹⁸ F.539, op.1, d.65, l.13. IRH: Andre verdenskonferanse. Møte i mandatkommissjonen 28.03.27.

¹⁹⁹ F.539, op.3, d.871, l.79f. Luihn, Otto: Røde Hjelps verdenskonferanse i Moskva. April 1927.

Det var her snakk om Vatslav Vatslavovitsj Vorovskij (1871-1923). Han var medlem av kommunistpartiet i Russland, og gikk etter 1917-revolusjonen inn i diplomatiet. En periode var han utstasjonert i Skandinavia som Sovjetunionens representant. I 1923 ble han drept av såkalte "hvitegardister" i Lausanne, der han deltok på en internasjonal konferanse. (*Bolsjaja Sovetskaja Entsiklopedija*, "Vorovskij", bind 5, Moskva 1971).

²⁰⁰ F.539, op.1, d.66, l.1ff. IRHs andre verdenskonferanse. Første møte i org.kommissjonen.

²⁰¹ Avrus 1976, s 139.

Fokuset på krigsfare må ses i sammenheng med den oppmerksomheten dette fikk i Komintern fra våren 1927. En rekke viktige begivenheter ble tolket i retning av at en invasjon av Sovjetunionen kunne være nært forestående. Blant disse var Kanton-kommunens nederlag i Kina, og at det kom til diplomatisk brudd mellom Sovjetunionen og Storbritannia. Spesielt det siste ble tillagt stor vekt i Kreml. I tillegg hadde de diplomatiske forbindelsene med Frankrike også hadde begynt å skranke. ”The War Scare”, frykten for en imperialistisk invasjon, ble fra og med disse begivenhetene et viktig premiss både for Sovjetunionens utenrikspolitikk og Kominterns linje.²⁰²

En styrket sentralkomité?

Først da Hans Aas og Otto Luhn kom tilbake fra Moskva i april begynte sentralkomiteen å fungere. Det er ingen brev eller beretninger som før dette tidspunktet forteller om noen annen aktivitet enn de to IRH-instruktørenes turneer. Under 18. mars-markeringen befant både Luhn og Aas i Moskva, og dagen ble ingen suksess for Røde Hjelp, da det ”på de ferreste [sic] steder blev arransjert selvstendige RH møter”. Røde Hjelps innsats besto i å sende ut en del materiell til NKP, som ble brukt i partiets markering av dagen. Dette var noe sentralkomiteens medlemmer for så vidt fant heldig, ”da der ennu ikke blant KPs medlemmer er den fulle forstaaelse av RH.”²⁰³

Selv om arbeidet i sentralkomiteen ikke kom i gang før i april, kan det se ut som om dette var en sterkere og mer arbeidsdyktig komité enn hva Røde Hjelp hadde hatt i de første årene. Sentralkomiteen var nå blitt utvidet og besto av ikke mindre enn 13 medlemmer. Blant disse var blant annet dikteren Arnulf Øverland og legen Tove Mohr.²⁰⁴ Disse hadde begge tidligere vist sin interesse for Røde Hjelp, blant annet ved å undertegne Røde Hjelps protesttelegram til den ungarske regjeringen i anledning Rákosisaken.

For å lette sentralkomiteens daglige arbeid ble nedsatt et arbeidsutvalg. Dette skulle møtes ukentlig, slik at IRH-arbeidet skulle kunne drives kontinuerlig. Her var både Otto Luhn og kassereren Alf Hystad med, i tillegg til Rolf Johansen fra sentralkomiteen og Marie Luhn fra Oslokomiteen. Det skulle også tre inn en representant fra husmorlagene og fra Clarté, som i Norge var tilknyttet den radikale studentforeningen Mot Dag.²⁰⁵

Utvidelsen av sentralkomiteen betydde ikke nødvendigvis at de nye medlemmene gjorde noen stor innsats selv om de formelt sett hadde sagt seg villige til å være med i

²⁰² McDermott og Agnew 1996, s 70f.

²⁰³ F.539, op.3, d. 871, l.8ff. NRH: Beretning for perioden mellom 15.02 og 15.05.27.

²⁰⁴ F.495, op.178, d.50. Protokoll for NKPs sekretariat. 02.03.27. Sak 141.

²⁰⁵ F.539, op.3, d. 870, l.42f. NRH: Møte i sentralkomiteen 27.04.27.

sentralkomiteen. Arnulf Øverland ser f.eks. ikke ut til å ha deltatt på et eneste møte i sentralkomiteen. Det nevnte arbeidsutvalget ser heller ikke ut til å ha fungert tilfredsstillende ettersom det i oktober på nytt ble lagt frem et forslag om å danne et slikt utvalg.²⁰⁶ Uavhengig av dette ble møtene i sentralkomiteen holdt jevnligere. I løpet av året møttes komiteen i alt åtte ganger, og på de fleste møtene var det flere enn seks medlemmer av sentralkomiteen til stede, hvilket var en forbedring fra tilstandene i den tidligere sentralkomiteen.

Våren 1927 ble det reorganisert lokale avdelinger av Røde Hjelp i de største byene. Som en følge av et samarbeid mellom sentralkomiteen og den lokale avdelingen i Oslo deltok Røde Hjelp i 1. maifeiringen i Oslo med demonstrasjonsmerker og en egen propagandabil for Røde Hjelp. På festen etter toget deltok Røde Hjelp også med et eget Røde Hjelp-hjørne, hvor funksjonærene informerte om organisasjonen.²⁰⁷

Det sterkeste lokallaget var som før Bergens Røde Hjelp. Avdelingen var aktiv høsten 1926, på tross av at det knapt eksisterte noen sentrallidelse. Den svake innsatsen fra sentralkomiteen var for øvrig noe Bergensavdelingen klaget over til NKP.²⁰⁸ Da sentralkomiteen ble mer aktiv, uttrykte Bergensavdelingen et ønske om å få mer innflytelse på bekostning av Trondhjemsavdelingen. Dette ble i utgangspunktet avvist, og begrunnelsen var at dette ville gå på tvers av arbeiderbevegelsens tradisjoner i tillegg til å forrykke maktbalansen i komiteen. Sentralkomiteens flertall var likevel villig til å gi Bergens suppleant rett til å stemme i sentralkomiteen hver gang både representant og suppleant var til stede.²⁰⁹ Dette medførte at Bergensavdelingen fikk to stemmer mot den ene stemmen Trondhjemsavdelingen hadde. I praksis anerkjente dermed sentralkomiteen at Bergensavdelingens sterke stilling også burde få konsekvenser på sentralt hold.

Uenigheter med IRH

Røde Hjelp under Otto Lühns ledelse måtte slite med mange av de samme problemene som organisasjonen tidligere hadde hatt. Den trange økonomiske situasjonen satte fra første stund begrensninger på Røde Hjelps aktivitetsnivå. Som nevnt måtte det ryddes opp i gammel gjeld som den gamle sentralkomiteen hadde etterlatt seg. I Røde Hjelps regnskap for første kvartal i 1927 kom det også frem at av en total inntekt på nesten 900 kroner, utgjorde 500 av dem et personlig lån som kassereren Alf Hystad hadde tatt opp.²¹⁰

²⁰⁶ F.539, op.3, d.870, l.50. NRH: Møte i sentralkomiteen 12.10.27.

²⁰⁷ F.539, op.3, d.871, l.8ff. NRH: Beretning for perioden 15.02- 15.05.27.

²⁰⁸ F.495, op.178, d.67, l.74. Møte i NKPs org.byrå 14.10.26. Protokoll 25, sak 183.

²⁰⁹ F.539, op.3, d.870, l.42f. NRH: Møte i sentralkomiten. 27.04.27.

²¹⁰ F.539, op.3, d.871, l.8ff. NRH: Beretning for perioden 15.02-15.05.27.

En stor forandring fra tiden da Røde Hjelp ble ledet av Marie Luihn var at ledelsen nå beskyldte IRH for å være en viktig årsak til den vanskelige situasjonen. Røde Hjelp hadde i hennes tid som sekretær fått økonomisk støtte, mens den manglende støtten nå ble opphav til uenigheter mellom IRH og Røde Hjelp. I mai sendte Otto Luihn et forarget brev om dette til Aksel Larsen, som var Danmarks representant i IRHs presidium, og som på det aktuelle tidspunktet oppholdt seg i Moskva.²¹¹

Luihn anklaget IRH for å ha brutt løfter til Røde Hjelp om økonomiske bidrag, og siktet til to tilfeller hvor IRH hadde lovet Røde Hjelp økonomiske tilskudd som ikke hadde blitt sendt. Som tidligere nevnt hadde et tilskudd på ikke mindre enn 2000 kroner uteblitt. Ifølge Luihn hadde dette gjort det umulig å gjennomføre en reorganisering. I brevet nevner han også at IRH hadde bevilget penger til en 30-dagers turné som heller ikke var blitt mottatt. Noen hjelp fra NKP ventet Luihn seg ikke, da” [d]ie Kommunistische Partei beschlagnahmt, praktisch genommen, alles Geld, was überhaupt bei Privatpersonen innerhalb oder in der Nähe der Partei geschaffen werden kann”.²¹²

Som et argument for at pengene til turneen måtte sendes nevnte Otto Luihn at Internationale Arbeiter Hilfe (IAH) gjorde forsøk på å etablere seg i Norge ved hjelp av en IAH-utsending. Hvis IAH fikk fotfeste, fryktet Otto Luihn at det ville bli umulig å bygge opp en IRH-seksjon i Norge. Luihn hadde tidligere vært i befatning med IAH, men etter en mengde resultatløse henvendelser til personer i fagbevegelsen, hadde han konkludert med at det ikke var plass til mer enn en hjelpeorganisasjon i den norske arbeiderbevegelsen.²¹³ Dette var nok en høyst reell situasjon, for IAHS posisjon i Sverige hadde blitt nevnt av IRH-utesendingene som et hinder for å etablere IRH der.

Larsen fikk streng beskjed av Luihn om å øyeblikkelig sørge for at IRH sendte pengene som var blitt lovet. Det er mulig at disse pengene faktisk ble sendt, for Otto Luihn gjennomførte høsten 1927 en tre uker lang turné på Vestlandet.²¹⁴ Pengene fra IRH ble ikke nevnt i Røde Hjelps regnskap for 1927, men det er ikke usannsynlig at Røde Hjelp ønsket å kamuflere slike inntekter. Luihn skrev selv i brevet til Larsen at det ville være best å unngå direkte pengeoverføringer fra IRH til Røde Hjelp. Ønsket var sannsynligvis å fremstille Røde Hjelp som en så uavhengig og sterk organisasjon som mulig.

²¹¹ F.539, op.3, d.870, l.17ff. Luihn, Otto: Brev til Aksel Larsen, 20.05.27.

²¹² F.539, op.3, d.870, l.17ff. Samme brev.

²¹³ F.495, op.178, d.67, l.55. Møte i NKPs org.byrå 27.08.26. Protokoll 18, sak 135.

²¹⁴ F.539, op.3, d.871, l.40f. Luihn, Otto: Beretning fra agitasjonsreisen. 05.09.27.

Deltagelse fra DnA-medlemmer

Som tidligere hadde Røde Hjelp store problemer med å tiltrekke seg medlemmer og funksjonærer blant andre grupperinger enn fra NKP, noe som var en viktig årsak til organisasjonens svake og ustabile medlemsmasse. DnAs negative holdning til Røde Hjelp lå fast, men partiet ga i denne perioden Røde Hjelp mye mindre oppmerksomhet enn tidligere. Dette må ses i sammenheng med DnAs styrkede posisjon siden samlingen av DnA og NSA i januar 1927. Samlingen regnes som en viktig milepæl i prosessen hvor DnA gjenvant sitt politiske hegemoni i arbeiderbevegelsen, selv om denne prosessen fortsatte utover på 1930-tallet.²¹⁵ Det nye DnA kom både organisatorisk og økonomisk styrket ut av samlingen, og samlingen hadde også lagt til rette for at fagbevegelsen kunne satse politisk på ett av arbeiderpartiene.²¹⁶ DnA hadde derfor i mye mindre grad enn tidligere noe å frykte fra NKPs side, og så dermed også på Røde Hjelp som en mindre trussel enn før.

På tross av at DnA hadde stemplet Røde Hjelp som et hjelpefond for NKP, finnes det likevel noen eksempler på at DnA-medlemmer både var medlemmer av IRH og deltok i aktiviteter i organisasjonens regi. I Stavanger fikk Røde Hjelp et lite fotfeste blant byens DnA-medlemmer da Otto Luihn holdt møte der i forbindelse med sin agitasjonsturné på Vestlandet. I sin beretning skrev han at de fleste ledende blant DnAs folk i byen hadde meldt seg inn i Røde Hjelp. Det har ikke latt seg gjøre å dokumentere om partiledelsen kom med noen reaksjon på dette.

Heller ikke da Dr. Eyvin Dahl, som også var medlem av Stavanger Arbeiderparti, deltok på feiringen av tiårsjubileet for den russiske revolusjonen i Moskva lagde partiledelsen noe oppstyr. Dr. Dahl ble invitert av IRH til å delta på begivenheten via Røde Hjelp, og skrev et begeistret brev om hva han hadde vært vitne til i det sovjetiske samfunnet.²¹⁷ Det er ikke mulig å si om DnA-ledelsen ga Dahl en intern korreks for at han hadde takket ja til invitasjonen fra IRH. Men Dahls deltagelse på arrangementet i Moskva ser ikke ut til å ha fått noen særlig betydning for hans verv i partiet, siden han fra 1928 til 1931 var DnAs representant i Stavanger bystyre.²¹⁸

Verre var det for DnA at lederen av samorganisasjonen i Trondhjem, som også var medlem av DnA, ble ny leder for Trondhjems Røde Hjelp. Da han tok på seg ledervervet for

²¹⁵ Maurseth 1987, s 405.

²¹⁶ *Ibid.*, s 432f.

²¹⁷ *Norges Kommunistblad* 30.11.27. Et besøk i Sovjet-Unionen.

²¹⁸ *Arbeidernes Leksikon*, "Dahl, Eyvin", bind 2, Oslo 1932

Røde Hjelp-avdelingen fikk han av partiet beskjed om å trekke seg. Han måtte også forlate sitt verv i samorganisasjonen fordi han hadde hatt tillitsverv i Røde Hjelp.²¹⁹

For DnA-ledelsen var det altså forskjell på det å være medlem og det å verve seg som funksjonær for Røde Hjelp. Årsaken var nok at en Røde Hjelp-funksjonærer med medlemskap i DnA ville knytte DnAs navn for sterkt til Røde Hjelp som organisasjon, mens vanlige medlemskap ikke ble sett på som en like stor trussel, i alle fall ikke så lenge det dreide seg om enkelttilfeller som her. Det er også stor sannsynlighet for at Røde Hjelp-medlemmene i Stavanger kun var medlemmer på papiret, siden det ikke rapporteres mer fra dette lokallaget i etterkant av Lühns besøk. Trusselen som disse innmeldelsene gjorde mot DnAs posisjon var derfor minimal.

Hvor mange medlemmer hadde Røde Hjelp?

Det er vanskelig å anslå hvor mange medlemmer Røde Hjelp hadde, både i denne perioden og i årene som fulgte. Tallene som finnes spriker mye, man opererte med både kollektive og individuelle medlemskap, og kravene som ble stilt for å bli antatt som medlem var nokså løse.

IRHs utsending til Norge våren 1927 antydte at Norges Røde Hjelp hadde 3500 medlemmer.²²⁰ Dette står i skarp kontrast til tallet som ble oppgitt på et møte i Kominterns Ländersekretariat for Skandinavia i 1934, der det i en oversikt over de skandinaviske IRH-seksjonene ble anslått at Norges Røde Hjelp i 1927/1928 hadde 700 medlemmer.²²¹ Det er imidlertid tvilsomt om disse tallene kan si noe Røde Hjelps reelle organisatoriske tyngde. I Levinis beregninger kan kollektive medlemmer ha blitt regnet med, mens disse kanskje var utelatt i Ländersekretariatets tall. Det finnes dessuten ingen oversikt over hvor mange medlemmer de enkelte lokallagene hadde, ettersom disse unnlot å sende beretninger og regnskap til sentralkomiteen. I tillegg hadde Røde Hjelp store problemer med fluktuasjon av medlemmer, noe som gjør medlemstallene nokså verdiløse. Av langt større verdi er det derfor å se etter faktisk aktivitet fra organisasjonen i konkrete saker.

²¹⁹ F.539, op.3, d.871, l.8ff. NRH: Beretning for perioden 15.02-15.05.27.

²²⁰ F.539, op.3, d.870, l.13f. Levini: Brev til IRH, 05.03.27.

²²¹ F.495, op.31, d.74, l.22ff. Skandinaviske Ländersekretariat 08.09.34. Man må her ta høyde for en trykkfeil. I denne beretningen kan man senere lese om de 6-7000 medlemmene i 1927, samt 20 000 kollektivt tilsluttede medlemmer.

Kampen mot ”tukthuslovene”

Røde Hjelp under Otto Luhn fortsatte, i likhet med resten av arbeiderbevegelsen, sitt engasjement mot streikebryteriet. Saken fikk økt aktualitet våren og sommeren 1927, da Stortinget vedtok en del tilføyelser av nye straffebestemmelser i arbeidstvistloven. Disse tilføyelsene innebar en skjerpelse av lovverket, og det er en utbredt oppfatning at den nye loven i realiteten tok sikte på å gjøre fagbevegelsen til et instrument i bekjempelsen av ulovlige konflikter. Noen av de viktigste konkrete bestemmelsene innebar at det ikke lenger bare var straffbart å delta i en ulovlig streik, men også enhver medvirkning til å beslutte, oppfordre til, eller støtte en ulovlig streik, medførte straffeansvar. I tillegg ble fagforeningene og forbundene pålagt en omvendt bevisbyrde i forbindelse med ulovlige streiker. Tidligere måtte motparten i slike saker kunne bevise at organisasjonen var skyldig, men med den nye loven måtte organisasjonen selv bevise sin uskyld.²²²

De nye lovbestemmelsene ble i arbeiderbevegelsen referert til som ”de arbeiderfiendtlige lover” eller ”tukthuslovene”. Særlig oppmerksomhet fikk tilføyelsene i straffelovens § 222, som skjerpet straffebestemmelsene for angrep på streikebrytere. Tidligere hadde det vært ulovlig å forsøke å få noen til å oppgi sitt arbeid, likeledes hadde det vært forbudt å utsette streikebryterne for trusler og vold. Men med de nye bestemmelsene i 1927 ble også ulovlig å meddele offentligheten hvem som var streikebrytere. Det ble også straffbart å påvirke streikebrytere til å legge ned arbeidet, samt å iverksette boikott overfor uorganiserte arbeidere.²²³

De nye straffebestemmelsene var en seier for arbeidsgiverne. Hele arbeiderbevegelsen var sterkt opprørt, men dette kom aldri til uttrykk i noen samlet masseprotest. Det var snakk om å utløse en større protestaksjon under lovbehandlingen i Stortinget, men aksjonen som arrangert var ikke omfattende nok til å påvirke de folkevalgte. I protestdemonstrasjonen i Oslo stilte bare 5000 arbeidere opp, og med tanke på at potensialet for en slik demonstrasjon burde ha ligget på ca 50 000 deltakere, innså fagbevegelsen at det var håpløst å mobilisere en landsomfattende aksjon.²²⁴

På fagkongressen i desember 1927 var et hovedanliggende å avgjøre Landsorganisasjonens holdning til den nye situasjonen som lovendringen skapte. Kommunistene, som var i mindretall på fagkongressen, mente at lovene måtte bekjempes med alle de midler som arbeiderbevegelsen hadde til rådighet, mens flertallet vant frem med sitt

²²² Maurseth 1987, s 489f.

²²³ A.F.L., *Kongressen 1927*, Oslo 1928, s 233.

²²⁴ Maurseth 1987, s 490.

syn om at arbeidet mot lovene måtte skje gjennom det parlamentariske systemet.²²⁵ Frykten var at et kampvedtak ville bringe fagorganisasjonen på kant med loven i utide. Flertallet av fagorganisasjonens medlemmer ønsket altså ikke å sette alle krefter inn i kampen mot de arbeiderfiendtlige lovene.²²⁶

Røde Hjelp førte sin kampanje på begge disse frontene, og ble dermed inkludert i NKPs linje i saken. NKPs stortingsmann I.B. Aase kunne på vegne av Røde Hjelp overrekke 57 protester til regjeringen da voldgiftsloven ble behandlet i Stortinget.²²⁷ En mer uortodoks protestaksjon foregikk da straffelovens § 222 ble behandlet i Stortinget i juni 1927. Under diskusjonen i Stortinget holdt Otto Luihn en demonstrasjon sammen med Norges kommunistiske ungdomsforbund (NKU) fra stortingssalens galleri. Otto Luihn holdt en appell mot lovparagrafen og streikebryteriet samtidig med at representantene fra NKU kastet flygeblader ned i stortingssalen. Kun et par dager senere foretok politiet en razzia på Røde Hjelps kontor hvor Røde Hjelps arkiver ble beslaglagt, og hvor Otto Luihn ble arrestert som en følge av protestaksjonen.²²⁸

Med tanke på at Røde Hjelps innsats begrenset seg til 57 protester og Otto Luihns opptreden på stortingsgalleriet, er det vanskelig å karakterisere Røde Hjelps innsats mot ”tukthusparagrafen” som et ruvende stykke arbeid. Men sammenlignet med de forutgående år, hadde Røde Hjelp denne gangen gjort seg bemerket både overfor myndighetene og hele arbeiderbevegelsen. I 1925 hadde organisasjonen på grunn av usikkerhet om hvilken linje som skulle følges trukket seg ut av debatten om amnesti og benådning, selv om dette i aller høyeste grad hadde dreid seg om hvordan man konkret skulle forholde seg til klassejustisen.

Otto Luihn ble arrestert for sin opptreden i Stortinget samme dag som arrestasjonen av tre kjente NKP-funksjonærer, nemlig Peder Furubotn, Albin Eines og Henry W. Kristiansen. I likhet med Røde Hjelps arkiver, ble også NKPs arkiver beslaglagt. Poliaksijonen mot disse kom som følge av et opprop i *Norges Kommunistblad* mot et britisk flåtebesøk i Oslo. Norge hadde våren 1927 blitt et transittland for britiske våpentransporter som følge av de økte spenningene mellom Storbritannia og Sovjetunionen, og NKP aksjonerte for å vise sin solidaritet med Sovjetunionen.²²⁹

Blant rettsmyndighetene hersket det i tiden rett etter arrestasjonene forvirring omkring Luihns rolle i forbindelse med det britiske flåtebesøket, og Luihn ble på lik linje med de andre

²²⁵ A.F.L., *Kongressen 1927*, Oslo 1928, s 220ff.

²²⁶ Maurseth 1987, s 490.

²²⁷ F.539, op.3, d.871. NRH, Beretning for perioden 15.02-15.05.27.

²²⁸ F.539, op.3, d.870, l.68ff. NRH, *Landskonferansen 1927*.

²²⁹ Lorenz 1983, s 88f.

tiltalt for oppropet i *Norges Kommunistblad*. Etter nærmere undersøkelser fant imidlertid Høyesteretts kjæremålsutvalg at det ikke var grunn til å mistenke Otto Luihn for å ha hatt noe med artikkelen å gjøre. Aksjonen i Stortinget hadde utelukkende vært rettet mot voldgiftslovene, og Luihn ble i desember på grunnlag av dette dømt til 21 dagers fengsel.²³⁰

Kampen for Sacco og Vanzetti

Den største internasjonale kampanjen Røde Hjelp deltok i i 1927, var en kampanje rettet mot de amerikanske myndighetene. Kampanjen dreide seg om å få frikjent de to italienske anarkistene Nicola Sacco og Bartolomeo Vanzetti fra anklagen om et væpnet ran mot en pengetransport i 1921, som hadde foregått i utkanten av byen Bridgewater i staten Massachusetts. To personer hadde blitt drept i ranet.²³¹

I utgangspunktet var de to tiltaltes politiske overbevisning ikke noe tema i rettsaken mot dem, men dette ble etter hvert et hett spørsmål. Da Sacco og Vanzetti mot slutten av prosessen med stadig sterkere røst hevdet at den egentlige grunnen til dødsdommen mot dem var deres radikale bakgrunn, og at de ville dø som proletariatets martyrer, ble det amerikanske kommunistpartiet svært interessert i saken. I 1926 erklærte partiets legale fløy, International Labor Defence, sin fulle støtte til Sacco og Vanzetti og satte i gang en bølge av demonstrasjoner. I tillegg til kommunistene ble også mange intellektuelle svært engasjerte i saken.²³²

For kommunistene i Europa var saken perfekt for å illustrere undertrykkelsen i det som ble kalt verdens mest kapitalistiske stat. Det ble etablert støttekomiteer for Sacco og Vanzetti i de fleste land, hovedsakelig gjennom fagbevegelsen eller frontorganisasjoner som f.eks. IRH. Som i USA ble mange ikke-kommunister, fortrinnsvis intellektuelle, også involvert i protestaksjonene.²³³ Men selv om disse aksjonene fikk et stort omfang maktet man likevel ikke å forhindre at Sacco og Vanzetti den 22. august 1927 ble henrettet i den elektriske stol.

I Norge ble en norsk forsvarskomiteé for Sacco og Vanzetti etablert i juni 1927, etter at Landsorganisasjonen bevilget 500 kroner til Oslo og Omegns faglige samorganisasjon. Sammen med Røde Hjelp og organisasjonen Føderalistisk propagandaforbud skulle samorganisasjonen danne en komité som kunne ta seg av agitasjonen for Sacco og

²³⁰ Riksarkivet: Oslo politikammer, akter i straffesaker, domsnr-20/1928.

²³¹ Perrett, Geoffrey, *America in the Twenties. A history*, New York 1982, s 64

²³² *Ibid.*, s 292

²³³ Felix, David, *Protest: Sacco-Vanzetti and the Intellectuals*. London 1965, s 169ff

Vanzetti.²³⁴ Føderalistisk propagandaforbund var opprinnelig etablert innenfor Landsorganisasjonen for å promotere anarkistiske ideer.²³⁵ Med tanke på Sacco og Vanzettis politiske bakgrunn som anarkister var det neppe tilfeldig at Nils Heggelund, redaktøren i propagandaforbundets avis, ble formann i komiteen. Fra Røde Hjelp deltok Otto Luihn.

Røde Hjelp engasjerte seg også før komiteen ble dannet i kampen for de to anarkistene, ved blant annet å samle støtte for Sacco og Vanzetti på 1. mai. Senere samme måned undertegnet samtlige arbeiderrepresentanter på Stortinget en protest til de amerikanske myndigheter på initiativ fra Røde Hjelp.²³⁶ Da komiteen først var etablert, var det imidlertid denne som hadde ansvaret for all agitasjon i forbindelse med saken. Forsvarskomiteen hadde for øvrig god hjelp fra av den svenske forsvarsadvokaten og sosialdemokraten Georg Branting.²³⁷ Branting var svært aktiv i den svenske protestbevegelsen for Sacco og Vanzetti, og deltok på flere møter og demonstrasjoner også i Norge.

Et viktig mål for komiteen var å organisere en boikott av amerikanske varer i Norge, men det viste seg at dette var et vanskelig prosjekt. En effektiv boikott krevde samhandling, men dette klarte ikke komiteen å etablere. Føderalistisk propagandaforbund henvendte seg f.eks. til Landsorganisasjonens sekretariat for å få til et samlet vedtak om boikott av amerikanske varer for alle foreninger og forbund.²³⁸ Sekretariatet tok opp saken, men utsatte å ta en avgjørelse, og det ble aldri fattet noe samlet vedtak for hele fagbevegelsen. Boikotten ble derfor overlatt til lokale initiativ.

Senere oppsto det også uenighet innad i komiteen i boikottspørsmålet. Saken gjaldt hvorvidt den norske avdelingen av British-American Tobacco Company skulle tas med i blokaden. Mange fagforeninger skrev til komiteen og uttrykte motvilje mot at dette selskapet skulle omfattes av boikotten, siden mange norske fagorganiserte jobbet der. Ettersom dette spørsmålet skapte strid, stilte Røde Hjelp seg skeptisk til å inkludere tobakkselskapet i boikotten. Flertallet i forsvarskomiteen hevdet imidlertid at selskapet måtte omfattes av boikotten, siden halvdelen av kapitalen var amerikansk.²³⁹ Røde Hjelp valgte derfor å slutte opp om denne bestemmelsen.²⁴⁰

Selv om arbeidet i komiteen ikke var problemfritt, arrangerte den flere protestmøter og formidlet den norske motstanden til de amerikanske myndighetene. Da Georg Branting var i

²³⁴ AAB: Ark 1747, *Forsvarskomiteen for Sacco og Vanzetti*. D-0001, korr.1927.

²³⁵ http://www.anarchy.no/a_nor.html. [01.mars 2004]

²³⁶ *Norges Kommunistblad* 20.05.27. Arbeiderrepresentantene i Stortinget for frigivelse av Sacco og Vanzetti.

²³⁷ Georg Branting var sønn av Hjalmar Branting, som var leder av det sosialdemokratiske partiet i Sverige.

²³⁸ AAB: Ark 1747, D-0001, korr.1927.

²³⁹ AAB: Ark 1747, D-0001, korr.1927.

²⁴⁰ F.539, op.3, d.870, l.68ff. *NRH: Landskonferansen 1927*.

Oslo i begynnelsen av august ble det arrangert et møte i Birkelunden, hvor det ifølge et anslag møtte opp 6000 personer.²⁴¹ Da henrettelsen var et faktum arrangerte Røde Hjelp et møte i Folkets Hus med flere talere, både fra samorganisasjonen og NKP. I tillegg kom forfatterne Arnulf Øverland og Rudolf Nilsen for å lese dikt.²⁴² Landsorganisasjonen hadde lenge vært motvillig til forsvarskomiteens og NKPs oppfordringer om å utløse en proteststeik i forbindelse med rettssaken mot Sacco og Vanzetti, men da henrettelsen ble iverksatt, ble det fra Landsorganisasjonen proklamert 5 minutters arbeidsstans samme dag.²⁴³

Tallene på antall protester som ble sendt til de amerikanske myndigheter varierer. I august meldte *Norges Kommunistblad* at det var blitt sendt 900 protester til den amerikanske legasjonen i Norge, hvorav 800 via Røde Hjelp.²⁴⁴ I årsberetningen for Røde Hjelp er imidlertid kun 301 protester oppført.²⁴⁵ Det siste er sannsynligvis et mer riktig tall, siden det er vanskelig å tenke seg at Røde Hjelp ville underdrive sin innsats i en slik publikasjon. På slutten av året hevdet organisasjonen at over 7000 kort, hvor avsenderen forpliktet seg til å ikke kjøpe amerikanske varer, var blitt sendt til de amerikanske myndigheter.²⁴⁶ Dette tallet var basert på stikkprøver, og kan også være preget av at Røde Hjelp ønsket å blåse opp de virkelige tallene. Men med tanke på at det ble utgitt i alt 8500 brevkort,²⁴⁷ og at boikottaksjonen fortsatte også etter at Sacco og Vanzetti var blitt henrettet, er det ikke usannsynlig at antallet protester kom opp i noen tusen.

Røde Hjelps plass i komiteen ga organisasjonen mulighet til å påvirke det arbeidet som ble gjort for Sacco og Vanzetti i Norge. Men siden det var forsvarskomiteens navn som ble nevnt i forbindelse med de ulike aksjonene, ble Røde Hjelp lite synlig, og kampanjen førte ikke til noen medlemsvekst for organisasjonen. Norges Røde Hjelp fikk likevel ros for sin innsats i denne kampanjen i IRH-tidsskriftet *MOPR*, i en artikkel i tidsskriftet trykte om IRH-arbeidet i Skandinavia.²⁴⁸

Sacco-og Vanzettisaken var den første kampanjen hvor den danske IRH-seksjonen trådte frem i offentligheten. Aksjonen ble holdt i fellesskap med DKP.²⁴⁹ DKPs kritiske holdning til IRH må dermed til en viss grad ha avtatt. Samarbeidet kom i stand på tross av at Røde Hjelp var ledet av en sosialdemokrat og at kommunistene i Røde Hjelp var i

²⁴¹ AAB: Ark 1507, *Aksel Zachariassen*, Serie B, boks 15. Sacco og Vanzetti og andre justismord i Amerika.

²⁴² *Norges Kommunistblad* 23.08.27. Bloddåden er fullbyrdet.

²⁴³ AAB: Ark 1747, D-0001, diverse.

²⁴⁴ *Norges Kommunistblad*, 09.08.27. Foran henrettelsen av Sacco og Vanzetti.

²⁴⁵ F.539, op.3, d.870, l.68ff. *NRH: Landskonferansen 1927*.

²⁴⁶ F.539, op.3, d.870, l.68ff. *ibid*.

²⁴⁷ F.539, op.3, d.870, l.68ff. *ibid*.

²⁴⁸ *MOPR*, nr 4 1927 s 19f. Skandinavien. Die Rote Hilfe-Bewegung in Skandinavien.

²⁴⁹ Se f.eks.F.539, op.3, d.612,l.28f. Danmarks Arbejderhjælp: Brev til IRH, 24.09.27.

mindretall. Ifølge Størner må man se samarbeidet med bakgrunn i at det i akkurat denne støtteaksjonen i mindre grad enn før var snakk om å yte hjelp til ”revolusjonære ofre”, men at man heller valgte å sette selve saken i fokus. Gjennom *Arbejderbladet*, kommunistenes hovedorgan, ble det først og fremst fokusert på et krav om benådning av Sacco og Vanzetti, og ikke på de politiske motivene som mange hevdet lå til grunn for prosessen mot dem.²⁵⁰

Den svake vektleggingen av den politiske bakgrunnen for Sacco- og Vanzettisaken ble skarpt kritisert i *MOPR*-artikkelen om Skandinavia. Artikkelforfatteren mente at funksjonærene i Danmark hadde misforstått begrepet ”überparteilichkeit” og trodd at dette betydde å være en upolitisk organisasjon. Den danske IRH-seksjonen ble videre kritisert for å ha tatt i bruk navnet ”Danmarks Arbejderhjælp”, og latt være å bruke det obligatoriske Rote Hilfe-navnet.²⁵¹ Både fokuset i Sacco- og Vanzettisaken, og valget av navn, var selvfølgelig noe som tonet ned IRHs revolusjonære budskap. Disse grepene var imidlertid med stor sannsynligvis med på å gjøre organisasjonen i stand til å kunne tre frem i offentligheten. For IRH var dette imidlertid ikke et tegn på fremgang, men på ideologiske svakheter.

I Sverige deltok ikke Röda Hjälpen i kampen for Sacco og Vanzetti. Dette ble skarpt kritisert i *MOPR*-artikkelen. Artikkelforfatteren nevner imidlertid ikke at den svenske seksjonen sto utenfor forbindelse til IRH i Moskva på denne tiden. Årsaken til misforholdet mellom artikkelens innhold og den faktiske situasjonen kan være at artikkelforfatteren ikke var godt nok informert. Dette vitner i så fall om elendig kommunikasjon innad i IRH, siden Levinis og dr. Kyris beretning til IRH fra våren 1927 inngående skildrer de nevnte problemene. En annen årsak kan ha vært at disse problemene ble ansett til å være av så alvorlig art at det var et bevisst valg å skjule dem.

Røde Hjelps ”landskonferanse”

Den tredje desember 1927 ble det som var ment å være Røde Hjelps første landskonferanse avholdt i Oslo. Til en viss grad kan det altså se ut til at Røde Hjelp sammenlignet med tidligere år var styrket. Likevel må konferansen betegnes som mislykket. På grunn av at innkallelelsesfristen hadde vært kort, fremsatte avdelingen i Bergen et forslag om at arrangementet kun skulle betraktes som en informasjons- og rådslagningskonferanse, og at en virkelig landskonferanse burde utsettes til etter nyttår. Dette innebar blant annet at

²⁵⁰ Størner 1981, s 19.

²⁵¹ *MOPR*, nr 4 1927, s 19f.

valg av sentralkomit e m tte utsettes. Forslaget fra Bergen ble etter en diskusjon enstemmig vedtatt.²⁵²

R de Hjelp-konferansen ble arrangert rett i forkant av Landsorganisasjonens kongress, noe som ikke var en tilfeldighet. Planen var at innbudte fagorganiserte ville avlegge Røde Hjelps konferanse et besøk samtidig med at de deltok på fagkongressen. Ved siden av et mer langsiktig mål om å skape en enhetsfront, må håpet ha vært å påvirke deltagerne på fagkongressen i en retning som kommunistene mente arbeiderbevegelsen var tjent med. I tillegg åpnet tidspunktet for at Røde Hjelp kunne sende en egen deputasjon til fagkongressen, med hilsener og forslag til resolusjoner om å støtte Røde Hjelp, noe som også ble gjort. Fra Røde Hjelps konferanse ble det både sendt en skriftlig hilsen, og Otto Luihn m tte personlig opp på kongressen, og holdt en tale med oppfordring om å støtte klassejustisens ofre.²⁵³

På tross av høye ambisjoner ble Røde Hjelps kongress en nokså tannl s affære. Listen over faktiske deltakere var kort sammenlignet med listen over inviterte. På listen over innbudte var Landsorganisasjonen, DnA, Venstre kommunistisk Ungdomsfylking, Arbeidernes Idrettsforbund, NKP, NKU, Det norske studentersamfund og Clarté. Røde Hjelp forutsatte også at IRH skulle sende en representant.²⁵⁴ Foruten noen få lokale avdelinger av Røde Hjelp var det bare representanter fra NKP og NKU som dukket opp blant kongressens deltakere.²⁵⁵ Konferansen må dermed karakteriseres som en ren NKP-tilstelning.

Røde Hjelps konferanse må også betraktes som mislykket fordi det ikke ble gjort noen forandringer i forhold til de organisatoriske problemer organisasjonen hadde. Det ble i stedet bestemt at organisatoriske spørsmål skulle tas opp på den ”virkelige” landskonferansen som ble planlagt etter nyttår 1928. I tillegg lot deltagerne være å diskutere flere svært aktuelle temaer knyttet til den norske klassejustisen. Et av disse var hvordan man skulle forholde seg til de såkalte arbeiderfiendtlige lovene som var blitt vedtatt av Stortinget. Med Otto Luihns opptreden i Stortinget hadde Røde Hjelp tatt i bruk metoder som helt klart må karakteriseres som uparlamentariske, og organisasjonen hadde i så måte tatt i bruk de metodene NKP forfektet. Men denne linjen ble ikke fulgt opp i etterkant. På Røde Hjelps konferanse ble episoden kun nevnt i beretningen for året som var gått, og det ble ikke diskutert om dette var linjen organisasjonen skulle legge seg på fremover.

Den mest sannsynlige grunnen til tausheten rundt dette spørsmålet var at NKP ikke anså det som klokt at Røde Hjelp fokuserte for mye på spørsmål som skapte strid i

²⁵² *Norges Kommunistblad* 03.12.27. Røde Hjelps landskonferanse begynte iformiddag.

²⁵³ *A.F.L. Kongressen 1927*, Oslo 1928, s 184f.

²⁵⁴ F.539, op.3, d. 870, l.27f. NRH: Brev til IRH, 23.09.27.

²⁵⁵ F.539, op.3, d.870, l.59ff. NRH: Protokoll fra landskonferansen 1927.

arbeiderbevegelsen. Selv om voldgiftslovene i aller høyeste grad angikk spørsmålet om klassejustis, var det ikke mulig å ta standpunkt til hvordan disse burde møtes uten å gi opp intensjonen om at Røde Hjelp skulle være en partipolitisk nøytral organisasjon. Otto Luihns aksjon i Stortinget, som føyde seg inn i NKPs aksjonsrettede linje, må på bakgrunn av dette ses på som et isolert tilfelle.

Arbeidernes Justisfond

Et annet tema som verken ble nevnt på Røde Hjelps kongress eller i Otto Luihns tale til fagkongressen, var opprettelsen av Arbeidernes Justisfond, som helt fra starten fremsto som en soleklar konkurrent til Røde Hjelp. Som følge av en beslutning tatt på fagkongressen i desember 1927, ble det vedtatt at DnA i samarbeid med Landsorganisasjonen, skulle danne et nytt "Arbeidernes Justisfond". Det nye justisfondet var en direkte konsekvens av den skjerpede lovgivningen i forhold til arbeidstvister. NKP kjempet for å få innflytelse over fondet, men ble til sin forbitrelse holdt utenfor.²⁵⁶

Formålet med Arbeidernes Justisfond var å hjelpe og understøtte arbeidere og arbeiderinstitusjoner som under faglige kamper og agitasjon, eller i politisk og faglig virksomhet, kom i konflikt med den borgerlige lovgivning og justis.²⁵⁷ Justisfondets og Røde Hjelps oppgaver var dermed nesten identiske, bortsett fra at Røde Hjelp hadde et mer internasjonalt perspektiv. Fra 1928 var Arbeidernes Justisfond i aktivitet, og på grunn av en ekstrakontingent på én krone for alle fagorganiserte, var fondet raskt oppe i 100 000 kroner.²⁵⁸ Røde Hjelps inntekter året før på knappe 3000 kroner blir fattigslig i en sammenligning med dette.

Opprettelsen av Arbeidernes Justisfond viser med all tydelighet hvor avgjørende det var å ha fagbevegelsen med i virksomheten til en organisasjon som Røde Hjelp. På grunn av motstanden fra Landsorganisasjonens ledelse, måtte Røde Hjelp basere seg på donasjoner fra de enkelte forbund. Når disse likevel betalte en ekstrakontingent til Justisfondet, ble det for Røde Hjelp enda vanskeligere enn før å samle inn penger.

Røde Hjelp ga den planlagte opprettelsen av Arbeidernes Justisfond bemerkelsesverdig liten oppmerksomhet på sin konferanse, selv om fondet i aller høyeste grad ville kunne hindre Røde Hjelps utbredelse. Årsaken var sannsynligvis at NKP ønsket å få innpass i Justisfondets ledelse. Hvis Røde Hjelp hadde gått ut mot opprettelsen av

²⁵⁶ Maurseth 1987, s 487.

²⁵⁷ A.F.L., *Beretning 1928*, Oslo 1929, s 6.

²⁵⁸ A.F.L., *Beretning 1927*, Oslo 1928, s 6.

Justisfondet, ville dette trolig skadet NKPs forhandlingsposisjon kraftig i forhold til partiets ønske om å bli inkludert i dette fondet.

Fokus på fengselsforhold

I stedet for å diskutere temaer som uunngåelig ble berørt av splittelsen mellom DnA og NKP, valgte Røde Hjelp på sin konferanse å sette fokus på fengselsforholdene i Norge, som ifølge konferansen var verre enn i andre kapitalistiske land. Hele ettermiddagen var satt av til å diskutere emnet, og i oppropet fra konferansen het det at fengslene i Norge var en del av et barbarisk system, som hvilte på middelalderske prinsipper om hevn og straff. I resolusjonen ble det fremsatt krav om slutt på bruk av enecelle for politiske fanger, at fangene skulle få tilgang på aviser, bøker og tobakk, og at det skulle bli større renslighet i fengslene.²⁵⁹

Fengselsforholdene i kapitalistiske land hadde vært i både IRHs og Røde Hjelps fokus gjennom hele 1927. Et av tiltakene som ble satt i gang var at IRHs seksjoner kunne ta på seg å ”adoptere” fengsler der det satt politiske fanger. Gjennom slike ”adopsjoner”, kunne IRH-seksjonene støtte fangene moralsk og materielt. Røde Hjelp satte seg på oppfordring fra IRH i forbindelse med fanger fra tre fengsler i Bulgaria, Romania og Polen, og de lokale avdelingene i Oslo, Bergen og Trondhjem fikk ansvar for hvert sitt fengsel. Et brev fra fangene i fengselet Schumen i Bulgaria, som var lokalavdelingen i Oslo sitt ansvar, vitner om at det i alle fall har foregått noe korrespondanse.²⁶⁰ Røde Hjelp trykket også opp egne bidragsmerker som ble solgt for å få sendt de innsatte en julehilsen.²⁶¹ Utover dette er det lite som tyder på at Røde Hjelp klarte å engasjere spesielt mange for å bedre livet innenfor fengselsmurene i Øst-Europa.

Brevet fra Schumen var fullt av beskrivelser om tortur og om daglige fornedrelser. I Røde Hjelps agitasjon ble fengslene i Norge plassert i samme bås. Forholdene var naturligvis ikke de samme som i land med mer autoritære regimer, men oppfatningen i Røde Hjelp var at Norge like fullt var et kapitalistisk land hvor de borgerlige myndigheter ville ta alle midler bruk for å kneble arbeiderklassen i sin klassekamp. I *Norges Kommunistblad* ble det trykket en protest fra Otto Luihn mot behandlingen han fikk i fengselet da han satt i varetekt, hvor det blant annet het at ”Man har latt mig sove i en seng hvor gammel urenslighet og avfall ligger i hauger”.²⁶² Også etter at han hadde blitt løslatt fra varetekt, ble hans opphold der brukt i både NKPs og Røde Hjelps agitasjon, og det ble i midten av juli holdt et stort møte i Folkets Hus

²⁵⁹ F.539, op.3, d.870, l.59ff. NRH: Protokoll fra landskonferansen 1927.

²⁶⁰ F.539, op.3, d. 870, l.7ff. Brev fra fangene i Schumen, Bulgaria, mai 1927.

²⁶¹ F. 539, op.3, d.870, 68ff. NRH: Landskonferansen 1927.

²⁶² *Norges Kommunistblad* 04.07.27. Otto Luihn protesterer mot behandlingen i fengselet.

hvor Luihn fortalte om politiets fremgangsmetoder.²⁶³ Det var naturligvis også av stor interesse for NKP å få dette budskapet ut til folk ettersom de tre som ble arrestert i forbindelse med oppropet mot det britiske flåtebesøket fremdeles satt i varetekt.

Som kontrast til det kapitalistiske fengselssystemet ble fengselsforholdene i Sovjetunionen glorifisert. Otto Luihn holdt en rekke foredrag med dette som tema.²⁶⁴ Forholdene i russiske fengsler var også temaet i Eyvin Dahls beretning fra sitt opphold på juristkonferansen i Moskva i regi av IRH, hvor også fengselsbesøk var en del av programmet. I et fengsel Dahl besøkte, som skulle være fengselet for Sovjetunionens verste forbrytere, hersket det ifølge Dahl en hyggelig og kameratslig omgangstone med fasiliteter fanger i kapitalistiske land bare kunne drømme om. De sovjetiske fengsler hadde ifølge Dahl alt hva man i Norge og andre kapitalistiske land kjempet for. Her hersket det ifølge Dahl ikke et mål om straff, men å løfte fangene opp på et høyere kulturelt nivå, slik at de etter oppholdet skulle kunne bli nyttige samfunnsborgere.²⁶⁵

Problemene i 1928

Vedtaket fra Landskonferansen i desember 1927 om å videreføre landskonferansen i 1928 ble aldri fulgt opp. I stedet ble Røde Hjelp så preget av organisatoriske problemer at arbeidet til slutt stoppet helt opp. På våren forsvant Otto Luihn og Hans Aas fra ledelsen, og NKP utpekte Karl J. Søderstrøm som ny sekretær.²⁶⁶ Han var leder av den revolusjonære fagopposisjon (RFO). RFO var en kommunistisk bevegelse som ble stiftet i 1928-29 av Røde Faglige Internasjonale (RFI), og hensikten med organisasjonen var å utvide de faglige kampene til politiske kamper.²⁶⁷ Med utnevnelsen av ham kan NKP ha håpet å dreie Røde Hjelp mer i retning av å bli et instrument for å vinne fagbevegelsen for en mer kamporientert linje. Det er imidlertid lite som tyder på at Søderstrøm foretok seg noe aktivt som Røde Hjelps sekretær, og organisasjonen forsvant fra offentligheten.

Situasjonen våren 1928 lignet i stor grad situasjonen våren 1926. Et lite antall personer hadde lagt ned mye arbeid i å få en seksjon av IRH på beina i Norge, men uten å få de forventede resultatene. De knappe økonomiske og menneskelige ressursene var noe Røde Hjelp ikke kunne tåle over en lengre periode. På konferansen i desember 1927 hadde NKPs

²⁶³ *Norges Kommunistblad* 19.07.27. Det store møte i Folkets Hus i går.

²⁶⁴ F.539, op.3, d.870, l.17ff. Luihn, Otto: Brev til Aksel Larsen, 20.05.27.

²⁶⁵ *Norges Kommunistblad* 30.11.27. Et besøk i Sovjetunionen.

²⁶⁶ F.539, op.3, d.872, l.11. NKP: Til IRH i Berlin. 14.05.28.

²⁶⁷ *Pax Leksikon*, "Revolusjonære Fagopposisjon", bind 5, Oslo 1980.

Arvid Hansen understreket Røde Hjelps viktige rolle, men på grunn av NKPs egne problemer var partiet var ikke i stand til å holde liv i organisasjonen.²⁶⁸

Akkurat som i 1926 forsvant også den personen som sørget for å holde Røde Hjelp i en noenlunde kontinuerlig virksomhet, i dette tilfellet Otto Luihn, ut av sentralkomiteen. Han hadde lenge syslet med planer om å etablere et underholdningsmagasin for arbeiderklassen. og i november 1927 kom første nummer av "Arbeider-Magasinet" ut, med Otto Luihn som redaktør. For Luihn og de andre i bladets ledelse ble det mer enn nok arbeid med å sikre at magasinet overlevde. Husleien skulle betales og det var en møysommelig prosess å få utgitt hvert enkelt blad.²⁶⁹ Dette var sannsynligvis en svært viktig årsak til at Otto Luihn ikke hadde tid til å beskjeftige seg med Røde Hjelp. Det at Røde Hjelp var så avhengig av noen få ildsjeler er i seg selv et svært godt bilde på hvor skjør organisasjonen var.

Ifølge Otto Luihn og Alf Hystad ble de fra før nokså håpløse organisatoriske forholdene i Røde Hjelp ytterligere forsterket av en ikke navngitt IRH-instruktør som oppholdt seg i Norge i tre måneder våren 1928. Hovedproblemet, slik Luihn og Hystad så det, var at han ikke hadde forstått forholdene i Norge, og bare foreslått kampanjer som Røde Hjelp ikke hadde råd til.

En plan som ble gjennomført etter IRH-instruktørens pålegg, var at Røde Hjelp måtte flytte ut av NKPs lokaler og finne seg et eget kontor. Den nye adressen ble Brogaten 8, som var i samme lokale som hvor Arbeider-Magasinet holdt hus. Kontakten med Otto Luihn ser derfor ikke ut til å ha opphørt helt. Fra IRH hadde Røde Hjelp fått løfter om både støtte til husleie og lønn til den nye sekretæren, uten at dette var blitt oppfylt. Hystad hadde derfor selv måttet ta opp nok et lån for at organisasjonen skulle klare de aller mest nødvendige utgifter, som husleie, brensel og trykningsutgifter.²⁷⁰ For øvrig ble det også nevnt at instruktøren i lang tid hadde vist minimal interesse for Røde Hjelp, og til og med latt være å stille på et av sentralkomiteens møter for å gå på boksekamp, noe som ifølge Otto Luihn hadde virket sterkt demoraliserende på sentralkomiteens medlemmer.

På grunn av sine organisatoriske problemer, var Røde Hjelp i dårlig stand til å delta i støtten til de streikende bygningsarbeiderne i 1928. Formålet med denne streiken var å få voldgiftsloven fjernet og å oppnå bedre lønninger.²⁷¹ Dette var en streik som var blitt kjent ulovlig av myndighetene, og en rekke fagorganiserte ble dømt til fengsel og bøter. En viktig seier i forbindelse med denne streiken, var at den var så stor i omfang at voldgiftsloven i

²⁶⁸ F.539, op.3, d.872, l.10. Hansen: Brev til IRH, 27.03.28.

²⁶⁹ Berggrav, Eivind, *Magasinet. Bladet som skapte kulturhistorie*. Oslo 1979, s 15ff.

²⁷⁰ F.539, op.3, d.872, l.2f. Hystad, Alf: Brev til IRH, 28.07.28.

²⁷¹ Lorenz 1983, s 106.

praksis ble streiket i hjel. I 1929 kom det en egen amnestilov for dem som ennå ikke hadde sonet sine dommer i forbindelse med den ulovlige streiken.²⁷²

Røde Hjelps innsats i denne saken var ytterst begrenset, og foregikk i samhandling med NKP.²⁷³ NKP hevdet i et sirkulære til sine avdelinger i 1929, hvor det ble oppfordret til å støtte Røde Hjelp, at organisasjonen under bygningsstreiken hadde vist hvilken nytte den kunne ha. Ifølge sirkulæret hadde Røde Hjelp trådt støttende til og forhindret nød.²⁷⁴ Dette stemmer imidlertid dårlig overens med det bildet Alf Hystad tegnet av situasjonen på den tiden hvor streiken foregikk, og dette ble heller ikke nevnt av Røde Hjelp selv i et brev til IRH i november 1928, hvor organisasjonens innsats i streiken ble omtalt. Det er derfor liten grunn til å tro at den støtten Røde Hjelp eventuelt ga de streikende var av et nevneverdig omfang. NKPs påstand var trolig et retorisk grep for å forsøke å fremstille Røde Hjelp som en troverdig organisasjon for partiapparatet.

Oppsummering

Året 1927 var en forholdsvis aktiv periode for Røde Hjelp. Dette kan i en viss grad forklares med at NKP og IRH i enkelte tilfeller viet Røde Hjelp mer oppmerksomhet enn før, men må mer enn noe annet settes i sammenheng med det store personlige engasjementet for Røde Hjelp som Otto Luihn hadde. Selv om sentralkomiteen var utvidet og holdt jevnlige møter, så var det Luihn som sto for omtrent all utadrettet aktivitet. Sammenbruddet i organisasjonen våren 1928 viser samtidig hvor mye hele organisasjonen var avhengig av hans person. Situasjonen var dermed en sterk parallell til sammenbruddet i 1926. De knappe økonomiske og menneskelige ressursene bidro sterkt til forfallet i Røde Hjelp, og da den ene personen som utgjorde drivkraften falt fra, var det ingen som sto igjen og kunne ta over lederrollen.

På tross av Røde Hjelps problemer er det likevel ingen tvil om at organisasjonen var den sterkeste IRH-seksjonen i Skandinavia. Dette var også budskapet i artikkelen som IRH-tidsskriftet *MOPR* brakte om IRH-arbeidet i Skandinavia, selv om artikkelforfatteren klart overdrev de positive sidene ved IRH-arbeidet i Norge i forhold til den reelle situasjonen.²⁷⁵ Hjelpen som IRHs instruktører ga Røde Hjelp medførte imidlertid ikke noe varig godt forhold mellom ledelsen i Moskva og den norske seksjonen. Røde Hjelp beskyldte IRH både for løftebrudd og for manglende forståelse av de norske forholdene.

²⁷² Maurseth 1987, s 463.

²⁷³ F.539, op.3, d.872, l.20f. NRH: Brev til IRH, 30.11.28.

²⁷⁴ F.539, op.3, d. 873, l.31. NKP: Sirkulære til partiets avdelinger, juni 1929.

²⁷⁵ *MOPR*, nr 4 1927, s 19f.

Siden Røde Hjelp utga lite pressemateriale og brosjyrer er det ikke lett å fastslå i hvor stor grad fokuset på krigsfare ble del av organisasjonens agitasjon. Men forsøkene fra NKP og Røde Hjelp på å trekke inn andre enn kommunister i organisasjonen må betraktes som et ledd i bygge opp sympati for Sovjetunionen i befolkningen, selv om disse forsøkene ikke var spesielt vellykkede.

Den mest vellykkede kampanjen Røde Hjelp deltok i var deltagelsen i forsvarskomiteen for Sacco og Vanzetti. Selv om henrettelsen ikke ble avverget, er det liten tvil om at saken engasjerte den norske opinionen. Ved sitt engasjement her fikk Røde Hjelp også muligheten til å nå ut over kommunistpartiets grenser. Men Røde Hjelp som organisasjon måtte gjennom deltagelsen i komiteen tre i bakgrunnen. Dette skaffet naturlig nok ikke organisasjonen flere medlemmer.

På tross av at NKP på mange måter nedprioriterte Røde Hjelp, er det ingen tvil om at organisasjonen var en ren underorganisasjon av NKP. Partiet sto som foreskrevet fra Komintern og IRH for utnevnelsen av Røde Hjelps viktigste funksjonærer. I tillegg hadde NKP og Røde Hjelp flere fellesopptredener. Disse fellesarrangementene bidro mer enn noe annet til at Røde Hjelp fremsto som en organisasjon som både ideologisk og organisatorisk var underordnet NKP. Det at Røde Hjelp lot være å ta stilling i viktige spørsmål for arbeiderbevegelsen må ses i lys av at NKP stort sett anså det som ugunstig å bruke Røde Hjelp til å fronte slike spørsmål.

Et vesentlig poeng når det gjelder spørsmålet om hvilken kontroll Komintern hadde med IRH-organisasjonen, var at selv om Norges Røde Hjelp var kontrollert av NKP, så var IRH-seksjonene i Danmark og Sverige ikke kontrollert av de kommunistiske partiene i sine land. Dette viser at vedtak gjort i Komintern ikke nødvendigvis ble etterfulgt, til tross for at slike vedtak per definisjon var bindende. I Danmark og Sverige var de kommunistiske partiene i langt større vanskeligheter enn det norske, og var ikke villige til å bruke de ressursene som krevdes for å få kontrollen med IRH-arbeidet i sine land. Dette førte til at den danske og svenske seksjonen falt i hendene på henholdsvis sosialdemokrater og syndikalister. Dette var stikk i strid med retningslinjene fra både Komintern og IRH, og gikk sterkt i mot formålet med IRH: Nemlig at organisasjonen skulle brukes som et verktøy i enhetsfronten. Hvis ikke kommunistene ikke hadde kontroll med de redskapene man selv hadde skapt med dette formålet, falt mye av poenget med dem også bort.

Kapittel 5: En stadig mer ustabil organisasjon 1928-1934

Inn i den ”trede periode”

Enhetsfronttaktikken slik den ble vedtatt i 1921 var Kominterns offisielle linje frem til den sjette verdenskongressen fra juli til september 1928, da det ble vedtatt en skarp venstrekurs. Den nye linjen kom som en følge av en ny analyse av verdenssituasjonen, og hadde sammenheng med synet på forsvaret av Sovjetunionen som Kominterns fremste oppgave. Som en følge av at man nå spådde at en økonomisk verdenskrise ville inntreffe, mente man at faren for imperialistiske kriger var overhengende, enten mellom de imperialistiske statene selv, eller ved en imperialistisk invasjon av Sovjetunionen.²⁷⁶ Denne tendensen har som vi allerede har sett gjort seg gjeldende en stund, men det var først nå den ble offisielt vedtatt.

Ifølge den nye analysen var verden nå inne i en avgjørende fase i utviklingen mot det kommunistiske samfunnet, en fase som ofte ble referert til som den ”trede periode”. Forut for dette mente man at man hadde gjennomgått en ”første fase”, kjennetegnet av omveltning, fulgt av en ”andre periode”, som omfattet en relativ kapitalistisk stabilisering og enhetsfrontpolitikk.²⁷⁷

Det nye synet innebar også en ny praksis med hensyn til enhetsfronten, siden man som en følge av verdenskrisen spådde et revolusjonært oppsving blant arbeiderklassen. Dette ville føre til en ytterligere splittelse av arbeiderbevegelsen; De sosialdemokratiske lederne ville gå mot høyre, mens massene ville gå til venstre. De sosialdemokratiske lederne ble nå utpekt som ”sosialfascister”, og beskyldt for å utgjøre de viktigste støttespillerne for de kapitalistiske regimene. Ethvert samarbeid med de sosialdemokratiske ledere var derfor helt utelukket, og man skulle kun satse på å bygge opp en revolusjonær front nedenfra.²⁷⁸

NKP vedtok denne linjen på sitt landsmøte i februar 1929. Som vi skal se fikk dette svært negative konsekvenser for partiet. De vanskelighetene den nye linjen skapte for Røde Hjelps nye sentralkomité, som ble etablert i november 1928, må også settes i sammenheng med venstredreiningen i NKP. I tillegg hadde opprettelsen av denne komiteen en parallell til sentrale begivenheter i partiet på samme tid.

²⁷⁶ Extracts from the Theses of the Sixth Comintern Congress on the International Situation and the Tasks of the Communist International, i Degras, Jane (red.), *The Communist International 1919-1943: Documents*, bind 2 (1923-1928), London 1971, s 455ff.

²⁷⁷ McDermott og Agnew 1996, s 68f.

²⁷⁸ *Ibid.*, s 73f.

Clarté trer inn i Røde Hjelps sentralkomité

Røde Hjelps nyetablerte sentralkomité besto av en rekke nye personer. Dette dreide seg om Røde Hjelps nye formann, Arne Ording, kasserer Peder Myhre og ellers Fredrik Schreiner, Erling Heiestad og Letten Wiland.²⁷⁹ Organisasjonens sekretær, Karl. J. Søderstrøm, og Jeanette Olsen var med fra den gamle sentralkomiteen.

Den nye sentralkomiteen var nå blitt etablert med basis i den norske avdelingen av den radikale studentgruppen Clarté. Clarté i Norge ble formelt stiftet i Norge i desember 1928, altså omtrent på samme tid som Røde Hjelps sentralkomité ble reorganisert. Arne Ording var redaktør i hovedorganet *Clarté*, og av de øvrige hadde i alle fall Fredrik Schreiner og Letten Wiland medlemskap i organisasjonen.²⁸⁰ Hans Vogt, formann i Oslo Clarté, kom også inn i Røde Hjelp i denne tiden. Røde Hjelps kontor ble plassert i Clartés lokaler i Skippergaten 27 i Oslo.

Samarbeidet mellom Røde Hjelp og Clarté må ses på som et klart uttrykk for situasjonen som hadde oppstått i NKPs forhold til Mot Dag. Mot Dag hadde vært med i NKP siden 1926, men trådte ut av partiet våren 1928. Årsakene til bruddet var sammensatte, men var først og fremst knyttet til venstredreiningen i Komintern. Mot Dag hadde alltid tilhørt en høyrefløy i partiet, og venstrekursen førte til at høyrefløyen i NKP kom i mindretall. På grunn av dette ble det etter hvert umulig for Mot Dag å bli stående i partiet.²⁸¹ Et samarbeid fortsatte etter Kominterns ønske likevel frem til NKPs tredje landsmøte i februar 1929, da partiet sa opp avtalen med Mot Dag. Det endelige bruddet kom imidlertid først i august samme år.²⁸²

Et av de mest aktuelle samarbeidsområdene for Mot Dag og NKP var Clarté. Clarté i Norge ble organisert av Mot Dag og skulle være åpen for alle radikale studenter. Mot Dag beholdt kontrollen i organisasjonen ved at Clartés formenn alltid var motdagister, og mange mente derfor at Mot Dag og Clarté i realiteten var samme organisasjon. En viktig forskjell var imidlertid kravene som ble stilt til medlemmene. Mens et medlem av den innerste kretsen i Mot Dag ble avkrevd streng disiplin var kriteriene for å bli medlem av Clarté langt mildere.²⁸³ Clarté må på bakgrunn av dette sies å ha vært en underorganisasjon av Mot Dag omtrent på samme måte som Røde Hjelp sto underordnet NKP.

For at Clarté skulle beholde sin rolle som en bred og åpen organisasjon, var det viktig at radikale intellektuelle fra alle leire deltok i organisasjonen, og det var en del DnA-

²⁷⁹ F.539, op.3, d.872, l.52f. NRH: Brev til Rote Hilfe Deutschlands (RHD), 27.11.28.

²⁸⁰ AAB: Ark 1719, Mot Dag, G-0002, Clarté, medlemsliste/regnskap 1926-1928, medlemsprotokoll 1930-1932.

²⁸¹ Hegna, Maren 1997, *Intellektuelle strebere og mindretallskommunister i bolsjeviseringens tid. Mot Dag og NKP i samhold og konflikt*, Hovedoppgave ved Universitetet i Oslo, s 82f.

²⁸² Lorenz 1983, s 92.

²⁸³ Bull, Trygve 1955, *Mot Dag og Erling Falk*. Oslo, s 36 og 174.

medlemmer og sympatisører med i Clarté. For Mot Dag ble det imidlertid viktig med et samarbeid med NKP for å sikre et kommunistisk flertall i organisasjonen. Det er sannsynligvis her Røde Hjelp kommer inn i bildet.²⁸⁴ Arne Ording var Mot Dags formann, og ved at han ble en lederskikkelse i Røde Hjelp hadde man dermed plassert ham i en strategisk viktig posisjon.

For NKP var samarbeidet mellom Røde Hjelp og Clarté en god måte å opprettholde kontakten med Mot Dag på. Bakgrunnen for avtalen fra NKPs side var at Komintern anså Mot Dags innflytelse i den akademiske verden som verdifull.²⁸⁵ Lorenz peker på at avtalen var en ”innrømmelse av at NKP i løpet av partiets første fire år verken hadde maktet å bygge opp et eget skoleringsapparat eller var attraktivt for studenter og intellektuelle.”²⁸⁶ Ved et samarbeid via Røde Hjelp og Clarté kunne NKP dra nytte av Mot Dags sterke stilling innenfor opplysningsvirksomheten og academia, og dermed ha mulighet til å vinne flere intellektuelle for partiet.

På tross av de intensjonene for samarbeidet som sider fantes på begge innebar dette ingen fremgang for Røde Hjelp. Den nye sentralkomiteens aktiviteter ble svært begrensede. Arne Ording holdt på stiftelsesmøtet til den norske Clarté-avdelingen i desember 1928 et innlegg om Røde Hjelp, og oppfordret Clarté om å støtte organisasjonen, men det ser ikke ut til at det ble vedtatt noen resolusjon om dette på møtet.²⁸⁷ Det er i det hele tatt lite som tyder på at noen av de nye medlemmene av sentralkomiteen ga Røde Hjelp noen særlig høy prioritet. Etter NKPs landsmøte i februar 1929, hvor avtalen med Mot Dag ble sagt opp, ble dessuten samarbeidet med NKP i Clarté vanskelig å få til å fungere godt.²⁸⁸ Dette er sannsynligvis også årsaken til at det også ble problemer i forhold til samarbeidet med Røde Hjelp.

To antifascistiske konferanser

Røde Hjelps nye sentralkomité var lite aktiv på det organisatoriske feltet. Røde Hjelps navn ble likevel knyttet til avviklingen av to antifascistiske konferanser i mars 1929. Den første antifascistiske konferansen foregikk i Oslo og var en forberedelseskonferanse til en større europeisk antifascistisk konferanse, som skulle holdes i Berlin samme måned. Ifølge et brev som ble sendt fra Røde Hjelp til Tysklands Røde Hjelp (RHD), var det NKP som hadde

²⁸⁴ Hegna 1997, s 174.

²⁸⁵ *Ibid.*, s 189.

²⁸⁶ Lorenz 1983, s 92.

²⁸⁷ AAB: Ark 1719, G-0002, møtereferater, protokoll for Norges Clart forbunds  rskongress, Oslo 27.-28.12.28.

²⁸⁸ Hegna 1997, s 175.

tatt initiativet til den norske konferansen. De hadde henvendt seg til Røde Hjelp og Clarté, hvorpå det ble nedsatt et arbeidsutvalg bestående av Arne Ording og Hans Vogt. En rekke invitasjoner ble sendt ut, blant annet til ledelsen av DnA og Landsorganisasjonen, men disse avviste å delta.²⁸⁹ Like fullt var en av de to representantene til Berlinkongressen som ble valgt, Øistein Martinsen, medlem av DnA. Den andre representanten var Jakob Friis, som var med i NKP.²⁹⁰

I brevet som ble sendt fra Røde Hjelp til RHD, ble det gitt inntrykk av at Røde Hjelp hadde spilt en sentral rolle i avviklingen av den norske forberedelseskonferansen. Arne Ording skrev også som Røde Hjelps formann under et opprop som ble utgitt i forbindelse med arrangementet.²⁹¹ I tillegg ble Ording og Jeanette Olsen i et brev fra Jakob Friis, som *Norges Kommunistblad* trykket, referert til som representanter for Norges Røde Hjelp på konferansen i Berlin.²⁹²

På tross av disse kjensgjerningene betydde ikke dette at Røde Hjelp var en selvstendig aktør i forbindelse med disse to konferansene. Røde Hjelp var i denne sammenhengen snarere en bekreftelse på at samarbeidet mellom Røde Hjelp og Clarté først og fremst tjente som et middel både for NKP og Mot Dag til å "bevise" at man hadde en bred enhetsfront i kampen mot fascismen ved å oppføre begge organisasjonene som arrangører av konferansen.

Konferansene fikk imidlertid ingen positive ringvirkninger for Røde Hjelp, og det ser ikke ut til at noen i sentralkomiteen var spesielt aktive i å styrke organisasjonen i andre sammenhenger. Fra tiden hvor Clarté var involvert i Røde Hjelps virksomhet eksisterer det få rapporter om tilstanden i de lokale avdelingene. I *Arbeidet*, NKPs organ i Bergen, kan man imidlertid lese om relativt høy aktivitet i 1929. Her var Røde Hjelp involvert i arrangementer både i forbindelse med en antifascistisk konferanse i mars, avviklingen av 1. maifeiringen og 1. augustdemonstrasjonen i byen.²⁹³ I tillegg rapporterte avisen om et årsmøte for avdelingen i april.²⁹⁴

I juni 1929, kun et halvt år etter reorganiseringen, ble Røde Hjelps sentralkomité formelt besluttet oppløst. Ifølge en beretning fra november 1929, skrev den sentralkomiteen som da var blitt opprettet, at årsaken til oppløsningen hadde vært en konflikt mellom de

²⁸⁹ F.539, op.3, d.873, l.36ff. NRH: Brev til Rote Hilfe Deutschlands (RHD), 25.03.29.

²⁹⁰ *Norges Kommunistblad* 04.03.29. Den antifascistiske kongress i gaar.

²⁹¹ AAB: Ark 1719, Mot Dag, G-0002, diverse, Til alle motstandere av fascismen.

²⁹² *Norges Kommunistblad* 15.03.29. Antifascistkongressen. Brev fra Jakob Friis.

²⁹³ *Arbeidet* 04.03.29. Foredrag av Jacob Friis.

Arbeidet 27.04.29. Frem til revolusjonær klassesamling 1ste mai!

Arbeidet 25.07.29. Røde Hjelp og 1ste august.

²⁹⁴ *Arbeidet* 08.04.29. Røde Hjelps årsmøte igår.

ledende funksjonærene i Røde Hjelp og NKP.²⁹⁵ Dette var den eneste gangen Røde Hjelps sentralkomité ble oppløst som følge av en aktiv beslutning. Selv om det ikke har latt seg gjøre å finne kilder som bekrefter at denne situasjonen var en parallell til konflikten mellom NKP og Mot Dag, kan dette heller ikke utelukkes. Sannsynligvis var det ikke lenger grunnlag for et samarbeid mellom Røde Hjelp og Clarté da samarbeidet mellom NKP og Mot Dag ble avsluttet.

Ny sentralkomité fra sommeren 1929

Etter at den gamle sentralkomiteen var blitt oppløst, begynte arbeidet med å bygge opp en ny. I et brev til NKPs sentralkomité, som sannsynligvis var skrevet av en person i den gamle sentralkomiteen, ble det lagt vekt på at NKP måtte ta et grep for å utnevne mange og gode nok funksjonærer til en ny komité. Avsenderen la ikke skjul på at han var av den oppfatning at den gamle sekretæren, Karl J. Søderstrøm, hadde vært et avgjørende hinder for virksomheten fordi han ikke hadde utført noe arbeid for Røde Hjelp.²⁹⁶

Søderstrøm ble også diskreditert i et møte mellom representanter mellom IRH og Peder Furubotn i Berlin, hvor Furubotn uttrykte at det hadde vært en stor tabbe å overlate sekretærvervet i Røde Hjelp til ham.²⁹⁷ Kritikken mot Søderstrøm var lite konkret, men det er ikke usannsynlig at Mot Dag gjennom Clartés representanter hadde fått mer innflytelse over Røde Hjelp enn hva NKP satte pris på dersom det var slik at Søderstrøm ikke passet sitt verv som Røde Hjelps sekretær.

Som erstatning for Søderstrøm foreslo NKP Ingvald Larsen som ny sekretær. Det var her sannsynligvis snakk om den samme Ingvald Larsen som i 1923 hadde blitt valgt inn i NKPs landstyre fra Akershus. Valget av Larsen som sekretær skjedde på tross av at NKP ikke anså ham som en ideell funksjonær. Valget av ham hadde skjedd på tross av at han "eine sporadische Natur ist und deshalb nur zeitweise Initiative entwickelt", som det ble slått fast i møtet mellom Furubotn og IRH.²⁹⁸

I forbindelse med reorganiseringen av Røde Hjelp nevnes ingen andre enn Larsen, og ut i fra det tilgjengelige kildematerialet ser det også ut til at han alene hadde ansvaret for virksomheten. NKP oppfylte dermed på langt nær de krav som var blitt stilt fra IRH da en ny sentralkomité skulle reorganiseres. Likevel sendte partiet i juni ut et rundskriv til sine partiavdelinger med oppfordring om å støtte Røde Hjelp. Alle partiavdelinger ble oppfordret

²⁹⁵ F.539, op.3, d.873, l.13. NRH: Brev til IRH, 13.11.29.

²⁹⁶ F.539, op.3, d.873, l.32. NRH: Brev til NKPs sentralkomité, 12.06.29.

²⁹⁷ F.539, op.3, d.873, l.2. Møte mellom IRH og Furubotn, 29.06.29.

²⁹⁸ F.539, op.3, d.873, l.2. Samme møte.

til å utnevne en kamerat som kunne hjelpe til med å bygge opp Røde Hjelp lokalt.²⁹⁹ I hvilken grad dette rundskrivet fikk følger er usikkert. I august nevner *Norges Kommunistblad* i en kort notis at det skal ha blitt holdt en Røde Hjelp-konferanse med deltagere fra en del lokale avdelinger i Oslo,³⁰⁰ men utover dette er ikke mulig å spore noen lokal aktivitet i kilder fra Røde Hjelps sentralkomité.

Røde Hjelp som ”revolusjonær kamporganisasjon”

Den venstrekursen som Komintern hadde vedtatt som sin nye, offisielle linje på den sjette verdenskongressen, ble av NKP endelig bekreftet på partiets tredje landsmøte i februar 1929. Røde Hjelp ble på alle måter inkludert i denne kursen. I det nevnte rundskrivet fra NKP til partiets avdelinger i juni 1929, kommer det frem at partiet hadde lagt en ny dimensjon til Røde Hjelps virksomhet. Fra nå av skulle Røde Hjelp ikke kun betraktes som en hjelpeorganisasjon, men også som ”en kamporganisasjon”.³⁰¹ Dette var et uttrykk som ikke før var blitt brukt om Røde Hjelp, men som skulle bli stadig hyppigere anvendt i tiden som fulgte. Ved å knytte dette uttrykket til Røde Hjelps navn ble det markert at organisasjonen ble inkludert i den nye kursen som partiet hadde slått inn på. Røde Hjelps rolle som ”kamporganisasjon” må ses i sammenheng med oppfatningen om at man nå gikk inn i en periode med skjerpede klassekonflikter.

Denne oppfatningen av Røde Hjelps rolle ble på ny understreket på Arbeiderkongressen i Oslo i august 1929. Kongressen var et ledd i NKPs forsøk på å vinne de brede arbeidermassene for partiets nye politikk, men ble i etterkant karakterisert som lite imponerende, også av partiets egne.³⁰² Uavhengig av at dette er det likevel interessant å se på hva som ble sagt om IRH og Røde Hjelp der.

Arbeiderkongressen hadde besøk av Willi Trostel, en utsending fra IRHs eksekutivkomité. Innlegget hans, *Røde Hjelp er revolusjonær klasseplikt*, var som et ekko av Kominterns nye linje. Trostel kalte Røde Hjelp en ”kamp- og oppdragelsesorganisasjon”, og en ”nødvendig flanke i den revolusjonære klassefront”. Trostel kom også inn på at det sammen med krigstrusselen foregikk en stadig mer skjerpet undertrykkelse av arbeiderklassen, og at Røde Hjelp nettopp derfor var mer nødvendig enn noensinne.

De militante konnotasjoner uttrykket ”kamporganisasjon” hadde, kom også tydelig frem i Alfred Skars innlegg som formann for den nystiftede IAH-avdelingen i Norge. I

²⁹⁹ F.539, op.3, d.873, l.31. NKP: Rundskriv til partiavdelingene, juni 1929.

³⁰⁰ *Norges Kommunistblad* 27.08.29. Røde Hjelp konferansen.

³⁰¹ F.539, op.3, d.873, l.31. NKP: Rundskriv til partiavdelingene, juni 1929.

³⁰² Lorenz 1983, s 114.

innlegget understreket han at ”[v]i er en hær i kamp, og likesom en hæravdeling har sitt røde kors og sin proviantavdeling, slik må vi ha vårt Røde Hjelp og vår proviantkolonne i Internasjonale Arbeiderhjelp”.³⁰³ I resolusjonen som ble vedtatt om Røde Hjelps oppgaver i klassekampen, kom også budskapet om krigstrusselen og fascismen frem, og den kapitalistiske klassejustis ble satt i forbindelse med disse fenomenene.

I den samme resolusjonen ble det vedtatt kamp mot Arbeidernes Justisfond. Dette var helt i tråd med Kominterns linje. I Skandinavische Ländersekretariat tidligere samme år hadde det blitt understreket at masseorganisasjonene måtte brukes til å påvise at DnA gjennom Justisfondet saboterte den virkelige kampen mot klassejustisen.³⁰⁴ Dette var også Trostels poeng på arbeiderkongressen, der han understreket at mens IRH var en revolusjonær organisasjon, så var Justisfondet kun opprettet som et passivt hjelpefond. Justisfondet hadde ifølge Trostel blitt opprettet med et eneste formål, nemlig å bryte den proletariske enhetsfront. Det måtte derfor være en oppgave for den norske arbeiderklassen å bekjempe Justisfondet gjennom Røde Hjelp.³⁰⁵

Gastoniasaken

En sak Ingvald Larsen engasjerte seg sterkt i på vegne av Røde Hjelp, var den såkalte Gastoniasaken. Bakgrunnen var en streik som brøt ut blant tekstilarbeiderne i byen Gastonia i den amerikanske staten Nord-Carolina våren 1929. Under en storming av kontoret til den kommunistiske fagorganisasjonen som ledet streiken ble politisjefen William Aderholt skutt og drept. I etterkant av drapet ble 16 av streikelederne arrestert og anklaget for mordet på Aderholt. Da den endelige dommen falt, ble ni av de 16 tiltalte frikjent, mens de resterende ble dømt til livsvarig fengsel.³⁰⁶

I forsvaret av de tiltalte var både Komintern, det kommunistiske partiet i USA og flere av Kominterns frontorganisasjoner aktive. Enkelte av de dømte var lokale tillitsmenn i IAH,³⁰⁷ noe som førte til et sterkt engasjement fra denne organisasjonen. Også IRH førte en stor internasjonal kampanje i forbindelse med saken.

I Norge var ble protestkampanjen ført nettopp gjennom IAH og Røde Hjelp. *Norges Kommunistblad* refererte til IAH og Røde Hjelp stort sett i hver eneste artikkel avisen trykte

³⁰³ *Arbeiderkongressen 24.-25.august 1929, Protokoll*, Oslo 1929, s 46.

³⁰⁴ F.495, op.31, d.127, l.2. Skandinavische Ländersekretariat: Brev til NKPs sentralkomité, 09.02.29.

³⁰⁵ *Arbeiderkongressen 24-25.august 1929, Beslutninger*, Oslo 1929, s 31ff.

³⁰⁶ McLaugghlin, Martin, *Rebellion and frame-up in Gastonia*. Bokanmeldelse av Salmond, John, *Gastonia 1929: The story of the Loray Mill Strike*. The University of North Carolina Press 1995. Hentet fra http://www.wsws.org/public_html/prioriss/iwb4-8/gaston.htm [15.04.2005]

³⁰⁷ *Norges Kommunistblad* 24.10.29. I går falt dommen i Gastonia-prosessen.

om saken. I tillegg oppfordret arbeiderkongressen til oppslutning om kampanjen som Røde Hjelp førte i denne forbindelse.³⁰⁸ Et viktig bidrag fra IAH var at seksjonen lot en av sine tilsluttede advokater, Ludvig Meyer reise til USA. Meyer var en fem europeiske advokater som IAHs sentralkomité sendte til USA for å overvære rettssaken.³⁰⁹ Fra Røde Hjelps side ble det i *Norges Kommunistblad* publisert en del opprop, i tillegg til at det via Røde Hjelp var mulig å undertegne protestlister og å gi økonomisk støtte til de tiltalte. Det er imidlertid vanskelig å dokumentere hvor stort omfang Røde Hjelps aksjon i forbindelse med Gastoniasaken hadde. Det har ikke latt seg gjøre å finne noen oversikt over hvor mange som undertegnet protestlistene, eller hvor store beløp som ble samlet inn.

I september, like før dommene skulle falle, sto Røde Hjelp og IAH bak et større protestmøte i Folkets Hus i Oslo. På møtet ble det klart at både Røde Hjelp og IAH tok aktivt del i Kominterns fiendtlige linje mot sosialdemokratiske partier og organisasjoner. Det var nemlig slik at streiken i Gastonia var blitt iverksatt av den mot den moderate fagorganisasjonens vilje. I resolusjonen fra møtet ble det protestert mot den denne fagorganisasjonen, som man mente helt fra streikens begynnelse aktivt hadde understøttet arbeidskjøperne og politiet i kampen mot arbeiderne.

Resolusjonen ble vedtatt mot fem stemmer, fordi det på møtet fantes enkelte fra DnA som protesterte mot de skarpe formuleringene i resolusjonen. Dette ble parert med at det selvsagt var prisverdig at sosialdemokratene engasjerte seg, men at ”sannheten er at de som bekjenner seg til denne retningen står på kapitalistklassens og klassejustisens side”.³¹⁰ Folk som i utgangspunktet sympatiserte med Røde Hjelp i enkeltsaker ble altså møtt med en ekskluderende holdning om de ikke delte NKPs syn på ikke-revolusjonære som ”sosialfascister”.

Flyktningen Czoldos

En sak som skadet Røde Hjelp mens Ingvald Larsen var organisasjonens sekretær, var knyttet til den ungarske flyktningen Barnabas Czoldos, som var kommet til Norge via Sverige våren 1930. I forbindelse med denne saken oppsto det en opphetet diskusjon mellom Røde Hjelp og *Arbeiderbladet*. Czoldos ble kort tid etter sin ankomst til Oslo arrestert av politiet, som ville utvise ham i henhold til fremmedloven. Dette reagerte DnA på, og partiet tok saken opp i Stortinget. Siden Czoldos var en politisk

³⁰⁸ *Arbeiderkongressen 24-25. august 1929, Beslutninger*, Oslo 1929, s 16f.

³⁰⁹ *Norges Kommunistblad*, 06.09.29. Internasjonal aksjon for å redde Gastoniaarbeiderne.

³¹⁰ *Norges Kommunistblad* 11.09.29. Oslo-arbeiderne protesterer mot den amerikanske bøddeljustis.

flyktning, måtte fremmedloven vike for asylretten, lød argumentasjonen.³¹¹ Regjeringen var ikke villig til å gå med på dette kravet, og Oslo politikammer opprettholdt derfor avgjørelsen om å sende ham tilbake til Sverige, hvor han ville bli videresendt til Ungarn.³¹²

Etter at saken var blitt avgjort i Stortinget gikk DnA til kraftig angrep på Røde Hjelp, og beskyldte organisasjonen for å ha ansvaret for at han ble arrestert. Røde Hjelp hadde anbrakt Czoldos på hotell, og *Arbeiderbladet* mente dette var årsaken til at han ble arrestert, siden han hadde brukt et reisekort som ikke tilhørte ham selv, men en svensk syndikalist. DnA mente det derfor burde ha vært åpenbart for Røde Hjelp at han ville bli oppdaget.³¹³ Røde Hjelp mente på sin side at skylden for arrestasjonen måtte legges på de svenske syndikalistene, som hadde utstyrt Czoldos med et reisekort tilhørende en person som tidligere var blitt utvist fra Norge, og latt være å opplyse om dette til Røde Hjelp. Politiet hadde ifølge Røde Hjelp kommet på sporet av Czoldos ved at den svenske syndikalistiske avisen *Arbetaren* hadde offentliggjort hans navn og nasjonalitet.³¹⁴

Uavhengig av om det var Røde Hjelp eller de svenske syndikalister som var skyld i at Barnabas Czoldos ble arrestert og utvist, er det ingen tvil om at saken skadet Røde Hjelps omdømme i arbeiderbevegelsen. Ved å ta saken opp i Stortinget viste DnA at partiet sto på Czoldos side, mot myndighetene. Når Røde Hjelp i tillegg ble svertet i DnAs hovedorgan skaffet dette naturlig nok organisasjonen ikke flere tilhengere.

Sentralkomiteen smuldrer opp

Selv om Ingvald Larsen var nokså aktiv i forbindelse med Gastoniasaken var ikke dette en del av noe generelt mønster, for fra denne tiden er det svært få kilder som forteller om noen aktivitet fra sentralkomiteens side, og noen organisatorisk oppblomstring under Ingvald Larsen er det umulig å snakke om.

Kontakten mellom IRH og Røde Hjelp var på denne tiden minimal. Fra Røde Hjelps side må mangel på ressurser, og at det derfor ikke ble etablert noen rutiner for

³¹¹ *Arbeiderbladet* 24.02.30. Czoldos skal utvises.

³¹² *Arbeiderbladet* 25.02.30. Barnabas Czoldos "avvist".

³¹³ *Arbeiderbladet* 26.02.30. Czoldos. Når det gjelder dette reisekortet, dreide det seg sannsynligvis om et såkalt "nordisk reisekort". I Nordisk Familjebok, bind 15 (trykkår 1931) står følgende under oppslagsordet "pass": För resa till de övriga nordiska länderna må i st.f. pass användas s.k. nordisk resekort, gällanda högst 6 mån". Borgere av de nordiske landene brukte altså reisekort i stedet for pass. Det er ikke opplyst når disse ble innført og avskaffet. (Opplyst på e-post fra Stellan Anderson ved Arbetarrörelsens arkiv och bibliotek i Stockholm, 15.02.2005).

³¹⁴ *Arbetaren* 27.02.30. Czoldos.

korrespondanse, være en sentral del av forklaringen på dette. Fra IRHs side er det sannsynlig at Røde Hjelp ble gitt opp som et ”håpløst tilfelle”. Dessuten hadde IAH nå fått fotfeste i Norge, og IRH kan også av den grunn ha nedprioritert Røde Hjelp. Mellom IRH og seksjonene i Sverige og Danmark foregikk det i en mye mer utstrakt grad korrespondanse, og som vi skal se var IRH i både Sverige og Danmark til en viss grad på vei opp. Dette kan ha fått ledelsen i Moskva til å tenke at det var mer fruktbart å satse på disse seksjonene.

Finnen Herman Hurmevaara mente i et møte i Skandinavische Ländersekretariat i 1934 at Røde Hjelp hadde vært på topp i 1930, med totalt 2000 medlemmer.³¹⁵ Det er store grunner til å stille spørsmål ved dette tallet. Fra denne tiden er det overhodet ikke bevart noen beretninger fra Røde Hjelp, noe som i selv vitner om at sentralkomiteen neppe var i stand til å ta vare på et så høyt medlemstall. I en samtale IRHs ledelse hadde med NKPs Peder Furubotn i september 1930, kom det frem at IRH ikke hadde mottatt noe livstegn fra den norske avdelingen siden november 1929, og at Røde Hjelp i praksis var en død organisasjon.³¹⁶

Det var ikke bare den norske seksjonen som hadde problemer. Ifølge et direktiv IRH utstedte i 1931 var de organisatoriske problemene mange av seksjonene opplevde forårsaket av at de ennå ikke hadde tatt inn over seg hva de nye, militante oppgavene til IRH besto i. Ifølge direktivet hang flere av seksjonene ennå igjen i et stadium som ikke korresponderte med den tilskjerpede klassekampen.³¹⁷

IRH-seksjonenes ”militante oppgaver” må settes i sammenheng med den konfrontasjonslinjen overfor de sosialdemokratiske ledere som nå var den gjeldende linjen innenfor Komintern. Hvor ødeleggende denne linjen var i Norge kom tydelig frem i NKPs praktisering av sosialfascismeparolen. NKPs forsøk på å ”bevise” at DnA var et sosialfascistisk parti hadde svært lite med realitetene å gjøre. DnA var uten tilknytning til den Sosialistiske Arbeiderinternasjonale (SAI), og partiet sto langt til venstre for hovedstrømmingen i de fleste sosialdemokratiske partiene i Europa.

NKPs konfrontasjonslinje viser hvor virkelighetsfjernt og uselvstendig partiet var, og linjen var særdeles lite egnet til å kutte over lojalitetsbåndene mellom DnA og det store

³¹⁵ F.495, op.31, d.74, l.22ff. Skandinavische Ländersekretariat 08.09.34. (Det kan ha vært en trykkfeil her. Senere i samme beretning blir det referert til de 7000 medlemmene i 1927. Hvis det var slik at RH i 1927 hadde 7000 medlemmer, blir det mer sannsynlig at medlemstallet i 1930 stemmer også).

³¹⁶ F.539, op.3, d.874, l.2. IRHs komfraksjon: brev til NKPs sentralkomité, 01.10.30.

³¹⁷ Directives on the Structure of the Leadership of the I.R.A. Sections, 06.10.31, i *Executive committee of the I.R.A, Ten years of International Red Aid in resolutions and documents, 1922-1932*, s 47f.

flertallet av arbeiderklassen.³¹⁸ Som en følge av at ultra-venstrekursen hadde vunnet frem i NKP var høyrefløyen blitt utradert. Tilbake sto dermed en mer homogen partiledelse, men stortingsvalget i 1930 var et katastrofalt nederlag for NKP, og partiet mistet alle sine mandater i Stortinget. Partiet skulle ikke komme tilbake i rikspolitikken før i 1945. Samtidig var utviklingen i medlemstallet i sterkt fall. Partiets reduserte styrke førte dermed til at arbeidet med Røde Hjelp ble nedprioritert.

IRH-seksjoner etableres Danmark og Sverige

Samtidig som sentralkomiteen for Røde Hjelp fra denne tiden og frem til sent i 1932 må karakteriseres som mer eller mindre uvirksom, ble nye sentralkomiteer for den danske og svenske IRH-seksjonen etablert henholdsvis i september 1928 og august 1930. Selv om det også tidligere hadde foregått en viss aktivitet i IRHs navn i både Sverige og Danmark, har 1928 og 1930 i ettertiden blitt husket som årstallene da Danmarks Røde Hjelp og Svenska Röda Hjälp ble stiftet.

Det er sannsynligvis to årsaker til dette. For det første hadde verken IRH i Danmark eller i Sverige frem til da utført noen aktivitet av betydning, og heller ikke bygget opp noe organisatorisk apparat. En annen årsak, som muligens var den viktigste, var at IRH i begge landene hadde vært dominert av ikke-kommunister. Dette ble det nå en endring på. Kommunistene tok kontrollen over IRH-arbeidet både i Danmark og i Sverige, og ønsket sannsynligvis å markere avstand til perioden hvor andre grupper hadde dominert IRH-virksomheten.

DKP hadde i 1928 store organisatoriske problemer. Likevel oppnådde partiet en forsiktig medlemsøkning, og var nå på sitt største sammenlignet med resten av 1920-tallet.³¹⁹ En viktig foranledning for opprettelsen av Danmarks Røde Hjelp i 1928 var med stor sannsynlighet Sacco-og Vanzettisaken. DKP hadde her erfart at det gikk an å nå frem til ikke-kommunister ved å engasjere disse i enkeltsaker via Røde Hjelp. Samtidig foregikk det i Danmark en radikalisering av de intellektuelle som man tidligere ikke hadde sett maken til.³²⁰ Tidspunktet for oppstarten av en IRH-seksjon må derfor ha sett gunstig ut.

Røde Hjelps nye formann, advokaten H.R. Brøcker, ble ved sin inntreden i Røde Hjelp beskrevet som partiløs, men året etter står han oppført som medlem av Ringsted

³¹⁸ Lorenz 1983, s 96.

³¹⁹ Bloch-Jørgensen og Thing 1979, s 78.

³²⁰ *Ibid.*, s 80f.

DKP.³²¹ Han forsvant imidlertid ut av Røde Hjælp året etter. Da han som forsvarer i en rettssak mot noen havnearbeidere hadde inngått kompromisser som stred i mot det som ble kalt DKPs revolusjonære linje, måtte han forlate Røde Hjælps sentralkomité.³²² På denne måten blir det tydelig at DKP nå hadde tatt kontrollen med hva Røde Hjælp og sentralkomiteens medlemmer foretok seg.

Den danske seksjonen opplevde i 1929 et gradvis oppsving. I løpet av første halvår i 1929 skal antall medlemmer ha steget fra 150 til 2500, som fordelte seg på ti avdelinger rundt om i landet. Men det var likevel en nokså skjør organisasjon som var blitt bygget opp, blant annet sluttet Røde Hjælps avis å komme ut i september 1929.³²³ Til tross for dette deltok seksjonen i en rekke aktiviteter for å hjelpe klassejustisen ofre, blant annet gjennom en aksjon i forbindelse med Gastoniasaken. Disse kampanjene kan ha ført til det midlertidige oppsvinget våren 1929, men førte ikke til en varig stabil organisasjon.

Det som utgjorde foranledningen for dannelsen av en svensk IRH-seksjon var en skandinavisk-finsk antifascistisk konferanse som ble holdt i Stockholm. Som Finlands naboer var det blant radikale i Sverige sterke sympatier med de finske revolusjonære, som fra 1930 ikke lenger kunne drive sin virksomhet legalt. Sjansen SKP nå hadde til å etablere en IRH-seksjon ble grepet i forbindelse med denne konferansen, og på et møte deltok 60 delegater fra antifascist-konferansen hvor det ble valgt en sentralledelse for en svensk IRH-seksjon. 13 av komiteens 15 medlemmer var med i SKP.³²⁴

De to resterende medlemmene i sentralkomiteen var med i Kilbompartiet. SKP hadde i 1929 gjennomgått en stor splittelse, hvor en majoritet hadde fulgt Karl Kilbom og Nils Flyg ut av partiet. Dette var et stort slag for partiet, og i kommunevalget i 1930 fikk partiet bare 1,2 % av stemmene.³²⁵ Denne situasjonen kan være grunnen til at Röda Hjälpens ikke drev noen utadrettet virksomhet. Organisasjonen var først og fremst opptatt med å understøtte revolusjonære flyktninger fra Finland. I november 1930 hadde Röda Hjälpens hjulpet 39 flyktninger.³²⁶

³²¹ F.539, op.3, d.613, l.2.DKP v/Thøgersen: Til RH i Berlin.

F.539, op.3, d.614, l.1.21ff. DRH: Brev til IRH, 27.03.29.

³²² F.539, op.3, d.614, l.43. DRH: Brev til IRH, 26.06.29.

³²³ Størner 1981, s 28f.

³²⁴ F.539, op.3, d.1327, l.4f. SRH: Brev til IRHs eksekutivkomité og MEB.

³²⁵ Hermansson 1984, s 11.

³²⁶ F.539, op.3, d.1327, l.8f. SRH: Brev til IRH, 10.11.30.

Røde Hjelps rolle i Menstadkonflikten

På tross av sentralkomiteens svake stilling i denne perioden, spilte den lokale avdelingen av Røde Hjelp i Skiensområdet en ikke helt ubetydelig rolle under den såkalte Menstadkonflikten. Konflikten hadde sitt utspring i en storlockout, som ble iverksatt etter at en rekke tariffier gikk ut samtidig våren 1931. Målt i tapte arbeidsdager ble det den største enkeltkonflikten i arbeiderbevegelsens historie i Norge. Selve lockouten forløp relativt rolig, men på Menstad på Herøya utenfor Porsgrunn kom det i begynnelsen av juni 1931 til voldelige sammenstøt mellom politiet og militæret på den ene siden og lockout-rammede arbeidere på den andre. Bakgrunnen for demonstrasjonene var at Norsk Hydro på Menstad tok i bruk arbeidere på tremånederskontrakter under lockouten, noe som var dypt provoserende for arbeiderbevegelsen. I en tid hvor de fagorganiserte var blokkert ute fra arbeidet var Norsk Hydros bruk av folk på korttidskontrakter for fagbevegelsen et klart eksempel på streikebryteri.³²⁷

Tidlig i Menstadkonflikten var kommunister og arbeiderpartifolk enige om at det som ble betraktet som streikebryteri på Menstad måtte stoppes. Men etter hvert gikk forhandlingene i stå, og det oppsto uenigheter mellom kommunistene og den DnA-dominerte fløyen av fagbevegelsen om hvordan protestene skulle fortsette. Skienfjordens faglige samorganisasjon inntok en avventende posisjon, mens kommunistene tok ledelsen i demonstrasjonene.³²⁸

Gunnar Ousland hevder i sitt verk om Fagorganisasjonen i Norge at NKP sammen med Den Revolusjonære Fagopposisjon (RFO) og Røde Hjelp gikk i spissen for den største Menstad-demonstrasjonen 8. juni med den hensikt å føre kampen over i revolusjonære former.³²⁹ Siden Røde Hjelp i all hovedsak var dominert av kommunistene, kan det selvsagt ikke utelukkes at noen av organisasjonens lokale funksjonærer eller medlemmer kan ha spilt en rolle under det som i ettertid gjerne blir referert til som det såkalte "Menstadslaget". De fleste Røde Hjelp og RFO-funksjonærene var medlemmer av NKP, og situasjonen avhang av om man representerte partiet eller en organisasjon som lå i partiets sfære.

Med bakgrunn i dette var det nok også de samme personene som under forskjellige navn arbeidet for de arresterte i etterkant av "Menstadslaget". Det ble dannet en "Røde Hjelp Forsvarskomite" som ifølge *Arbeideren* hadde tilslutning fra fagforeninger, partiavdelinger og

³²⁷ Maurseth 1987, s 480.

³²⁸ Johansen, Per Ole, *Menstadkonflikten 1931*, Oslo 1977, s 59ff.

³²⁹ Ousland, Gunnar, *Fagorganisasjonen i Norge*, bind 2 i *De store kampåra 1921 – 1931*, Oslo 1949, s 403f.

masseorganisasjoner.³³⁰ Det nevnes imidlertid aldri noen andre samarbeidspartnere enn NKP og RFO. Ved å bruke de ulike navnene kunne man fremstille virksomheten som resultat av et bredt initiativ, og ikke som satt i verk av NKP alene.

Av konkret virksomhet som Røde Hjelp utførte i ”samarbeid” med NKP og RFO i forbindelse hjelp til de siktede var ifølge *Arbeideren* oppfordring til sympatistreik, organisering av forsvaret av de fengslede og utgivelse av informasjon av hvordan man skulle forholde seg til ”klassejustisens lakeier”.³³¹ Når det gjaldt forsvaret av de tiltalte siktes det her til at kommunisten Viggo Hansteen ble utnevnt til forsvarer i saken etter ønske fra en del av tiltalte.³³²

Det som Røde Hjelp og Forsvarskomiteen bidro med av størst betydning i forbindelse med Menstadkonflikten var å arrangere demonstrasjoner til støtte for de fengslede. Noen av demonstrasjonene samlet bare et par hundre deltakere, mens andre var oppe i 2-3000, som f.eks. et protestmøte som komiteen arrangerte 2. desember 1931.³³³ Dette høye antallet må settes i sammenheng med at protestmøtet foregikk samme dag som de første lagrettssakene kom opp.³³⁴ Med Skienfjordens faglige samorganisasjon arrangerte Røde Hjelp også en fellesdemonstrasjon 21. desember, hvor ca 1000 mennesker deltok i demonstrasjonstoget, og mellom 2000 og 3000 mennesker overvar møtet på Rådhusplassen. Det ble der oppfordret til streik og krevd amnesti for de tiltalte.³³⁵ Oppfordringen om streik ble ikke tatt til følge da de dømte gikk fengsel. Flertallet i arbeiderbevegelsen gikk dermed inn for en moderat linje, men Røde Hjelp hadde likevel vist at organisasjonen var i stand til å utnytte store deler av det mobiliseringspotensialet som fantes i Skiensområdet på denne tiden.

Når det gjelder økonomisk støtte til de tiltalte er det ikke mulig å si noe om i hvor stor grad Røde Hjelp bidro. De tallene som er oppgitt i *Arbeideren*, har mest karakter av å være midlertidige statusrapporter, og det har ikke latt seg gjøre å finne noen oversikter over samlede utbetalinger fra Røde Hjelp i 1931 og 1932. *Arbeideren* meldte imidlertid i august 1931 at ”Undersøker man imidlertid forholdene i distriktet, hvor forholdene herjer som verst – i Skienfjorden – så er det fra Røde Hjelp at både de arresterte klassefeller og deres familier hittil har mottatt den støtte de har fått”.³³⁶

³³⁰ *Arbeideren* 06.02.32. Leder.

³³¹ *Arbeideren* 23.07.31. Menstad – og Martin Tranmæls tilsvinningsmetoder.

³³² Johansen 1977, s 258.

³³³ *Telemark Arbeiderblad* 03.12.31. Demonstrasjonen og protestmøtet i går fikk god tilslutning.

³³⁴ Johansen 1977, s 264f.

³³⁵ *Ibid.*, s 275.

³³⁶ *Arbeideren* 17.08.31. Fagforeningene slutter op om Røde Hjelp.

Denne påstanden ble fremsatt lenge før rettssakene var i gang, og det kan verken bekreftes eller avkreftes om Røde Hjelp kanskje var tidligere ute med støtte til de arresterte enn hva Arbeidernes Justisfond var. Det er likevel usannsynlig at organisasjonen samlet sett kunne konkurrere med dette fondet. I 1931 utbetalte fondet 30 000 kroner i økonomiske og juridisk støtte, hvorav en stor del ble brukt i forbindelse med Menstadsakene.³³⁷ At Røde Hjelp hadde utrettet noe i denne saken ble imidlertid avvist i et rundskriv Arbeidernes Justisfond sendte ut, hvor det ble presisert:

”I anledning av at Røde Hjelp har sendt ut et oprop om bidrag som bl.a er undertegnet av formannen i Skiensfjordens faglige Samorganisasjon vil Justisfondet for å undgå enhver misforståelse meddele at fondet under hele sin virksomhet har ydet bidrag til alle organiserte arbeidere uansett hvilket parti de tilhører. Under Menstadsakene er det således Justisfondet som har betalt *alle* forsvarsutgifter og understøttet *samtlig*e tiltalte og deres familier”.³³⁸

Det at Justisfondet sendte ut dette rundskrivet er imidlertid i seg selv et tegn på at Røde Hjelp hadde oppnådd en posisjon av en viss betydning i Skiensområdet. Justisfondets ledelse hadde neppe sendt ut et slik skriv hvis det ikke var en reell frykt for at Røde Hjelp, og dermed NKP, skulle styrkes som en følge av den aktive agitasjonen Røde Hjelp hadde drevet i forbindelse med Menstadsakene.

NKP var i tråd med vedtakene på Arbeiderkongressen opptatt av å fremstille Arbeidernes Justisfond som en organisasjon noen betydning for arbeiderklassens politiske kamp.³³⁹ I tråd med Kominterns gjeldende ultra-venstrekurs var det en de kommunistiske partienes oppgaver å utnytte situasjoner som Menstadkonflikten til å bygge opp en revolusjonær stemning i befolkningen. Arbeidernes Justisfond på sin side var mer opptatt av den økonomiske og juridiske støtten til de tiltalte og deres familier. Røde Hjelp hadde vist seg å ha potensial til å mobilisere folk gjennom demonstrasjoner, og ble dermed brukt i samsvar med NKPs linje, men aksjonen forble på et lokalt nivå. Dette må settes i sammenheng med NKPs vanskelige situasjon på samme tid, og de knappe ressursene partiet rådde over.

IRH og arbeidslivskonfliktene i Danmark og Sverige

I Sverige og Danmark hadde man som i Norge skarpe arbeidslivskonflikter hvor det kom til voldelige sammenstøt mellom politi og demonstranter, hvor mange av de arresterte ble domfelt i etterkant. Disse konfliktene hadde forskjellig utgangspunkt, men

³³⁷ A.F.L. Beretning 1931. Oslo 1932, s 13f.

³³⁸ AAB: Ark 1736, *Arbeidernes Justisfond*, F-0001. Til alle fag- og partiforeninger, Oslo 17.12.31.

³³⁹ *Arbeideren* 17.08.31. Fagforeningene slutter op om Røde Hjelp.

sakene hadde etterspill med mange likheter. Åstedene for de største konfliktene og sammenstøtene var Nakskov i Danmark og Ådalen i Sverige. Spesielt hardt gikk det for seg i Ådalen, der fem demonstranter ble drept av politiet i sammenstøtene.

Både Danmarks Røde Hjælp og Svenska Röda Hjälp ble sterkt engasjert for de arresterte og dømte i disse konfliktene. Det er verdt å ta et lite blick på arbeidet som ble gjort i denne forbindelsen, for her kommer det frem viktige forskjeller mellom de tre skandinaviske seksjonene.

Som i Norge ble det både via den danske og den svenske IRH-seksjonen samlet inn penger for de arresterte og deres familier, og i Sverige ble det også samlet inn penger til de dreptes etterlatte. I tillegg inngikk alle seksjonene i komiteer, hvor meningen var å samle en bred front mot myndighetene med krav om at de arresterte skulle settes fri. På disse områdene var IRH-kampanjene i alle de tre skandinaviske landene nokså like. Det er viktig imidlertid viktig å understreke at i Norge forble Røde Hjelps initiativ på et lokalt nivå. I både Danmark og Sverige var IRH-seksjonene involvert i landsomfattende amnestikomiteer, og fremsto i begge land som initiativtagere til disse komiteene.³⁴⁰

I alle de tre skandinaviske landene ble IRH brukt for å trekke ikke-kommunister med i den kamplinjen som kommunistpartiene representerte i de faglige kampene. Om Norges Røde Hjelp engasjerte noen ikke-kommunister i sin Forsvarskomite er usikkert, men dette lyktes man delvis med i den danske og svenske komiteen.³⁴¹ Det var likevel ikke til å komme fra at disse komiteene, i likhet med IRH-seksjonene, fikk en klar forankring i de kommunistiske partiene, og frontene mot sosialdemokratiet var skarpe.³⁴²

I forbindelse med Menstadkonflikten ble det aldri noe oppstyr om amnestikravet, mens i Danmark og Sverige var dette kravet opphav til steile fronter mellom sosialdemokratene og kommunistene. Både Nakskovkomiteen og Centrala Amnestikomiteen brukte amnestikravet for å markere seg mot sosialdemokratene, som ved å oppfordre til benådning av de fengslede la seg på en langt mer moderat linje.

³⁴⁰ Størner 1981, s 38f.

F.539, op.3, d.1329, l.24. Centrala Amnestikomiteen: Öppna fängelseporterna!

³⁴¹ Thing 1993, s 466

³⁴² Johansson, Roger, *Kampen om historien: Ådalen 1931: sociala konflikter, historiemedvetande och historiebruk*, Stockholm 2001, s 144ff

Kolstrup, Søren, *Nakskovkonflikten '31. Bidrag til arbejdsløshedbevægelsesnes historie*, København 1977, s 64ff.

Sosialdemokratene på sin side hevdet at det var kommunistpartiene som hadde vært årsaken til bråket og ”villedet” arbeiderne med sin revolusjonære retorikk.³⁴³

Frontene mellom kommunister og sosialdemokrater i Danmark ble ikke minst skarpe fordi man her hadde hatt sosialdemokratisk regjering siden 1929, som ble ansett som politisk ansvarlig for krisen. I Sverige måtte sosialdemokratene ta politisk ansvar i forbindelse med Ådalskonflikten da de kom i regjeringsposisjon i 1932. Det var denne regjeringen som til syvende og sist avsto amnestisøknadene.³⁴⁴

Selv om Røde Hjelp i Skiensfjorden til en viss grad klarte å utnytte mobiliseringspotensialet i arbeiderklassen i forbindelse med Menstadsaken er det ingen tvil om at seksjonene i Danmark og Sverige fikk utrettet langt mer i forbindelse med konfliktene i Nakskov og Ådalen. Dette skyldtes for det første at kampanjene var landsomfattende. I tillegg mottok både Nakskovkomiteen og Centrala Amnestikomiteen anselige summer i støtte fra store fagforeninger.³⁴⁵

Selv om man nok bør ta de følgende tallene med en klype salt, er det verdt å nevne at Nakskovkomiteen i november 1931 meldte at den hadde samlet inn 12 000 underskrifter på et protestskriv, holdt 20 offentlige møter, utgitt en brosjyre i 10 000 eksemplarer, og samlet inn 3000 kroner. Etter at de dømte begynte å bli frigitt, ble det også holdt en mengde offentlige møter og fester hvor det ble oppfordret til å fortsette å gi penger til Røde Hjælps fangefond. Det har ikke latt seg gjøre å finne noe endelig resultat fra komiteens arbeid, men det er ingen tvil om at kampanjen var en av de største Røde Hjælp var med på i denne perioden.³⁴⁶

Også i Sverige lyktes amnestikomiteen relativt godt med å markere seg. Röda Hjälpens spilte blant annet inn en film fra begravelsen i Ådalen, som ble vist rundt om landet.³⁴⁷ Det ble også dannet 59 lokale amnestikomiteer som var underlagt den sentrale amnestikomiteen i Stockholm.³⁴⁸ I januar 1933 innledet komiteen en amnestiuke, som ble avsluttet med en demonstrasjon som skal ha samlet mellom 8 og 10 000 deltakere.³⁴⁹

³⁴³ Johanssen 2001, s 108

Kolstrup 1977, s 125ff.

³⁴⁴ Johansson 2001, s 144.

³⁴⁵ *Ibid.*, s 146.

Kolstrup 1977, s 122.

³⁴⁶ Størner 1981, s 40f.

³⁴⁷ Johansson 2001, s 109.

³⁴⁸ F.539, op.3, d.1329, l.11ff. SRH: Beretning for perioden 01.03.32-01.08.33.

³⁴⁹ Johansson 2001, s 150.

I tillegg ble en protest med 60 000 underskrifter overlevert regjeringen og det ble samlet inn over 7000 kroner.³⁵⁰

Den markante forskjellen mellom de skandinaviske IRH-seksjonene på denne tiden må settes i sammenheng med forskjellene i den politiske situasjonen i arbeiderbevegelsen i de tre landene. I Norge var både NKP og Røde Hjelp i forkant av Menstadkonflikten blitt marginaliserte, noe som bidro til at det aldri ble en nasjonal Røde Hjelp-aksjon til støtte for de arresterte i konflikten. Engasjementet til Arbeidernes Justisfond, som hadde fagbevegelsen i ryggen, var også en konkurrent Røde Hjelp hadde lite å stille opp overfor.

Årsaken til NKPs og Røde Hjelps problemer må i stor grad knyttes til at DnA i virkeligheten var et radikalt sosialistparti. I Danmark og Sverige derimot var de sosialdemokratiske partiene medlemmer av Den sosialistiske Arbeiderinternasjonalen, SAI, og av en mer tradisjonell støpning i europeisk forstand. Dette medførte at frontene mellom kommunister og sosialdemokrater ble langt mer steile under de store arbeidslivskonfliktene. I denne situasjonen fremsto dermed kommunistenes og IRHs amnestikomiteer som et reelt alternativ for den mest radikale fløyen av arbeiderne, selv om denne fløyen var i mindretall i begge land.

I Danmark og Sverige kan man også snakke om at aksjonene i forbindelse med Nakskov og Ådalen fungerte som en type ”katalysator” for IRHs virksomhet i disse landene, mens Norges Røde Hjelp skulle streve lenge med å komme tilbake på den nasjonale arenaen. Frem til slutten av 1932 må man karakterisere Røde Hjelps ledelse som ute av funksjon. Selv om man hadde en sekretær og en kasserer, Harry Hermandsen og Georg Jensen, utrettet disse ingenting av betydning i Røde Hjelps navn. Det ser ut til at det bare var ett eneste tilfelle hvor sekretæren opptrådte offentlig på vegne av sentralkomiteen, nemlig i en forbindelse med en ettårsmarkering for Menstadslaget som NKP holdt på Youngstorvet.³⁵¹

Bergen og Fylkenes Røde Hjelp

Selv om sentralkomiteen mer eller mindre lå nede, har vi allerede sett fra Menstadkonflikten at lokale Røde Hjelp-grupper kunne være virksomme. Dette var i høyeste grad tilfelle i Bergen, hvor den lokale avdelingen av Røde Hjelp fortsatt var Røde Hjelps sterkeste lokale avdeling, noe som må settes i sammenheng med at Bergen var et av de

³⁵⁰ F.539, op.3, d.1333, l.88f. SRH: Kort oversikt over RHs virksomhet

³⁵¹ *Arbeideren* 11.06.32. Menstaddagen i enhetsfrontens tegn.

sterkeste områdene for NKP i Norge. I hele 1932 og 1933 var aktiviteten her nokså høy, noe som kommer frem i *Arbeidets* artikler. Avdelingen holdt årsmøte både i oktober i 1932, og i mars 1933.³⁵² I tillegg ble det rapportert om flere medlemsmøter og massemøter for organisasjonen. Bergen og Fylkenes Røde Hjelp førte også to større kampanjer på denne tiden. En av disse var en del av en større IRH-kampanje for de såkalte ”Scottsboroguttene”, mens den andre hadde forankring i lokal arbeidskonflikt.

I Scottsboro i staten Alabama i USA, var i 1931 ni afroamerikanske gutter i alderen 14 til 20 anklaget for voldtekt. For dette ble de dømt til døden. Saken hadde klare rasistiske undertoner, og IRH hadde inntatt en klar posisjon mot rasediskriminering. Rasediskriminering i rike, kapitalistiske land ble ansett for å være et ledd i den sjåvinistiske fremferden de samme landene viste i sine kolonier og halvkolonier.³⁵³ Kamp mot rasediskriminering ble således en del av solidariteten med de nasjonale frigjøringsbevegelsene i koloniene. Etter massivt internasjonalt trykk opphevet i 1935 høyesterett i USA dødsdommene til fengselsstraffer. Nicolaus Brauns hevder at dette i stor grad må tilskrives IRHs kampanje.³⁵⁴

I Norge ble det i 1932 gjort et par forsøk på å dra i gang en kampanje til støtte for disse ”negerguttene”, som de dømte ble omtalt som i pressen. Men sentralkomiteen hadde på dette tidspunktet verken folk eller penger nok til å drive en skikkelig kampanje. Moren til to av guttene, Ada Wright, turnerte i Europa sammen med lederen for den IRH-tilknyttede organisasjonen International Labor Defence for å samle støtte til de tiltalte, og kom sommeren 1932 også til Norge, hvor hun besøkte Oslo, Trondheim og Bergen. Det ble i *Arbeideren* rapportert om et svært vellykket møte i Oslo i forbindelse med hennes besøk, men det ser ikke ut til at Røde Hjelps sentralkomité var involvert i dette arrangementet.³⁵⁵ I Bergen derimot var Røde Hjelps avdeling svært aktiv i de arrangementer som ble holdt i forbindelse med kampanjen, både da Ada Wright talte på et massemøte i Folkets Hus i juli, og på den såkalte ”Scottsborodagen” 10. oktober. Begge møtene skal ifølge *Arbeidet* ha trukket ”fullt hus”.³⁵⁶

I perioden rett etter at Scottsborokampanjen ble avsluttet, førte Bergen og Fylkenes Røde Hjelp også en kampanje for forsvar av de tiltalte i en lokal kommunearbeiderkonflikt. I den forbindelse ble det også holdt flere massemøter og medlemsmøter, hvor det var sterkt

³⁵² *Arbeidet* 03.10.32. Røde Hjelps årsmøte igår.

Arbeidet 14.03.33. Røde Hjelps årsmøte.

³⁵³ ”Halvkolonier” er i marxistisk teori et land som formelt er selvstendig, men som domineres av et sterkere land. Dette båndet ses på som fordelaktig for den herskende klassen både i halvkolonien og landet det blir dominert av.

³⁵⁴ Brauns 2003, s 239ff.

³⁵⁵ *Arbeideren* 12.07.32. Et vellykket stevne på Ballsletta søndag.

³⁵⁶ *Arbeidet* 15.07.32. Scottsboroguttene må reddes!

Arbeidet 11.10.32. Scottsborodagen i Bergen.

fokus på IRH og organisasjonens oppgaver. Denne kampanjen fikk svært høy oppslutning blant de lokale fagforeningene, og *Arbeidet* brakte stadig nytt om flere som hadde sluttet seg til Røde Hjelps kampanje. Ifølge styret i Bergen og Fylkenes Røde Hjelp hadde avdelingen i anledning denne saken samlet 15-20 000 personer i forskjellige møter, og samlet inn 2000 protestunderskrifter.³⁵⁷

Ny sentralkomité i november 1932

I november 1932 ble det igjen etablert en ny sentralkomité. Her var Alfred Skar formann (tidligere formann i IAH), Georg Jensen var fremdeles kasserer og Otto Luihn hadde kommet tilbake. I tillegg var en fjerde, ikke navngitt person involvert.³⁵⁸ Dette var sannsynligvis Ragnar Nordli. Han var medlem av NKU og ble i november 1932 forslått av NKP som ny leder av Røde Hjelp og som Norges nye representant i IRHs eksekutivkomité.³⁵⁹

En viktig begivenhet i IRHs historie på denne tiden var at organisasjonen avholdt sin første verdenskongress, som også skulle bli den eneste verdenskongressen i IRHs historie. Den ble holdt 10.-25.november, og sammenfalt med feiringen av 15-årsdagen for oktoberrevolusjonen. På kongressen kunne IRH skryte av å totalt bestå 71 medlemsseksjoner med totalt 13,8 millioner medlemmer. Den sterkeste seksjonen var den sovjetiske, med over 5,5 millioner medlemmer, etterfulgt av den kinesiske og den tyske seksjonen.³⁶⁰

I forbindelse med kongressen var det ingen tvil om at IRH fullt og helt sto bak Kominterns linje. I et spesialnummer om IRH i Kominternavisen *Internationale Presse Korrespondenz (Inprekorr)* fokuserte Jelena Stasova, som på denne tiden var IRHs fungerende leder, på den kapitalistiske verdenskrisen og den tilspissede klassekampen. Hovedparolen som ble valgt for konferansen var ”Nieder mit dem Terror, nieder mit dem Krieg, Verteidigung der Sowjetunion!”³⁶¹ Historikeren Edward Hallett Carr skriver om denne kongressen at ”Stasova made little attempt to disguise the fact that MOPR was now essentially a party organisation directed from Moscow”.³⁶²

Fra Norge deltok Otto Luihn på kongressen.³⁶³ Det ser imidlertid ikke ut til at han spesielt aktiv. Representanter fra både Danmark og Sverige holdt innlegg om IRH-

³⁵⁷ *Arbeidet* 11.03.33. Foran Røde Hjelps årsmøte.

³⁵⁸ F.539, op.3, d.876, l.36ff. Beretning for NRH. Merket ”fortrolig”. Ukjent dato, sannsynligvis skrevet etter februar 1933.

³⁵⁹ AAB: Kominternfilm nr 7. F.495, op.178, d.138, l.82 og 85. NKP: Møte i sekretariatet, 08.11.32 og 19.11.32.

³⁶⁰ Brauns 2003, s 219.

³⁶¹ *Internationale Presse-Korrespondenz(Inprekorr)*, nr 89. 27. 10.32. Stasova, Jelena, Zehn Jahre Internationale Rote Hilfe!

³⁶² Carr, Edward Hallett, *The Twilight of Comintern 1930-1935*. London 1982, s 395.

³⁶³ AAB: Kominternfilm nr 7, F.495, op.178, d.138, l.92. NKP: Møte i sekretariatet, 06.12.32.

virksomheten i sine land, men dette avsto Luihn fra.³⁶⁴ Årsaken til dette var trolig at det var lite å rapportere om fra Norge. *Arbeideren* kommenterte overhodet ikke hans deltagelse på konferansen, men trykket i stedet et intervju med den svenske delegasjonen fra *Ny Tid*, kommunistenes hovedorgan i Sverige.³⁶⁵

Otto Luihn ble som tidligere en viktig person i Røde Hjelp-virksomheten. I samråd med NKP ble det planlagt en turné, hvor han skulle besøke Bergen, Trondheim, Hamar og Skien.³⁶⁶ I Bergen ble det i forbindelse med hans besøk holdt flere Røde Hjelp-møter i forbindelse med den lokale kommunearbeiderkonflikten. I mars var han også ansvarlig for utgivelsen av *Røde Hjelp*,³⁶⁷ som sannsynligvis var det første nummeret av avisen siden 1927. Også i forbindelse med kommunevalget i 1933 reiste Luihn rundt for å reorganisere lokale avdelinger av Røde Hjelp.³⁶⁸ Det er imidlertid usikkert om noen av disse avdelingene ble virksomme.

Når det gjelder DnAs forhold til Røde Hjelp, ga partiet Røde Hjelp knapt noen oppmerksomhet i sin presse. Dette betyr imidlertid ikke at DnA på noen måte hadde blitt vennligere stemt overfor organisasjonen, snarere tvert imot. Røde Hjelp ble som før sett på som en fordekt taktikk som NKP brukte for å vinne arbeiderklassen over på sin side. På sitt landsmøte i 1933 vedtok DnA en beslutning hvor det het at:

”Medlemsskap i Kommunistpartiets støtteorganisasjoner (Sovjet-Unionens Venner, Røde Hjelp, Internasjonale Arbeiderhjelp, Den revolusjonære Fagopposisjon, Kampfbundet for rød Sportsenhet, de såkalte antikrigskomiteer og andre lignende organisasjoner) er uforenlig med medlemsskap i Det norske Arbeiderparti.”³⁶⁹

Selv om Røde Hjelps forhold til DnA i alle år hadde vært dårlig, betydde denne beslutningen enda et hinder for å få med andre enn NKP-medlemmer og sympatisører med partiet med i Røde Hjelp. De DnA-medlemmene som valgte å gå med i Røde Hjelp måtte nå altså regne med at de kunne bli ekskludert fra partiet. Denne utviklingen foregikk parallelt med at også en rekke andre europeiske sosialdemokratiske partier forbød sine medlemmer å delta i de kommunistiske eller kommunistinspirerte

³⁶⁴ *Internationale Rote Hilfe, Protokoll des ersten Weltkongress der Internationalen roten Hilfe. Der 1. Weltkongress der IRH fand vom 10.-24.November 1932 in Moskau statt*, Moskva 1933. *Arbeidet* 07.01.33. Slutt enhetsfront mot klassejustisen!

³⁶⁵ *Arbeideren* 05.01.33. *Klassejustisens og terrorens ofre telles i millioner*.

³⁶⁶ AAB: *Kominternfilm nr 7*. F.495, op.178, d.138, l.92. NKP: Møte i sekretariatet, 06.12.32.

³⁶⁷ F.539, op.3, d.875, l.16ff. NRH: Skjema for organisasjon og finanser, første kvartal 1933.

³⁶⁸ F.539, op.3, d.876, l.36ff. NRH: Beretning 1932-1934. Ukjent dato, sannsynligvis skrevet før juli 1934.

³⁶⁹ *D.N.A, Landsmøtet 1933*, Oslo 1934, s 115ff.

frontorganisasjonene. På IRHs verdenskongress i 1932 var dette en problematikk som ble tatt opp av Jelena Stasova.³⁷⁰ I Sverige kom et slikt forbud allerede høsten 1931.³⁷¹

Når et slikt vedtak kom i Danmark er usikkert, men et slikt forbud ble i alle fall meddelt offentligheten i brosjyren "*Til alle Fællesorganisationernes Formænd*" som kom ut våren 1933.³⁷² Danmarks Røde Hjælp på sin side gikk i forbindelse med valget i 1933 offentlig ut og anbefalte arbeiderne å stemme på DKP. I sin interne avis "*RH-funksjonæren*" forsvarte Røde Hjælp dette med at Røde Hjælp slett ikke var noen kommunistisk organisasjon, men at kun DKP hadde støttet kampen i Nakskov. "Kan vi da overhovedet handle annerledes? Kan vi gjøre andet, end opfordre til at stemme på det Parti, der støtter os?", lød det retoriske spørsmålet fra sentralkomiteen.³⁷³

Et tegn på organisatorisk fremgang for den danske og svenske seksjonen, og tilsvarende tilbaketilleggenhet i den norske, er at Danmarks Røde Hjælp og Svenska Röda Hjälp fra 1932 og fremover deltok i flere såkalte "kappestrider". I disse kappestridene inngikk man bestemte mål, f.eks. om hvor mange medlemmer som skulle verves og hvor mange lokalavdelinger som skulle etableres. I konkurranse enten mellom lokale avdelinger innad i en seksjon, eller mot seksjoner i andre land, var målet organisatorisk forbedring. Flere av de lokale avdelingene i Sverige gikk også med samme formål inn i kappestrider med enkelte fabrikker i Sovjetunionen.³⁷⁴ Siden Norges Røde Hjelp ikke hadde noe å bidra med i en slik sammenheng ble organisasjonen heller ikke invitert til å delta i slike konkurranser.

Disse "kappestridene" kan settes i sammenheng med de "sosialistiske kappestridene" som foregikk i Sovjetunionen fra 1929 og fremover, hvor målet var økt produksjon.³⁷⁵ Dette var en periode hvor myndighetene satte i gang forsert industrialisering og tvangskollektivisering, noe som ble gjennomført for at Sovjetunionen skulle ta igjen forspranget til de mest industrialiserte landene. Dette ble ansett som nødvendig for at landet i det hele tatt skulle overleve.³⁷⁶ Tilsvarende ble den kommunistiske bevegelsen i vesten ansett som et nødvendig instrument for å hindre en imperialistisk invasjon av Sovjetunionen. Det at IRH dermed tok over en slik "sovjetisk" metode er derfor ikke overraskende.

³⁷⁰ *Inprekorr*, nr 89. 27.10.32.

³⁷¹ Björlin 2003, s 47.

³⁷² Størner 1981, s 70ff.

³⁷³ F.539, op.3, d.617, l.33f. DRH: *RH-funksjonæren*, nr 3 1933.

³⁷⁴ Se f.eks. F.539, op.3, d.617, l.49f. DRH: *RH-funksjonæren nr 5*. Ukjent dato, 1933.

F.539, op.3, d.1330, l.9. SRH: Brev til IRH. Ukjent dato, 1933.

³⁷⁵ Kuromiya, Hiroaki, *Stalin's Industrial Revolution. Politics and Workers, 1928-1932*. Cambridge 1988, s 115.

³⁷⁶ Egge, Åsmund, *Fra Aleksander II til Boris Jeltsin*, Oslo 1993, s 155ff.

Hitlers maktovertagelse i Tyskland

På tross av de organisatoriske problemene Røde Hjelp hadde, begynte organisasjonen våren 1933 sitt engasjement mot Hitlers regime i Tyskland, som i løpet av våren og sommeren 1933 ble omdannet til en totalitær ettpartistat. Det første oppslaget i *Arbeideren* i forbindelse med dette var i mars, da det meldt om at Røde Hjelp hadde startet en støtteaksjon for de tyske klassefeller, og at alle norske arbeidere burde kjøpe brevmerker og sende protester til den tyske legasjonen i Norge, enten direkte eller gjennom Røde Hjelp.³⁷⁷

Tidlig på våren i 1933 tok IAH initiativ til et samarbeid med Røde Hjelp for å øke støtten til ofrene for forfølgelsene som Hitlerregimet hadde iverksatt mot arbeiderklassens partier og organisasjoner.³⁷⁸ I april ble opprettet en felles komité som fikk navnet *Den norske hjelpekomité for Hitler-fascismens ofre*. Men Hjelpekomiteen var aldri spesielt aktiv, og døde ut på slutten av året.³⁷⁹ Også i Danmark og Sverige var IRHs seksjoner involvert å stifte tilsvarende komiteer. I Danmark sto forfatteren Martin Andersen-Nexø i spissen, noe som førte til at den danske komiteen ofte ble kalt Andersen-Nexø-komiteen.³⁸⁰

I august 1933 satte Røde Hjelp i gang en aksjon som fikk stor oppmerksomhet i *Arbeideren*, og som skulle ende med et rettslig etterspill. Røde Hjelp ga nemlig ut et såkalt protestkort i forbindelse med sin deltagelse i kampen mot Hitlerregimet. Motivet var ”arbeidernever som med et langt taug river en stang med det bloddryppende hakekorsflagg ned.” På baksiden var det trykket adressen til den tyske legasjonen i Norge og en tekst med protester mot Hitlerregimets politikk.³⁸¹ Dette førte til at politiet gjennomførte en husundersøkelse hos Røde Hjelp, og beslagla de omtalte postkortene.³⁸²

I januar ble Otto Luihn, Georg Jensen og Ragnar Nordli i forbindelse med denne saken trukket for retten. Tiltalen lød på å ha fornærmet et annet lands statssymbol. Luihn og Jensen fikk hver sin bot på 100 kroner, mens Nordli fikk 50 kroner.³⁸³ Fra oktober 1936 kan man lese i protokollene til Arbeidernes Justisfond om at Otto Luihn søkte dette fondet om støtte til å betale denne boten.³⁸⁴ Dette ble imidlertid avvist, og om bøtene noensinne ble betalt, er usikkert.

³⁷⁷ *Arbeideren*, 08.03.33. Solidaritet med våre tyske klassefeller!

³⁷⁸ F.539, op.3, d.875, l.18. NRH: Brev til alle avdelinger og komiteer, 05.03.33.

³⁷⁹ F.539, op.3, d.876, l.36ff. Beretning 1932-1934. Ukjent dato, sannsynligvis skrevet før juli 1934.

³⁸⁰ Sørensen 2001, s 76.

³⁸¹ *Arbeideren* 04.08.33. Det forbutte brevkort.

³⁸² Lorenz 1992, s 84f.

³⁸³ *Arbeideren* 26.01.34. Rettssaken mot Røde Hjelps ledere.

³⁸⁴ AAB: ARK 1632, *Tyskspråklige flyktninger*, F-0013. Arbeidernes Justisfond: Protokoller. Møte i Arbeidernes Justisfond 10.10.36, sak 110.

Internasjonale Arbeiderhjelp (IAH)

Frem til nå hadde det vært en tydelig tendens til at styrken til både Norges Røde Hjelp, så vel som IRH-seksjonene i Danmark og Sverige, var på samme nivå som for de nasjonale kommunistpartiene. Hvis man ser på utviklingen av den norske IAH-seksjonen er det imidlertid klart at det ikke nødvendigvis bare var kommunistpartienes styrke som var avgjørende for masseorganisasjonenes tilstand.

Som allerede nevnt ble det stiftet en norsk seksjon av Internationale Arbeiter Hilfe (IAH) i Norge sommeren 1929. Selv om også IAH hadde problemer med å bli en virkelig masseorganisasjon, er det ingen tvil om at det i denne perioden ble bygget opp et organisatorisk apparat som i høy grad overgikk det som Røde Hjelp kunne skilte med.

Dette bekreftes ikke minst gjennom IAHs utadrettede virksomhet. Organisasjonen fikk sin første store oppgave i forbindelse med den norske storlockouten i 1931. Her samlet organisasjonen inn penger, klær og matvarer til dem som var rammet av lockouten, slik at det skulle være mulig for folk som ikke mottok lønn å fortsette kampen. Selv om også IAH innrømmet at kampanjen hadde vært dårlig forberedt og derfor hadde vært preget av store svakheter, var resultatene av kampanjen ikke ubetydelige. I et regnskap for IAH opplyses det at organisasjonen samlet inn nesten 24 500 kr, 50 000 kilo klær og matvarer, og delte ut 8000 liter ertesuppe til dem som var rammet av lockouten.³⁸⁵

Hvis disse tallene stemmer, var IAHs resultat svært godt, og sto ikke langt tilbake for Arbeidernes Justisfonds samlede utbetaling på 30 000 til økonomisk og juridisk støtte i 1931. Spesielt med tanke på motstanden IAH møtte fra DnA var resultatene gode. DnA betraktet IAH på samme måte som de så på Røde Hjelp, som en del av kommunistenes taktikk for å vinne innflytelse blant arbeiderne.³⁸⁶ IAH ble i tillegg til innsamlingene til de lockoutete ved Menstad spesielt kjent for sitt arbeid for å gi arbeidsløses barn et ferietilbud. Mellom 1930 og 1934 arrangerte organisasjonen hver sommer feriekolonier, hvor mellom 20 og 50 barn deltok hver gang.³⁸⁷

Hva var så årsaken til at IAH opplevde denne fremgangen, mens Røde Hjelp i stadig større grad forfalt som organisasjon? Siden kildemateriale tilknyttet IAH kun i sparsommelig grad har blitt undersøkt i forbindelse med denne oppgaven, er det vanskelig å gi et eksakt svar på dette, men det er mulig å peke på noen sannsynlige forklaringer.

³⁸⁵ AAB: Ark 2525, *AABs samlinger*, F-0017, *Solidaritet*, nr 1 1932, s 23ff.

³⁸⁶ Se f.eks. *Telemark Arbeiderblad* 16.07.31. IAH og IRH.

³⁸⁷ AAB: Ark 1737, *Internasjonale Arbeiderhjelp*, F-0001. Beretninger fra IAHs feriekolonier 1930-1933. *Arbeideren* 01.08.34. I.A.H. kolonien på Størstrand meddeler: Alt bra.

Tidligere erfaringer hadde vist at det var vanskelig å la seksjoner av både IAH og IRH eksistere samtidig i Norge.³⁸⁸ I Gastoniasaken hadde lederne av organisasjonene arbeidet side om side, men Røde Hjelp kollapset kort tid etter dette. Det var paradoksalt at IAH og IRH skulle komme i et skadelig konkurranseforhold til hverandre, men dette må ses i sammenheng med at IAH og IRH til dels hadde overlappende oppgaver og at begge organisasjonene forsøkte å verve medlemmer i de samme kretsene. I kampen om arbeidernes knappe økonomiske ressurser var det dermed vanskelig å opprettholde to revolusjonære hjelpeorganisasjoner.³⁸⁹

IAHs stilling internasjonalt, spesielt i Tyskland hvor organisasjonens sterkeste seksjon befant seg, er sannsynligvis en viktig del av forklaringen på situasjonen. I 1931 var IAH i Tyskland på sitt sterkeste.³⁹⁰ Dette var også situasjonen for det tyske kommunistpartiet, som gjorde sitt beste valg i mellomkrigstiden året etter.³⁹¹ Etter 1932 forsvant imidlertid IAH fra verdensarenaen. Da Hitler kom til makten ble organisasjonens basis, som var i Berlin, knust. Hovedkvarteret ble så flyttet til Moskva, men organisasjonen ble aldri den samme igjen.³⁹² Også i Norge var 1931 den norske IAH-seksjonens mest aktive år, mens organisasjonen i tiden etter stadig sjeldnere blir nevnt i *Arbeideren*.

Denne situasjonen kan ha påvirket NKP til å prioritere IAH på bekostning av Røde Hjelp. IAHs formann i 1929, Alfred Skar, hadde vært med både i NKPs landsstyre og sentralstyre.³⁹³ Han var også ansatt i *Norges Kommunistblad* og i *Arbeideren*.³⁹⁴ I 1931 tok Haavard Langseth over som IAHs leder, han var i tillegg til partiets sentralstyre også medlem i NKPs pol.byrå.³⁹⁵ Det er liten tvil om at disse personene hadde mye å si for utviklingen. Skar og Langseth hadde den nødvendige kapasiteten for å bygge opp IAH i Norge, noe som sannsynligvis hadde sammenheng med et sterkt personlig engasjement for organisasjonen.

Selv om DnA fra lederhold var like skeptisk til IAH som Røde Hjelp, og IAH deltok i arrangementer som NKPs antikrigsdag 1. august 1931, kan andre deler av IAHs faktiske virksomhet være med på å forklare fremgangen. Organisasjonen arrangerte ferieleire for arbeiderbarn og delte ut mat i forbindelse med Menstadkonflikten. Dette var tiltak som var rettet mot arbeiderbefolkningens direkte behov i en vanskelig tid. Røde Hjelps mer abstrakte

³⁸⁸ F.495, op.178, d.67, l.55. Møte i NKPs org.byrå. 27.08.26. Protokoll 18, sak 135.

³⁸⁹ Brauns 2003, s 80.

³⁹⁰ Gruber 1966, 278ff.

³⁹¹ Palmer R.R og Joel Colton, *History of the Modern World since 1815*. New York 1995, s 826.

³⁹² Carr 1982, s 395.

³⁹³ Lorenz 1983, s 295.

³⁹⁴ *Arbeidernes Leksikon*, "Skar, Alfred", bind 6, Oslo 1936.

³⁹⁵ Lorenz 1983, s 292.

budskap om det revolusjonære aspektet ved kampen mot klassejustisen kan på sin side ha vært vanskeligere å nå ut med.

Oppsummering

I årene mellom 1928 og 1934 ble Røde Hjelp en stadig mer ustabil organisasjon. Flere ganger ble nye sentralkomiteer etablert, men ingen av disse ble varige og stabile. Røde Hjelp ble på riksplan også en langt mindre profilert organisasjon enn tidligere, og det kan virke betimelig å stille spørsmål ved om det i det hele tatt fantes noen Røde Hjelp-organisasjon i Norge i disse årene.

Den aktiviteten som foregikk i Røde Hjelps navn våren 1929 er et svært godt eksempel på at frontorganisasjonene først og fremst eksisterte i kraft å skulle øke kommunistpartienes maktbasis. Da Røde Hjelp ikke lenger kunne brukes som et verktøy for å opprettholde forbindelsen mellom NKP og Mot Dag, ble det også unaturlig å opprettholde Røde Hjelps sentralkomité, som var blitt nedsatt nettopp med dette formålet.

Røde Hjelps kollaps må settes i sammenheng med NKPs overtagelse av ”sosialfascismeparolen” og at Røde Hjelp ble inkludert i arbeidet med å ”bevise” at DnA var det førende borgerlige partiet. Dette hadde lite med virkeligheten å gjøre, og møtte ingen forståelse hos den norske arbeiderklassen. De fagorganiserte arbeiderne sluttet opp om Arbeidernes Justisfond, og Røde Hjelp ble derfor ikke et alternativ i kampen mot klassejustisen. DnAs forbud mot deltagelse i masseorganisasjoner som Røde Hjelp hadde sannsynligvis liten praktisk betydning, siden Røde Hjelp uansett hadde så svak oppslutning.

Ved å kun ta den sentrale ledelsen i betraktning, kan man få inntrykk av at Røde Hjelp i Norge lenge var ikke-eksisterende. Dette bildet endrer seg imidlertid om man tar med den aktiviteten som foregikk på lokalt nivå. Røde Hjelp-avdelingen i Bergen ser ut til å ha drevet en mer eller mindre kontinuerlig virksomhet uavhengig av sentralkomiteen. Menstadkonflikten viser også at lokale Røde Hjelp-avdelinger kunne brukes til å utnytte mobiliseringspotensialet i arbeiderklassen i forbindelse med enkeltsaker. NKPs relativt sterke posisjon på disse stedene medførte økt klangbunn for den radikale kampretorikken som Røde Hjelp bedrev i denne perioden. Det lar seg vanskelig gjøre å lage en samlet oversikt over all lokal aktivitet som foregikk i Røde Hjelps navn, men eksemplene fra Bergen og Skien viser at en velfungerende sentralkomité ikke var en betingelse for de lokale avdelingenes virksomhet.

Mens Norges Røde Hjelp i disse årene nærmest var ikke-eksisterende på nasjonalt nivå, var situasjonen motsatt i Sverige og Danmark. Forskjellene mellom Norge på den ene siden, og Danmark og Sverige på den andre, må settes i sammenheng med den politiske

situasjonen i arbeiderbevegelsen i de tre landene. I Danmark og Sverige var frontene mellom kommunister og sosialdemokrater mye skarpere enn i Norge. Dette førte til at de kommunistiske partiene og deres IRH-seksjoner i større grad enn i Norge fremsto som reelle alternativer for arbeidere som sto til venstre for de sosialdemokratiske partiene.

Ifølge E.H. Carr opplevde IRH på internasjonalt nivå et oppsving etter Hitlers maktovertagelse, og han setter dette i sammenheng med den sympatien organisasjonen fikk på grunn av sin antifascistiske virksomhet.³⁹⁶ Situasjonen i Danmark og Sverige fremstår dermed som en del av denne utviklingen, mens den norske seksjon fremstår som et unntak. IRH hadde sannsynligvis gitt opp den norske IRH-seksjonen som et ”håpløst tilfelle”, mens Danmark og Sverige må ha virket mer fruktbart å satse på, hvor både IRH-seksjonene og de kommunistiske partiene var i vekst.

IAHs fremgang i Norge i årene 1930 viser likevel at masseorganisasjonenes utvikling ikke alene kan settes i sammenheng med kommunistpartienes styrke, siden NKP lot sentrale partikadre ta seg av IAH-virksomheten i denne vanskelige perioden for partiet. Faktorer som her spilte inn var etter all sannsynlighet påvirkning utenfra, men det er også sannsynlig at IAH i denne perioden var bedre egnet til å nå ut til arbeiderbefolkningen gjennom sitt arbeid for primærbehov som mat og ferie. Masseorganisasjonene var altså ingen ensartet størrelse. Det at IAH forsvant fra verdensarenaen etter at Hitler kom til makten, mens IRH fikk fremgang, indikerer at geografisk plassering av hovedkvarteret også kan ha spilt en rolle.

³⁹⁶ Carr 1982, s 395.

Kapittel 6: Røde Hjelps siste år 1934-1937

Folkefrontspolitikken

Det er bred enighet blant forskerne om at den linjen som Komintern slo inn på fra 1928 var ødeleggende for de kommunistiske partiene. Kommunistenes innflytelse over arbeiderklassen ble i de fleste land redusert til et minimum, og i mange land krympet partiene inn til små sekter.³⁹⁷ I 1934-35 slo Komintern inn på en ny taktikk, den såkalte *folkefronttaktikken*. Bakgrunnen for den nye kursen var sammensatt. Mange har ment at det økte fokuset på antifascisme var et rent og skjært uttrykk for Kominterns underordning under det sovjetiske kommunistpartiet, og at linjen først og fremst kom som en følge av endrede behov i Sovjetunionens utenrikspolitikk. Dette er et element som få vil benekte, men McDermott og Agnew påpeker at dette også var noe som presset seg på fra flere nasjonale kommunistpartier, som så at ultra-venstrelinjen hadde fått katastrofale følger.³⁹⁸

En utslagsgivende begivenhet for Kominterns skifte av kurs var utvilsomt Hitlers maktovertagelse i Tyskland i 1933. I løpet av kort tid ble den tyske arbeiderbevegelsen knust. Komintern ga nå opp synet om at det var sosialdemokratene som var fienden. Hovedoppgaven ble dermed å danne en felles front i samarbeid med disse mot fascismen. Folkefronttaktikken kan synes som en tilbakevending til tiden før den skarpe venstredreiningen i 1928, men gikk enda lenger, i det man nå ikke bare søkte samarbeid med sosialdemokratene, men også med liberale grupper og partier.³⁹⁹ Den nye linjen innebar imidlertid en vanskelig balansegang både for de kommunistiske partiene og IRHs seksjoner. Hvordan skulle man klare å etablere et samarbeid med grupperingen man for kort tid siden hadde beskyldt for å være arbeiderklassens fremste fiender ved å angivelig ha løpt fascistenes ærend?

Den nye linjen ble offisielt vedtatt på Kominterns sjuende verdenskongress i Moskva i juli-august 1935. I slutten av august holdt også IRHs eksekutivkomité sitt andre utvidete plenum i samme by.⁴⁰⁰ På bakgrunn av beslutningene som var blitt tatt på Kominterns sjuende kongress, ble det her bestemt at også IRH fremover skulle virke for å etablere en antifascistisk

³⁹⁷ McDermott og Agnew 1996, s 81.

³⁹⁸ *Ibid.*, s 120f.

³⁹⁹ *Ibid.*

⁴⁰⁰ Det er noe usikkert om hva slags status dette møtet hadde. I dokumentsamlingen *Ten years I.R.A.* refereres til det til et andre plenum som ble holdt i april 1931. I alle kilder som har vært tilgjengelige blir imidlertid plenumet i august 1935 referert til som "IRH-eksekutivens andre plenum". Det kan derfor være grunn til å tro at det var et *utvidet* plenum som ble holdt i august 1935.

enhetsfront, og at IRHs hovedoppgave skulle være å utvikle en massebevegelse for understøttelse av politiske fanger og alle forfulgte antifascister.⁴⁰¹

Arbeidet med å gjenoppbygge Røde Hjelp

Folkefrontslinjen fikk ingen umiddelbare følger for Røde Hjelp. Sommeren 1934 lå Røde Hjelps sentralkomité igjen nede for telling. Folkefrontslinjen hadde ennå ikke slått gjennom i Komintern for fullt, og det er derfor ikke merkelig at dette ikke sto på dagsorden for Røde Hjelp den første tiden. NKP hadde allerede våren 1933 gjort fremstøt overfor DnA for å etablere "et kamffellesskap mot fascismen og de kapitalistiske fremstøt". Dette ble det imidlertid ikke noe av siden Komintern avviste initiativet fra NKP som "høyreavvik".⁴⁰² Det er på bakgrunn av dette naturlig at Røde Hjelp avventet å ta initiativ til et bredt samarbeid med DnA-ledelsen.

IRH sendte en av sine instruktører for å gjenoppbygge Røde Hjelp.⁴⁰³ Denne personen, som ble kalt "Oskar", satte sammen en ny ledelse som besto av flere personer. De tre mest sentrale vervene ble fordelt mellom Kaspar Dahl (formann), Harald Larsen (sekretær) og en ikke navngitt kvinnelig kasserer.

Harald Larsen hadde mange års erfaring som medlem av NKP, og med sine 30 år hadde han vært med i både ungdomsorganisasjonen og partiet. Han hadde dessuten i 1931 fullført tre års kaderutdannelse ved Det kommunistiske universitet for Vestens minoriteter (KUNMZ) i Moskva, og ble derfor regnet som en av partiets instruktører.⁴⁰⁴ Kassereren var sannsynligvis Ingebjørg Lindegård. Hun undertegnet i alle fall som Røde Hjelps kasserer i februar 1935.⁴⁰⁵ Lindegård hadde hatt styreverv i Oslo NKP og hadde i 1933 blitt med i Røde Hjelps sentralkomité, men ser ikke ut til å ha vært spesielt fremtredende den gangen. Kaspar Dahl hadde også vært innom sentralkomiteen i 1933. Siden ikke annet er nevnt, er det overveiende sannsynlig at også han tilhørte NKP.

Sentralkomiteen besto også av flere, men disse personene var ifølge "Oskar" for travelt opptatt med annen virksomhet til å regnes som virkelige funksjonærer. Det er sannsynlig at en av dem var Ragnar Nordli. Han hadde tidligere vært med i Røde Hjelps

⁴⁰¹ Avrus, A. og L.Babichenko 1975, Wilhelm Pieck und die Rote Hilfe (1922-1941), i *Beiträge zur Geschichte der Arbeiterbewegung*. Nr 6 1975, s 1022ff.

⁴⁰² Halvorsen, Terje, Enhet med "sosialfascistene"? NKPs forslag om samarbeid med DnA våren 1933, i *Tidsskrift for arbeiderbevegelsens historie*, nr 2, 1985, s 139ff.

⁴⁰³ I korrespondansen omtales han som "OK" og "Oskar". "OK" er dermed sannsynligvis instruktørens initialer, men hans identitet er ikke nærmere kjent.

⁴⁰⁴ F.539, op.3, d.876, l.41ff. IRH-instruktøren "OK": Brev til IRH. 15.08.34.

⁴⁰⁵ F.539, op.3, d.878, l.22. *Røde Hjelp*. Nr 1, 1935. Solidaritet med de spanske arbeidere.

ledelse, og ”Oskar” hadde samtaler med ham under sitt opphold i Norge.⁴⁰⁶ ”Oskar” fikk brev fra IRH om at Nordli burde være en nøkkelperson i oppbyggingen av Røde Hjelp. Nordli var medlem av IRHs eksekutivkomité og burde derfor finne tid til å befatte seg med dette arbeidet, ble det skrevet.⁴⁰⁷ Det skulle imidlertid gå et drøyt halvår før han ble en person å regne med i sammenheng med Røde Hjelp.

Da IRHs instruktør kom til Norge i juli 1934 hadde Røde Hjelp ifølge ham bare 37 betalende medlemmer. Dette sto i skarp kontrast til IRHs seksjoner i Sverige og Danmark, som hver skal ha hatt omkring 3000 medlemmer.⁴⁰⁸ En av de aller viktigste oppgavene for IRHs instruktør var derfor å få i gang medlemsverving. Sammen med den nye sekretæren Harald Larsen gjennomførte han høsten 1934 en turné for å få opp interessen for Røde Hjelp.

Turneen som IRH-instruktøren arrangerte inkluderte i alt ti ulike stoppesteder. Viktige byer som Oslo, Trondheim, Bergen og Stavanger var med, i tillegg til en del andre byer langs kysten, samt Porsgrunn og Rena på Østlandet. På hvert sted ble ”sovende” RH-komiteer kontaktet. ”Oskar” beskrev stemningen i disse komiteene som svært resignert, men det ble avtalt konkrete mål for verving av medlemmer og innsamling av penger. Målet var at Røde Hjelp innen utgangen av oktober 1934 skulle ha 2000 medlemmer.⁴⁰⁹

Ifølge finnen Herman Hurmevaara, som høsten 1934 rapporterte om situasjonen i IRHs seksjoner i Skandinavia, var situasjonen i Norge nokså spesiell, siden man i realiteten kunne snakke om to ”Røde Hjelp” i landet, nemlig sentralkomiteen i Oslo og den lokale avdelingen i Bergen. Bergensavdelingen hadde alltid hatt en spesiell stilling, men ifølge ”Oskar” hadde Bergens Røde Hjelp blitt så lei av somlingen i sentralkomiteen at de vegret seg for å sette seg i forbindelse med denne. Årsaken til sentralkomiteens problemer, mente Hurmevaara, var at Røde Hjelps ledelse både lå i stridigheter med partiet, IAH og Sovjetunionens Venner.⁴¹⁰

Hva stridighetene med partiet og Sovjetunionens Venner gikk ut på er uklart, men det er på den rene at det omtrent på samme tid som Hurmevaara avga sin rapport var en del turbulens rundt Røde Hjelps nye formann Kaspar Dahl. Samme måned trakk han seg både ut av Røde Hjelp og partiet på grunn av stridigheter som hadde oppstått i Røde Hjelps sentralkomité.⁴¹¹ Når det gjelder stridighetene med IAH ble det her sannsynligvis siktet til problemer i forbindelse den første kampanjen som den nye sentralkomiteen til Røde Hjelp

⁴⁰⁶ F.539, op.3, d.876, l.41ff. IRH-instruktøren ”OK”: Brev til IRH. 15.08.34.

⁴⁰⁷ F.1332, op.3, d.19, l.19. MOPR: Brev til O.K. 17.04.34.

⁴⁰⁸ F.495, op.31, d.74, l.22ff. Skandinavische Ländersekretariat 08.09.34.

⁴⁰⁹ F.539, op.3, d.876, l.41ff. ”OK”: Brev til IRH. 15.08.34.

⁴¹⁰ F.495, op.31, d.74, l.22ff. Skandinavische Ländersekretariat 08.09.34.

⁴¹¹ F.539, op.3, d.876, l.18f. Larsen, Harald: Brev til IRH. 22.09.34.

førte, nemlig kampanjen for den tyske kommunistlederen Ernst Thälmann. Om det fantes noen sammenheng mellom kontroversene rundt Dahl og stridighetene som Hurmevaara siktet til, er imidlertid et åpent spørsmål.

Thälmannoppbud, og medlemsverving

Mellom den 20. juli og 15. oktober arrangerte Røde Hjelp et såkalt ”Thälmannoppbud”, som ble arrangert i forbindelse med IRHs internasjonale kampanje for Thälmann på samme tid. Dette skulle i tillegg til å være et bidrag i kampen for å få frigitt Ernst Thälmann være med på å styrke Røde Hjelp organisatorisk.

Thälmann hadde vært leder av det tyske kommunistpartiet siden 1925, og var også med sitt medlemskap i Kominterns presidium fra 1924 til 1933 en sentral person i den internasjonale kommunistiske bevegelsen. Da Hitler kom til makten i 1933 ble Thälmann arrestert. Bakgrunnen var den påsatte brannen i Riksdagen i Berlin, som kommunistene fikk skylden for. Brannen ga Hitler påskudd til å sette borgerrettighetene ut av kraft og til å sette i gang en massiv forfølgelse av alle som tilhørte den kommunistiske bevegelsen i Tyskland.⁴¹² I tillegg til kampanjen for Thälmann engasjerte IRH seg også for å få frigitt de fire kommunistene som ble anklaget for brannen, men Norges Røde Hjelp deltok ikke i dette arbeidet.

Røde Hjelp begynte i mars/april 1934 en kampanje for å få Thälmann frigitt, men overfor IRH hevdet organisasjonen at denne kampanjen raskt ble overtatt av Hjelpekomiteen for fascismens ofre, og at dette ble et hinder for å verve medlemmer til Røde Hjelp.⁴¹³ Hjelpekomiteen, som opprinnelig het Hjelpekomiteen for Hitler-fascismens ofre, hadde startet som en felles initiativ fra Røde Hjelp og IAH våren 1933. Komiteen hadde sovnet inn på slutten av året, men i forbindelse med kampanjen for Thälmann våknet komiteen igjen til liv.

På grunn av Røde Hjelps svake stilling valgte organisasjonen å samarbeide med Hjelpekomiteen, men det kommer klart frem at dette ikke var uproblematisk. Røde Hjelp klarte ikke å erobre noen ledende posisjon innenfor komiteen, og i ledelsen satt Halvor Sørum og Haavard Langseth, som begge var kjent som sekretærer i IAH. I Osloavdelingen ble det sendt ut innsamlingslister til fagforeningene, hvor det sto at Hjelpekomiteen nå hadde overtatt en del av Røde Hjelps oppgaver. Dette hadde ifølge ”Oskar” ført til at muligheter for oppbygging av organisasjonen hadde forblitt uutnyttet, og var et eksempel han brukte for å

⁴¹² Poulsen, Henning, *Fra krig til krig*, bind 13 i Knut Helle m.fl. (red.), *Aschehougs verdenshistorie*, Oslo 1982, s 159f.

⁴¹³ F.539, op.3, d.876, l.36ff. NRH: Beretning. 23.07.34 (Innkomet denne datoen til IRH)

vise at ledelsen i Røde Hjelp ikke hadde den rette forståelsen av masseorganisasjonenes betydning.⁴¹⁴

Osloavdelingens mål i forbindelse med Thälmann-oppbudet ble heller ikke nådd. Osloavdelingen skulle samle inn 300 kroner på spesielle Thälmannlister. I oktober hadde avdelingen totalt samlet inn 150 kroner, men over halvparten av dette hadde gått med til å dekke et møte mot klassejustisen i Oslo som ble arrangert sammen med de arbeidsløses aksjonsutvalg.⁴¹⁵ Det har ikke latt seg gjøre å finne kilder som gir noen samlet oversikt over hvor mye penger som ble samlet inn i forbindelse med Thälmannoppbudet. Hjelpekomiteens resultater er for øvrig heller ikke slående. Enkelte kjente kunstnere og forfattere undertegnet på et opprop, men de fleste holdt seg i bakgrunnen. Noe bedre resultater fikk man i bedriftene.⁴¹⁶

Harald Larsen kunne rapportere om en del vellykkede møter fra sin reise. Enkelte steder hadde dessuten 50 % eller flere av de vervede vært partiløse.⁴¹⁷ DnA-medlemmer var det langt færre av. Et unntak var Ålesund, hvor ”Oskar” på sin turné meldte om at 18 av 19 nye medlemmer også tilhørte DnA.⁴¹⁸ Med tanke på at man bare klarte å verve 400 medlemmer inne fristen var kampanjen likevel mislykket.

Spaniakampanje

Selv om vervingen av medlemmer ikke hadde nådd de ønskede høyder er det ikke tvil om at Røde Hjelps ledelse i løpet av høsten 1934 til en viss grad var stablet på bena. Det var i det minste ressurser nok til å arrangere en solidaritetsuke for Spania på slutten av året. I Asturia i Spania hadde venstreradikale og anarkister forent seg i et væpnet opprør mot den nye høyre regjeringen. Opprøret ble imidlertid slått ned, og i etterkant ble om lag 30 000 personer arrestert.⁴¹⁹ I forbindelse med dette arrangerte Røde Hjelp i desember en solidaritetsuke, og det ble holdt agitasjonsmøter i både Trondheim og Oslo, hvor det ble vedtatt protestresolusjoner rettet mot den spanske legasjonen i Norge.⁴²⁰ I februar året etter ble det også på Røde Hjelps initiativ arrangert en foredragsturné med Margarita Nelken fra det spanske sosialistpartiet (PSOE), hvor Nelken i alle fall besøkte Oslo og Bergen. Røde

⁴¹⁴ F.539, op.3, d.876, l.41ff. ”OK”: Brev til IRH. 15.08.34.

⁴¹⁵ F.539, op.3, d.876, l.53ff. NRH: Beretning for juli, august og september 1934.

⁴¹⁶ Lorenz 1992, s 76f.

⁴¹⁷ F.539, op.3, d.876, l.53ff. NRH: Beretning for Norges Røde Hjelp for juli, aug. og sept. 1934.

⁴¹⁸ F.539, op.3, d.876, l.41ff. ”OK”: Brev til IRH. 15.08.34.

⁴¹⁹ Shubert, Adrian og George Esenwein, *Spain at War. The Spanish Civil War in Context. 1931-1939*. London 1995, s 85f.

⁴²⁰ *Arbeideren* 11.12.34. Solidaritet i handling med den spanske arbeiderklassens kamp. *Arbeideren* 19.12.34. Røde Hjelps solidaritetsmøte for de spanske arbeidere.

Hjelp meldte ikke om noen direkte bidrag til de spanske antifascister, mens Arbeidernes Justisfond på oppfordring fra Nelken besluttet å bevilge 2000 kroner.⁴²¹

Røde Hjelp opplevde på tross av anstrengelsene ingen tilvekst av nye medlemmer. I januar 1935 meldte Ragnar Nordli at medlemstallet var nede i ca 240. Han innrømmet at planene som ble lagt sommeren 1934 i svært liten grad var blitt oppfylt. Dette, mente Nordli, hadde til dels vært på grunn av nye oppgaver (som f.eks. Spaniahjelpen), men skyldtes først og fremst svakheter i egen organisasjon. Ledelsen hadde ikke gjort noe planmessig, kollektivt arbeid, og tre av ledelsens fem medlemmer hadde vært belastet med andre oppgaver. Sekretæren, Larsen, hadde dessuten vært syk.⁴²²

Thälmannoppbud i Danmark og Sverige

Thälmannoppbudet som IRHs seksjoner i Danmark og Sverige gjennomførte var en stor kontrast til den norske innsatsen. Svenska Röda Hjälpens gjennomførte sin kampanje i konkurranse med den sveitsiske seksjonen av IRH, og selv om målene for kappestriden ikke ble nådd, fremholdt tidskriftet *MOPR* den svenske seksjonen som et forbilde.⁴²³ I Danmark tok Røde Hjelp i København initiativ til en Thälmann-Torgler-konferanse i mai, hvor 82 representanter fra fagforeninger, bedrifter, jødiske og antifascistiske organisasjoner deltok. Her ble en ledelse for en egen Thälmann-komité nedsatt. Denne komiteen sendte to delegasjoner til Tyskland for at disse skulle forsøke å besøke Thälmann i fengselet, et oppdrag som faktisk lyktes.⁴²⁴ Mot slutten av 1934 arrangerte Røde Hjelp også en felles kampanje for Thälmann og Spania.⁴²⁵

Selv om det ble gjort mer ut av Thälmannkampanjene både i Danmark og Sverige enn i Norge, betydde ikke det at seksjonene klarte å utnytte dette til fulle. I begge land ble det klaget over stor fluktusjon i medlemsmassen.⁴²⁶ Men det er ingen tvil om at begge seksjonene gjennomgikk en bedre utvikling enn hva man kunne vise til i Norge. Sverige holdt f.eks. en riksdekkende RH-konferanse 1. desember 1934.⁴²⁷ I Danmark ble det både på sentralt og lokalt nivå produsert en mengde pressemateriale, og de mange lokale avdelingene var organisert i det nordjyske, det midtjyske, det sønderjyske og Sjællands distrikt.⁴²⁸ Røde

⁴²¹ AAB: ARK 1632, F-0013. Arbeidernes Justisfond, protokoller. Møte 26.02.35, sak 2.

⁴²² F.539, op.3, d.877, l.44f. "Karl": Brev til IRH. 03.02.35.

⁴²³ Gessler 1969, s 13f.

⁴²⁴ F.539, op.3, d.618, l.78f. DRH:Erklæring fra de 3 delegerte fra Saargebiet, som talte med Thälmann.

⁴²⁵ Størner 1981, s 63f.

⁴²⁶ F.539, op.3, d.1333, l.43ff. SRH: Fra kongressen.

F.539, op.3, d.618, l.41ff. Rebe, Alfred: Brev til IRH.

⁴²⁷ F.539, op.3, d.1336, l.27ff. SRH: Arbeidsplan for 01.04-31.05.35.

⁴²⁸ Størner 1981, s 53.

Hjælp drev også på denne tiden et relativt omfattende arbeid for å gjøre IRH kjent blant sjøfolk og havnearbeidere. I tillegg deltok Røde Hjælp i kampanjen for de tiltalte i riksdagsbrannen, og mottok et personlig takkebrev fra Dimitrov etter frikjennelsen.⁴²⁹

Røde Hjælp og enhetsfronten mot fascismen

I januar 1935 tok Røde Hjælp det første initiativet som viser at organisasjonen nå hadde brutt med ultra-venstrelinjen og i stedet tatt skrittet over til folkefrontslinjen, noe som stemmer godt overens med utviklingen i Komintern, der et flertall i presidiet like før nyttår hadde godkjent prinsippene i folkefrontstaktikken.⁴³⁰

Foranledningen for Røde Hjelps initiativ var arrestasjonen av fire flyktninger i Oslo 7. januar. Flyktningene hadde blitt skjult av DnAs flyktningekomiteé i Folkets Hus på Grünerløkka, og ble nå truet med utvisning fra landet. I forbindelse med disse arrestasjonene sendte Røde Hjælp ut et brev til DnAs flyktningekomiteé (DNAF) og 38 andre organisasjoner. I brevet foreslo Røde Hjælp at man skulle ha felles aksjon for asylretten og felles solidaritetskampanje for Spania.⁴³¹

IRH hadde i forkant av dette brevet forsøkt å ta kontakt med SAI, Amsterdaminternasjonalen (sammenslutningen av sosialdemokratiske fagforeninger, med sete i Amsterdam) og Matteottifondet, som var SAIs hjelpefond for politiske fanger og flyktninger. IRH hadde i dette brevet foreslått en felles hjelpeaksjon for Spania. Responsen var ensidig negativ. Matteottifondet var ikke interessert i å samarbeide med en organisasjon som IRH, som ble oppfattet som utelukkende kommunistisk. IRH ble dessuten anklaget for å spre løgner om Matteottifondet.⁴³² Dette hadde garantert bakgrunn i angrep fra IRH på dette fondet i løpet av den ”trede perioden”, og illustrer godt hvilke vanskeligheter IRHs seksjoner sto overfor når det gjaldt å gjenvinne sosialdemokratens tillit.

Røde Hjælp oppnådde heller ingen suksess med sitt brev. Med unntak av DNAF ble henvendelsen ignorert av alle de forespurte. DNAF hadde imidlertid fastslått DnAs sentralstyre måtte ta stilling til henvendelsen.⁴³³ DnA, som svarte på brevet via en leder i *Arbeiderbladet* var ikke nådig i sin karakteristikk av Røde Hjælp. For det første ble Røde Hjælp karakterisert som en overflødig organisasjon. Arbeidernes Justisfond og de øvrige regulære organisasjoner dekket det behovet Røde Hjælp hadde definert i sitt brev, ble det

⁴²⁹ F.539, op3, d.618, l.76. DRH: Sirkulære fra Sjællands distrikt. 14.08.34.

⁴³⁰ McDermott og Agnew 1996, s 127.

⁴³¹ F.539, op.3, d.878, l.22, *Røde Hjælp*, nr 1 1935. RHs henvendelse til D.N.A.s flyktningekomiteé.

⁴³² Avrus 1976, s 221.

⁴³³ F.539, op.3, d.878, l.22. *Røde Hjælp*, nr 1 1935. *Arbeiderbladet* og asylretten.

hevdet. I artikkelen ble Røde Hjelp også beskyldt for å drive en hyklersk virksomhet ved at organisasjonen kun anerkjente flyktninger som den kommunistiske bevegelsen så på som revolusjonære, mens grusomheter som ble begått mot mennesker i kommunismens navn ble ignorert.⁴³⁴

De tyske flyktningene og norsk asylpraksis

Av de fire flyktningene som ble arrestert i Folkets Hus 7. januar var det én rumener, én italiener og to tyskere,⁴³⁵ men det var spesielt tyskspråklige flyktninger som søkte asyl i Norge i perioden etter 1933. Flyktningene omfattet tre kategorier, politiske flyktninger, jøder og det kunstneriske og akademiske eksilet. I en del tilfeller gled kategoriene over i hverandre, jøder kunne f.eks. også være politiske aktivister. Begrepet ”politisk flyktning” ble også problematisert i samtiden. Mange mente at også jøder og kunstnere måtte falle inn under denne kategorien siden det var Hitlerregimets politikk som hadde tvunget dem på flukt.⁴³⁶ På grunn av store forskjeller når det gjelder mottagelse, gruppedannelser og holdninger til hjemlandet er det likevel mye som taler for å skille mellom politiske, jødiske og andre flyktninger. Begrepet politiske flyktninger omfatter flyktninger med organisatorisk tilknytning til antifascistiske organisasjoner, men også andre emigranter som kjempet aktivt mot fascismen.⁴³⁷

Den norske fremmedloven hadde etter første verdenskrig blitt innskjerpet i to omganger, i 1927 og 1932. Alle utlendinger måtte ha gyldig pass, men for de fleste nasjonaliteter var visum ikke påkrevd. Folk kunne avvises ved grensen dersom de hadde begått straffbare handlinger, eller hvis politiet hadde mistanke om at de ville livnære seg på ulovlig vis. En utlending fikk som regel opphold i to måneder, deretter måtte vedkommende søke om ny oppholdstillatelse hver annen måned. For at søknaden skulle bli innvilget var det et vilkår at personen ikke falt samfunnet økonomisk til byrde. En som søkte om oppholdstillatelse måtte dermed ha egne midler, bli garantert for av andre eller være sikret arbeid. Arbeidstillatelse ble i utgangspunktet bare gitt dersom det ikke fantes kvalifiserte norske statsborgere som kunne ta jobben. Foruten å ha midler måtte utlendingen også avstå

⁴³⁴ *Arbeiderbladet* 24.01.35. Leder.

⁴³⁵ F.539, op.3, d.878, l.22. *Røde Hjelp*. Nr 1, 1935. Felles solidaritetsfront.

⁴³⁶ Kjeldstadli, Knut, *I nasjonalstatens tid 1814-1940*, i Niemi, Einar m.fl.(red.), *Norsk innvandringshistorie*. Bind 2, Oslo 2003, s 462.

⁴³⁷ Lorenz, Einhart, Den antifascistiske emigrasjon til Norge, *Arbeiderhistorie* 1987, s 53.

fra handlinger som ikke var i den norske statens interesse, som politisk virksomhet rettet mot hjemlandet.⁴³⁸

De flyktningene som kom til Skandinavia var i overveiende grad politiske flyktninger. En del av forklaringen på at det kom få jøder hit, var det lave antallet jødiske menigheter i Norge, men som tidligere forskning har påpekt, var de heller ikke uten videre velkomne. Rasistiske holdninger var utbredt, og innskjerpingen av lovverket som nylig hadde funnet sted skyldtes i stor grad dette.⁴³⁹

I den store sammenhengen var Norge ikke noe betydelig eksilland. Til Skandinavia kom det samlet sett heller ikke mange flyktninger. Til hele området kom høyst 1 % av alle de tyskspråklige flyktningene i denne perioden. Blant de tre skandinaviske landene var det Norge som mottok færrest flyktninger, mens Danmark kvantitativt var det mest betydelige eksillandet, noe som i høy grad skyldtes den geografiske nærheten til Tyskland. Av alle tyskspråklige flyktninger, som også inkluderte folk fra Østerrike og Tsjekkoslovakia, kom det i perioden mellom 1933 og 1943 høyst 2000 personer til Norge.⁴⁴⁰

Tilstrømningen av flyktninger foregikk i etapper, og i årene mellom 1933 og 1935 var den minimal, i alle fall for Norges del. Situasjonen endret seg imidlertid da DnA dannet regjering i 1935. Partiets klart antifascistiske profil medførte at Norge ble et mer attraktivt land for politiske flyktninger. Flyktningeproblemet ble imidlertid ikke fullt ut anerkjent på offentlig hold før etter den tyske anneksjonen av Østerrike og invasjonen av Tsjekkoslovakia. Først da innførte den norske staten offentlige bevilgninger og kvoteordninger.⁴⁴¹ Det var også fra 1938 at tilstrømningen av flyktninger til Norge var på sitt sterkeste.⁴⁴² Dette var imidlertid på et tidspunkt hvor Røde Hjelp ikke lenger var virksom i Norge.

Det kan pekes på flere årsaker til myndighetenes tilbakeholdenhet i forhold til å gi de tyske flyktningene oppholdstillatelse. Det har blant annet blitt pekt på at man lukket øynene for den ekstreme situasjonen i Tyskland. Opplysninger om tilstanden var imidlertid fullt tilgjengelig, og situasjonen var nok at det ikke fantes vilje til å ta inn over seg realitetene. Dette var igjen fundert i forhold hjemme i Norge. Det var for det første reelle problemer med å ta i mot flyktninger i et stort omfang. Landet var i store deler av perioden preget av stor arbeidsløshet og trange økonomiske kår. Det var også frykt for at tyske myndigheter ville innføre handelsrestriksjoner om man hjalp regimets fiender. Myndighetene måtte i tillegg ta

⁴³⁸ Kjeldstadli 2003, s 466f.

⁴³⁹ Lorenz 1992, s 18 og 44f.

⁴⁴⁰ *Ibid.*, s 17ff.

⁴⁴¹ *Ibid.*, s 46f.

⁴⁴² Skjønberg, Harald, *En flyktningepolitikk utvikles. Norsk politikk overfor tyske flyktninger 1933-1940*, hovedoppgave ved Universitetet i Oslo 1981, s 65.

hensyn til folkemeningen. Frykten for ”utenlandske kommunistagitatorer” var stor, særlig i den borgerlige delen av opinionen. Helt frem til 1938 utvekslet det norske politiet informasjon om politiske flyktninger med tysk politi, noe som ble sett på som ”tradisjonelt mellomstatlig politisamarbeid”.⁴⁴³

Et stort problem vedrørende de politiske flyktningene var at lovgivningen i forhold til utvisning på grunnlag av politiske forbrytelser var uklar. Fremmedloven av 1927 og 1932 var først og fremst laget med tanke på arbeidsinnvandring og fattigdomsinnvandring, og hadde ikke tatt høyde for den situasjonen som oppsto da Hitler kom til makten. For arbeiderbevegelsen ble kamp for at retten til asyl skulle gå foran norsk lov dermed en hovedsak. Siden en betingelse for opphold var at flyktningene ikke kunne ligge det offentlige til last, ble dermed en viktig del av dette engasjementet konsentrert om å garantere for disse personene økonomisk. For alle de tre gruppene av flyktninger førte de norske myndighetene en restriktiv politikk, men politiske flyktninger hadde det generelt lettere enn de to andre gruppene. For jøder var det lenge nesten umulig å få opphold.⁴⁴⁴

Problemene med å få oppholdstillatelse, og bestemmelsen om at flyktningene ikke kunne motta forsorg fra det offentlige, var bakgrunnen for at en rekke organisasjoner engasjerte seg i flyktningenes sak. De fleste som kom var avhengige av både rettslig og økonomisk hjelp. Mange av foreningene arbeidet for klart definerte grupper. Røde Hjelp og Arbeidernes Justisfond engasjerte seg utelukkende for politiske flyktninger, jødene fikk støtte av Jødisk Hjelpeforening og Norsk forening mot Rasehat, mens de intellektuelle ble tatt hånd om av Norsk Komité til støtte for landflyktige arbeidere og Thomas Mann-selskapet. Andre foreninger var mer åpne, som f.eks. Asylrettens Venner og Nansenhjelpen.⁴⁴⁵

Av de ulike foreningene sto Arbeidernes Justisfond, sammen med DnAs flyktningekomité (DNAF) i en særstilling, spesielt etter at DnA dannet regjering våren 1935. Regelen var at politiet, med Centralpasskontoret som ankeinstans, skulle avgjøre søknadene om opphold. Etter 1935 utviklet det seg imidlertid en praksis hvor det i realiteten var DNAF som satt med den virkelige avgjørelsen, og det var denne komiteen som fikk lov til å definere hvem som falt inn under kategorien ”politisk flyktning”. Da DNAF ble lagt ned i 1938, tok Arbeidernes Justisfond over denne komiteens rolle.⁴⁴⁶ DNAF hadde blitt dannet våren 1933, og forholdet mellom DNAF og Arbeidernes Justisfond var at flyktningekomiteen disponerte over de midlene Arbeidernes Justisfond stilte til rådighet, dermed var det også DNAF som tok

⁴⁴³ Kjeldstadli 2003, s 467f.

⁴⁴⁴ *Ibid.*, s 466f.

⁴⁴⁵ Lorenz 1992, s 56f.

⁴⁴⁶ Skjønberg 1981, s 63ff.

seg av de praktiske tiltak som arbeidet for flyktningene medførte. Det var altså DNAF, og ikke Justisfondet, som installerte de illegale flyktningene i Folkets Hus på Grünerløkka.⁴⁴⁷

Røde Hjelps kamp for asylretten

Siden Røde Hjelps forsøk på å etablere en folkefront til støtte for fascismens ofre var blitt blankt avvist eller ignorert, måtte organisasjonen drive sin virksomhet på egenhånd. Røde Hjelp hadde også tidligere arbeidet for beskyttelse av politiske flyktninger, noe som var nedfelt i organisasjonens statutter fra 1925. Her het det at "[d]er må gjøres de største anstrengelser for å skaffe de politiske emigranter et tilfluktssted og så vidt mulig også arbeide."⁴⁴⁸ I forbindelse med Røde Hjelps økte engasjement for de politiske flyktningene utover på 1930-tallet, ble målet med virksomheten konkretisert i fem krav til myndighetene.⁴⁴⁹ Her ble det definert at Røde Hjelp krevde:

- Ingen utlevering og ingen utvisning av politiske flyktninger.
- Innreisestillatelse til Norge uten pass, samt uinnskrenket oppholdstillatelse i landet.
- Full rett til arbeide eller understøttelse i tilfelle arbeidsløshet.
- Gratis legebehandling for de som på grunn av mishandlinger er kommet syke eller sårede til Norge.
- Rett til deltagelse i det faglige og politiske liv i Norge.

Kravene fra Røde Hjelp gikk altså ut på å endre den lovgivningen som gjaldt i forhold til hvilke personer som kunne få asyl i Norge, samt å gi de flyktningene som var i landet langt friere og bedre kår enn det som fra før var praksis. Videre ble den restriktive asylpolitikken brukt av Røde Hjelp for å vise at denne var et uttrykk for den borgerlige statens klassekarakter. I avisen *Røde Hjelp* kunne man lese om de såkalte hvitegardistene som hadde flyktet fra Russland til Norge etter oktoberrevolusjonen, hvor det ble hevdet at "ikke en av disse er noensinne blitt arrestert eller truet med utvisning". Samtidig kom den hvite terror i Norge nå til syne ved hjemsendelsen av de tyske flyktningene, sto det skrevet.⁴⁵⁰

Røde Hjelps engasjement for å skaffe konkrete personer opphold var avgrenset til en relativt kort periode, fra høsten 1934 til sommeren 1935. Dette dreide seg om en håndfull mennesker. Høsten 1934 hadde man to flyktninger i Trondheimsområdet, nemlig tyskerne Werner Kresjk og Valter Pudeck, som begge hadde kommet via Sverige, og som etter kort tid ble utvist fra Norge. Røde Hjelp forsøkte å forhindre dette ved å engasjere advokat og å

⁴⁴⁷ *Ibid.*, s 107.

⁴⁴⁸ F.539, op.3, d. 867, l.33ff. *Love for Internasjonale Røde Hjelps, avd. Norge.*

⁴⁴⁹ F.539, op.3, d.878, l.1. NRH: Opprop til fagforeningene. 28.01.35.

⁴⁵⁰ F.539, op.3, d.878, l.22. *Røde Hjelp*, nr 1. Februar 1935.

henvende seg med protester til justismyndighetene. Røde Hjelps kampanje var imidlertid nyttesløs, og både Kresjk og Pudeck ble eskortert ut av landet.⁴⁵¹

En annen tysk flyktning i Norge Røde Hjelp skrev mye om i sin presse var Willy Hauck, som kom til Valnesfjord i Nordland høsten 1933. Våren 1935 skal Røde Hjelp ha organisert en protestkampanje rettet mot justismyndighetene, og avslaget på hans søknad om oppholdstillatelse ble kort tid etter omgjort.⁴⁵² Det er imidlertid vanskelig å si i hvilken grad denne kampanjen var avgjørende for utfallet av saken.

Tre av de seks flyktningene som Røde Hjelp beviselig engasjerte seg i tilhørte KPDs eksillemisjon i Norge. Dette dreide seg om Heinrich Buhr, Josef Bellgardt og Erich Naeve.⁴⁵³ Disse tre kom til Norge via Danmark i mai 1935, Bellgardt og Naeve til Bergen og Buhr til Oslo, og alle tre ble arrestert kort tid etter ankomst.

Ifølge beretninger fra Røde Hjelp kom Buhr i Oslo i kontakt med Røde Hjelps ledelse. For å legalisere hans opphold ble det bestemt at representanter for Røde Hjelp skulle følge ham til politiet for å skaffe ham den nødvendige oppholdstillatelse. Der ble han imidlertid arrestert, da det forelå en begjæring om dette fra tysk politi. Bakgrunnen for begjæringen var at han var siktet for falskmyntneri hjemme i Tyskland.⁴⁵⁴ Ifølge norsk fremmedlov forelå dermed en grunn til å utvise ham. Heinrich Buhrs sak verserte i rettssystemet helt til 27. juli. Da hadde påtalemyndighetene anket saken inn for Høyesteretts kjæremålsutvalg, som ikke så noen grunn til å omgjøre kjennelsen byretten tidligere hadde gitt om at Buhr skulle frigis.⁴⁵⁵

Røde Hjelps engasjement for Buhr var utvilsomt stort. I organisasjonens regi ble det holdt to protestmøter på Youngstorget, og Røde Hjelp formidlet protester til myndighetene fra en rekke foreninger og forbund. I tillegg tok organisasjonen æren for to kvinnedelegasjoner til fengselet og til justisministeren.⁴⁵⁶ Ifølge egen beretning ledet Røde Hjelp dessuten en deputasjon til justisdepartementet bestående av representanter fra åtte ulike arbeiderorganisasjoner.⁴⁵⁷ Hvilke organisasjoner det her var snakk om nevnes ikke. Røde

⁴⁵¹ *Ny Tid* 30.10.34. Den politiske flyktningen i Namsos trues med "avvisning" onsdag.

⁴⁵² Pierre 1935, *Der Kampf um das Asylrecht*. MOPR- verlag Zürich, s 21, hos AAB: Ark 1632, F-0003, individuell H-P: Willy Hauck.

⁴⁵³ Lorenz 1992, s 199.

⁴⁵⁴ F. 539, op.3, d.879, l.39ff. NRH: Fra beretning nr 22, 21.5.35.

⁴⁵⁵ *Arbeideren* 29.07.35. Buhr blev løsladt lørdag.

⁴⁵⁶ *Arbeideren* 27.05.35. Om RHs protestmøte lørdag.

Arbeideren 21.06.35. Det avholdtes et vellykket protestmøte på Youngstorvet, arrangert av NRH i anledning Buhrs sak.

F. 539, op.3, d.879, l.26ff. NRH: Fra beretning nr 34, 3.6.35.

⁴⁵⁷ F.539, op.3, d.878, l.24ff. *Arbeiderforsvar*. Juni 1935. I Justisdepartementet.

Hjelp skal også ha engasjert Buhrs forsvarere, Ragnar Solheim og Viggo Hansteen, som begge var jurister med tilknytning til NKP.⁴⁵⁸

Røde Hjelp og NKP var ikke i tvil om at rettens avgjørelse skyldtes Røde Hjelps kampanje. Fra begge hold ble det fokusert sterkt på at frigivelsen skyldtes arbeiderklassens masseaksjon, og Røde Hjelp skrev selv at "[d]et er en kjensgjerning at masseprotestene ikke hadde kommet i stand uten RHs hjelp".⁴⁵⁹ Røde Hjelps rolle i utnevningen av forsvarerne ble i mye mindre grad betont. Det ble understreket at Røde Hjelp ikke var i mot å utnytte det juridiske forsvar det borgerlige systemet åpner for, men at et slikt forsvar styrkes i den grad det lykkes å skape et folkelig masseforsvar.⁴⁶⁰

Buhrsaken var en sak som fikk oppmerksomhet langt ut over arbeiderbevegelsens rekke, og Lorenz hevder at det er denne saken som må få æren for å ha åpnet øynene på den norske offentligheten for metodene til det tyske naziregimet. Røde Hjelp var heller ikke alene om å engasjere seg i denne saken, og det er grunn til å stille spørsmål ved om Røde Hjelp kan ta så mye av æren for den oppmerksomheten Buhrsaken fikk. Lorenz skriver at dette først og fremst var takket være en kampanje som ble ført av KPDs egen eksilledning.⁴⁶¹ Det må imidlertid ha vært et visst samarbeid mellom Røde Hjelp og KPDs eksilledning i og med at det var Røde Hjelp som geleidet Buhr til politiet. Røde Hjelp hadde tidligere på året dessuten samarbeidet med en instruktør som ble referert til som "Karl", som godt kan ha vært en av KPDs folk i Norge.⁴⁶²

Dette samarbeidet vises også ved at Røde Hjelp i Bergen på samme tid drev en kampanje for frigivelse av Buhrs partifeller Josef Bellgardt og Erich Naeve. Saken hadde mange likhetstrekk med Buhrsaken, og Røde Hjelp engasjerte juridisk forsvar i tillegg til å arrangere et protestmøte som skal ha samlet om lag 2000 deltagere.⁴⁶³ I likhet med Buhrsaken fikk også denne saken positivt utfall. Røde Hjelp var raskt ute med å hevde at den vellykkede aksjonen skyldtes at man hadde lyktes i å etablere en enhetsfront. Ifølge en IRH-publikasjon

⁴⁵⁸ F.539, op.3, d.878, l.2. NRH: Meddelelse.

⁴⁵⁹ F.539, op.3, d.878, l.32f. *Arbeiderforsvar*, september 1935. Buhr er fri.

⁴⁶⁰ F.539, op.3, d.878, l.24ff. *Arbeiderforsvar*, juli 1935. Praktisk masseforsvar.

⁴⁶¹ Lorenz 1992, s 201.

⁴⁶² F.539, op.3, d.877, l.44f. IRH-instruktøren "Karl": Beretning om NRH. 03.02.35.

Identiteten til "Karl" er usikker. To muligheter er imidlertid at det kan ha vært snakk om Karl Bergstädt, en sentral person i KPDs eksilledning i Oslo. Tidspunktet for hans ankomst er imidlertid usikkert, og har Einhart Lorenz rett i sin antagelse om at han kom til Norge først i februar 1935 (Lorenz 1992, s 199), må "Karl" ha vært en annen. Et annet alternativ er at "Karl" var et dekknavn for Gustav Gundelach, leder av Rote Hilfe-avdelingen i Hamburg, som kom som emigrant til Oslo i januar 1935, og som skulle være rådgiver for Norges Røde Hjelp (ibid).

⁴⁶³ *Arbeideren* 06.05.35. 2 tyske antifascistiske flyktninger arrestert i Bergen.

Arbeidet 07.05.35. Røde Hjelps masse møte igår krever: Frihet for de arresterte emigranter! Frem for asylretten i Norge.

fra juni 1935, skal en delegasjon bestående av representanter fra Røde Hjelp, NKP, DnA og fagbevegelsen ha levert skarpe protester mot myndighetenes brudd på asylretten i forbindelse med denne saken.⁴⁶⁴ Det er imidlertid noe usikkert om dette er riktig. Røde Hjelp selv nevner i sin avis fra samme tid at et opprop ble sendt alle de nevnte partene, mens kun Røde Hjelp og samorganisasjonen nevnes blant dem som møtte hos politiet for å overlevere protestene.⁴⁶⁵

Røde Hjelps engasjement for disse tre flyktingene viser at organisasjonen på dette tidspunktet var i stand til å reise et bredt folkelig engasjement. Det juridiske forsvaret, som organisasjonen også skal ha vært involvert i å oppnevne, må også ha vært av en viss betydning i saken. Skal man tro Einhart Lorenz, var imidlertid ikke noe av dette avgjørende for utfallet når det gjaldet Buhr. Lorenz hevder at saken neppe kunne ha fått et annet utfall, og at det hele trakk ut fordi norske myndigheter ikke ønsket at Tyskland skulle trekke det norske rettsystemet i tvil. DnA-regjeringens sympati med Buhr vises blant annet ved de liberale forholdene han satt fengslet under. Han kunne publisere artikler i *Arbeideren* og justisminister Trygve Lie besøkte ham personlig i fengselet.⁴⁶⁶ I tillegg publiserte *Arbeiderbladet* artikler om Buhr, som klart tok til orde for frigivelse.⁴⁶⁷

Røde Hjelp og understøttelse av forfulgte antifascister

Røde Hjelps ytterst sparsommelige bidrag til understøttelse av flyktinger er nok et forhold som sier noe om organisasjonens svakhet. Røde Hjelp maktet ikke sørge for full understøttelse av noen flyktinger. Til sammenligning skal Arbeidernes Justisfond frem til høsten 1939 ha understøttet til sammen 325 personer.⁴⁶⁸ Det var dessuten Justisfondet som tok over den faste understøttelsen av alle de flyktingene som Røde Hjelp hadde engasjert seg i.⁴⁶⁹

Dette betyr ikke at Røde Hjelp overhodet ikke ga bidrag til de politiske emigrantene i Norge. Men denne støtten var nok i beste fall sporadisk. Det er i det hele tatt vanskelig å få oversikt over denne innsatsen. Det finnes innsamlingslister som var en del av konkrete kampanjer, men disse er tomme og sier ingenting om i hvilken grad de ble brukt. I tillegg har det for perioden 1934 til 1937 kun latt seg oppdrive ett eneste regnskap for organisasjonen,

⁴⁶⁴ Pierre 1935, s 21.

⁴⁶⁵ F.539, op.3, d.878, l.24ff. Røde Hjelp, *Arbeiderforsvar*, juni 1935. Vår kamp for asylretten.

⁴⁶⁶ Lorenz 1992, s 202.

⁴⁶⁷ Se f.eks. *Arbeiderbladet* 15.07.35. Heinrich Buhr på ny i retten.

⁴⁶⁸ Lorenz, Einhart og Hans Uwe Petersen, "Fremdenpolitik und Asylpraxis", Lorenz m.fl., (red.), *Ein sehr trübes Kapitel? Hitlerflüchtlinge im nordeuropäischen Exil 1933 bis 1950*. Hamburg 1998, s 34.

⁴⁶⁹ AAB: ARK-1632, F-0013, Arbeidernes Justisfond. Protokoller.

nemlig fra andre kvartal i 1935.⁴⁷⁰ Selv om man her ser at Røde Hjelps største utgift i dette tidsrommet var understøttelse av flyktninger, er disse opplysningene utilstrekkelige for å gi en vurdering av hva Røde Hjelps innsats virkelig besto i. De manglende opplysningene er imidlertid i seg selv et bevis på Røde Hjelps svake stilling, og som IRH påpekte, feil og mangler i finansspørsmålene førte til minsket tillit til organisasjonen.⁴⁷¹

Røde Hjelp forsøkte også å yte støtte til antifascister som ble forfulgt i sine hjemland på denne tiden. IRH drev internasjonale kampanjer for å få frigitt disse personene, i tillegg til at seksjonene samlet inn penger og klær til de fengslede familier. Ernst Thälmann hadde en helt spesiell stilling, men andre viktige navn inkluderte Carlo Mierendorf, Carl von Ossietzky, Fiete Schultze, Edgar André, Albert Kaiser og Rudolf Claus. I tillegg til ofrene for fascismen i Tyskland, var også innsamlinger til antifascister i Spania en prioritert oppgave for IRH, og den fengslede lederen av PSOE, Largo Caballero fikk mye oppmerksomhet. Det samme fikk finnen Toivo Antikainen, som var tiltalt for å være leder av det illegale finske kommunistpartiet.⁴⁷² Det er imidlertid heller ikke i forbindelse med disse sakene mye som tyder på at Røde Hjelp var i stand til å yte noen konkret hjelp.

Røde Hjelps innsats for fascismens ofre kom stort sett til uttrykk i form av pressekampanjer. Røde Hjelps presse brakte stadig grusomme beretninger om de forholdene som fanger i de fascistiske regimer led under, og folk ble oppfordret til å sende protester til myndighetene i slike land. Det at disse kampanjene stort sett kun ble drevet i pressen ble kritisert av IRH, men det at Røde Hjelp i det hele tatt ga ut pressemateriale må ses på som et uttrykk for at aktiviteten faktisk hadde tatt seg opp. De fleste avisene var imidlertid av dårlig teknisk kvalitet. Sentralt sto avisen *Arbeiderforsvar*. Bare ett eksemplar av *Røde Hjelp*, som holdt en høyere standard, er bevart. Mest sannsynlig kunne ikke sentralkomiteen finne nok penger til å finansiere en avis av denne kvaliteten, og dermed var den noe enklere *Arbeiderforsvar* et mer realistisk alternativ. Når det gjelder pressekampanjene for forfulgte antifascister i utlandet, er det imidlertid svært få eksempler på at disse fikk konkrete følger.

I organisasjonens pressemateriale kommer det frem en ambivalens overfor de norske myndighetene. I forbindelse med Buhrsaken konstanterte Røde Hjelp at det nå var bevist at venner av den tyske fascismen satt i Norges statsapparat.⁴⁷³ Bare noen måneder senere, i

⁴⁷⁰ F.539, op.3, d.878, l.45ff. NRH: Bruddstykke av avis eller rundskriv, skrevet i juli 1935.

⁴⁷¹ F.539, op.3, d.877, l.22ff. IRH: Brev til NRH. Udatert, første side mangler.

⁴⁷² *Arbeidet* 06.06.35. Bergensarbeiderne krever frihet for Antikainen.

F.539, op.3, 878, l.55ff. NRH: Bruddstykke av avis. Skrevet før april 1935. Den finske klassekjemper Toivo Antikainen.

Arbeidet 09.07.35. Kampen for Thälmann er kampen mot all undertrykkelse!

⁴⁷³ F.539, op.3, d.878, l.32f. NRH: *Arbeiderforsvar*, september 1935. Øieblikkelig forsvar for de dødsdømte.

november, var tonen fra Røde Hjelp langt mildere, noe som kom frem i etterkant av et memorandum utenriksminister Halvdan Koht la frem i Folkeforbundet høsten 1935. Her kom han med en rekke krav i flyktningsspørsmålet, som Røde Hjelp mente ville være en stor lettelse for emigrantene. Hva disse kravene konkret gikk ut på er usikkert, og avstemningen over forslagene ble utsatt. Da Røde Hjelp henvendte seg til utenriksministeren og spurte om kravene kunne gjøres gjeldene i Norge, var svaret negativt. Røde Hjelp uttrykte likevel stolthet over å tilhøre det landet som behandlet flyktningene best.

Røde Hjelps positive uttalelse kan ha hatt sammenheng med at Arbeidernes Justisfond også anerkjente kommunistiske flyktninger, noe som ingen av de andre sosialdemokratiske flyktninghjelpsorganisasjonene i Skandinavia gjorde.⁴⁷⁴ Det er på tross av dette bemerkelsesverdig at Røde Hjelp roste de norske myndighetene. IRHs grunnleggende syn på klassejustisen var at den var en naturlig del av det borgerlige systemet, som tok i bruk voldsmetoder for å undertrykke arbeiderklassen. I henhold til denne tankegangen spilte det liten rolle om det var et arbeiderparti som satt ved makten. Røde Hjelps holdning har sin parallell i NKPs ambivalente tilnærming til DnAs regjeringdannelse. På tross av at partiet kom med harde utfall mot Nygaardsvold-regjeringen, ble likevel denne regjeringen betraktet som et bedre alternativ for arbeiderklassen enn en borgerlig regjering. Da folkefrontlinjen ble vedtatt ble det også av både praktiske og taktiske grunner ansett som gunstig å forsvare regjeringen, siden den forsvarte de demokratiske rettighetene.⁴⁷⁵

I sitt arbeid for de forfulgte antifascistene møtte Røde Hjelp også konkurranse fra andre og mektigere aktører innenfor arbeiderbevegelsen. Høsten 1935 overrakte f.eks. DnA og Landsorganisasjonen en protest til den tyske legasjonen i Oslo. Protesten gjaldt at en rekke medlemmer fra det tyske Sosialistiske Arbeiderparti hadde blitt idømt harde tukthusstraffer, og gjaldt i tillegg dødsdommene mot Kayser og Claus.⁴⁷⁶ Med sine spredte forsøk på protester og innsamlinger kunne Røde Hjelp ikke stille opp med noe lignende. DnAs hegemoni i fagbevegelsen gjorde en enhetlig protestaksjon ledet av Røde Hjelp umulig.

En svak sentralkomité

De få konkrete resultatene i Røde Hjelps forsøk på å komme forfulgte antifascister til unnsetning er i seg selv et tydelig tegn på organisasjonens svake stilling. Mangel på referater fra sentralstyremøter er et annet symptom på det samme. For eksempel ble vedtaket av

⁴⁷⁴ F.539, op.3, d.878, l.40ff. NRH: *Arbeiderforsvar*, november 1935. Et ypperlig tiltak av arbeiderregjeringen som dessverre ble stanset.

⁴⁷⁵ Pryser 1988, s 83f.

⁴⁷⁶ *Ibid.*, s 188.

folkefrontslinjen, som ble vedtatt sommeren 1935 av både Komintern og IRH, ikke kommentert i Røde Hjelps presse før i november. Da var det blitt avholdt en fellesskandinavisk RH-konferanse i København 5. -6.oktober, hvor sekretærene i de tre seksjonene behandlet problemstillingen.⁴⁷⁷

Mangelen på formelle møter var sannsynligvis en følge av at få personer var engasjert i Røde Hjelp til daglig. Dette dreide seg om høyst tre personer, nemlig Ragnar Nordli, Harald Larsen og Ingebjørg Lindegård. Disse mente nok at det var viktigere å ta seg av mer presserende arbeid, som hjelp til flykninger, enn det formelle organisasjonsarbeidet. Aktiviteten var likevel utvilsomt lav i forhold til alle planene som beskrives i kildematerialet. Svært få av disse planene ble fulgt opp. Etter 1935 er det heller ikke bevart noe pressemateriale fra organisasjonen, noe som vitner om at Røde Hjelp aldri klarte å bygge opp noen stabil leserkare for sine aviser. Røde Hjelp sendte heller aldri noen representanter til de mange antifascistiske konferansene som ble holdt rundt omkring i Europa på denne tiden.

Et stort problem var den svake forbindelsen mellom sentralkomiteen og de lokale avdelingene. Til en viss grad må sentralkomiteen sies å ha brukt mer ressurser enn hva som før hadde vært tilfellet på å sende ut informasjon til de lokale avdelingene. Organisasjonen hadde ingen funksjonærbulletin, noe både Danmarks Røde Hjælp og Svenska Röda Hjälpn utga hyppig på denne tiden, men Røde Hjelps pressemateriale og rundskriv til de lokale avdelingene er et bevis på at det i alle fall ble gjort forsøk på å bedre kontakten med disse.⁴⁷⁸ Kapasiteten i sentralkomiteen ble likevel for liten til å ta seg av nye medlemmer og å opprettholde engasjementet i de lokale avdelingene. Flere ganger klaget Røde Hjelps ledere over at det var vanskelig å gi en oversikt over antall medlemmer og hva de lokale avdelingene drev med fordi det ikke ble sendt inn rapporter til landsledelsen.⁴⁷⁹

Som tidligere var avdelingen i Bergen igjen en av de mest aktive lokale avdelingene i Røde Hjelp. Avdelingens innsats i arbeidet for de to flykningene Bellgardt og Næve er allerede nevnt. Mye av det utgitte presse materialet fra 1935 ble også utgitt av Bergen og fylkenes Røde Hjelp. *Arbeidet*, NKPs avis i Bergen, kunne melde om stort oppmøte på Røde Hjelps solidaritetsmøte med de spanske arbeidere i februar, og i mars var arbeidsplanen langt på vei oppfylt.⁴⁸⁰ Avdelingen holdt også relativt store møter for Thälmann og den finske

⁴⁷⁷ F.539, op.3, d.878, l.40ff. *Arbeiderforsvar*, november 1935.

⁴⁷⁸ F.539, op.3, d.877, l.60ff. Nordli, Ragnar: Siste reiseberetning. 07.12.35.

⁴⁷⁹ Se f.eks.F.539, op.3, d.878, l.45ff. NRH:Arbeidsplan for august og september 1935. Skrevet en gang i juli 1935.

⁴⁸⁰ *Arbeidet* 28.02.35. Røde Hjelp-møtets parole igår: Redd de dødsdømte spanske revolusjonære. *Arbeidet* 14.03.35. Norges Røde Hjelps Bergensavdeling på marsj fremover.

Antikainen. I tillegg hjalp Røde Hjelp i Bergen også bønder i Fana med juridisk bistand etter at politiet hadde aksjonert mot dem i en lokal konflikt om melkeavgifter.⁴⁸¹

I den lokale avdelingen i Bergen burde det altså ha vært tilstrekkelig med ressurser til å sende jevnlige rapporter til sentralkomiteen. Når dette ikke ble gjort hadde dette mest sannsynlig samme årsak som tidligere, nemlig at den lokale avdelingen i Bergen var såpass mye sterkere enn sentralkomiteen, og at Røde Hjelp i Bergen derfor valgte å kjøre sitt eget løp.

Enkelte av kampanjene kan ha vekket interessen for Røde Hjelps virksomhet, og høsten 1935 ble det meldt at bostedsgrupper i Oslo, Trondheim og Bergen hadde gjort fremskritt.⁴⁸² Dette oppsvinget ble imidlertid ikke varig. Nordli beskrev stillingen i de aller fleste lokallagene han besøkte på en lengre reise i desember samme år som svært svak.⁴⁸³ I mars 1936 kunne dette også bekreftes av en utenlandsk instruktør som fastslo at Røde Hjelp knapt hadde 100 medlemmer i Oslo.⁴⁸⁴

De skandinaviske IRH-seksjonenes emigranthjelp – forskjeller og likheter

I alle de skandinaviske landene drev IRHs seksjoner hjelpearbeid for de forfulgte antifascistene. Dette arbeidet ble drevet både for dem som ble forfulgt i sine hjemland og for dem som kom som emigranter til Skandinavia. Arbeidet som foregikk i regi av Danmarks Røde Hjelp og Svenska Röda Hjälp på dette området kan være med på sette innsatsen fra Norges Røde Hjelp i perspektiv, og som et nyttig eksempel kan man se på den hjelpevirksomheten disse to seksjonene drev for politiske flyktninger i Danmark og Sverige.

I likhet med i Norge hadde det i de to andre skandinaviske landene foregått en innskjerpelse i fremmedlovgivningen, og i all hovedsak var flyktningene også her avhengige av understøttelse fra ulike hjelpeorganisasjoner.⁴⁸⁵ Som i Norge ble hjelpeorganisasjonene som var tilknyttet de regjerende sosialdemokratiske partiene ledende innenfor hjelpearbeidet for arbeiderbevegelsens flyktninger. Dette var i Danmark Matteottikomiteen, og i Sverige Arbetarrörelsens flyktningshjälp.⁴⁸⁶ Matteottikomiteen var den danske avdelingen av Matteottifondet. Hvorfor en slik komité ikke ble stiftet i Sverige, er uklart.

⁴⁸¹ F.539, op.3, d. 878, l.38f. *Bergen og Fylkenes Røde Hjelp*. Nr 4, september 1935. Solidaritet med Fanabøndene.

⁴⁸² F.539, op.3, d.878, l.32f. *Arbeiderforsvar*. September 1935. Norges Røde Hjelp i fremgang.

⁴⁸³ F.539, op.3, d.877, l.60ff. Nordli, Ragnar: Siste reiseberetning fra Ragnar Nordlis reise.

⁴⁸⁴ F.539, op.3, d.879, l.61a-b. NRH: Sirkulære nr 1. 19.01.36.

⁴⁸⁵ Lorenz og Petersen 1998, s 18f.

⁴⁸⁶ Sistnevnte organisasjon skal opprinnelig ha hett Fackliga och Politiska Emigranterns Hjälpkomité. Men siden det er usikkert når navneskiftet foregikk, benyttes her Arbetarrörelsens flyktningshjälp for enkelthets skyld.

Som nevnt var det bare Arbeidernes Justisfond blant disse organisasjonene som anerkjente og understøttet kommunistiske flyktninger. På grunn av dette ble Røde Hjelp derfor i realiteten en overflødig organisasjon. Matteottikomiteen og Arbetarrörelsens Flyktningshjälp derimot hjalp utelukkende fagorganiserte og sosialdemokrater, mens kommunistiske flyktninger ble sett på som lite ønskerdige og ble henvist til IRH.⁴⁸⁷

Denne situasjonen må igjen settes i sammenheng med at de sosialdemokratiske partiene i Danmark og Sverige var langt mer ”tradisjonelle” sammenlignet med DnA, som frem til 1938 sto utenfor SAI, og var på tross av regjeringdannelsen i 1935 et langt mer radikalt parti enn de sosialdemokratiske partiene både i Skandinavia og i Europa for øvrig. På grunn av de skarpe frontene mellom kommunister og sosialdemokrater i Danmark og Sverige ble dermed IRH-seksjonenes innsats av langt større betydning i disse landene enn i Norge. F.eks. ble det svært viktig for disse seksjonene å oppnå status som legitimeringsinstans for politiske flyktninger, noe som aldri var en aktuell problemstilling for Norges Røde Hjelp.

I Danmark har det blitt gjort mer forskning på dette området enn i Sverige, noe som gjør det lettere å danne seg et bilde av den danske seksjonens innsats enn den svenske. Trine Gantriis Sørensen er i sin hovedoppgave om de danske emigranthjelpekomiteer opptatt av at Røde Hjelp hadde et svært dårlig forhold til myndighetene, noe som naturligvis medførte problemer for virksomheten og for flyktningene. Det var nesten umulig å skaffe de kommunistiske flyktningene arbeid, og de måtte gå langt oftere til kontroll hos politiet enn hva andre flyktninger måtte. Røde Hjelp fikk heller ikke del i midlene som de danske myndigheter bevilget for flyktningehjelp fra 1937. Det at Røde Hjelp nedprioriterte et godt forhold til myndighetene, innebar imidlertid at organisasjonen kunne være langt krassere i sin kritikk av flyktningepolitikken enn hva andre organisasjoner kunne. Det må også understrekes at Røde Hjelp var godkjent som legitimeringsinstans for flyktninger, en status organisasjonen beholdt helt til utbruddet av andre verdenskrig.⁴⁸⁸

I Sverige ble ikke Röda Hjälp godkjent som legitimeringsinstans før i 1936. Dette taler for at Röda Hjälp lenge hadde et enda dårligere forhold til myndighetene enn hva den danske seksjonen hadde. Dette forholdet fikk selvfølgelig store konsekvenser for de kommunistiske flyktningene i Sverige, som i stor grad måtte oppholde seg illegalt i landet.⁴⁸⁹ Men Röda Hjälp fikk del i de 500 000 kronene som Riksdagen i 1939 bevilget til Nämnden

⁴⁸⁷ Lorenz og Petersen 1998, s 30f.

⁴⁸⁸ Sørensen 2001, s 71ff.

⁴⁸⁹ Peters, Jan, Die schwedische Rote Hilfe an der Seite deutscher Antifaschisten, I *Beiträge zur Geschichte der Arbeiterbewegung*, nr 6, 1974, s 979ff.

för Statens flyktningshjälp.⁴⁹⁰ Beløpet var neppe stort, siden det ble utbetalt i forhold til hva organisasjonene selv klarte å samle inn, men må likevel ha betydd mye for en organisasjon som var hardt presset økonomisk.

Ikke i noen av de skandinaviske landene lyktes IRHs seksjoner i å etablere et samarbeid med de ledende sosialdemokratiske emigranthjelpeorganisasjonene. Spesielt Danmarks Røde Hjælp måtte utstå harde angrep fra Matteottikomiteen, som var et ekko av kritikken Matteottifondet rettet mot IRH på internasjonalt nivå. Røde Hjælp ble avskrevet som en kommunistisk organisasjon, og det ble rettet advarsler om at organisasjonen brukte flyktninger til å drive ”muldvarpsvirksomhet” innenfor det danske arbeiderpartiet. I tillegg mente man at Røde Hjælps innsamlede midler ikke kom flyktningene til gode, men heller ble brukt til administrasjon, ”det vil blandt andet sige til Kommunistisk Splittelsesagitation blandt danske Arbejdere”, het det i en brosjyre fra 1935.⁴⁹¹

På tross av vanskelighetene er det ingen tvil om at både den danske og den svenske seksjonen av IRH var i langt bedre stand til å hjelpe flyktninger enn hva den norske avdelingen var. Tallene varierer noe, og en nøyaktig oversikt er vanskelig å gi. Men et minimumsanslag er at både Danmarks Røde Hjælp og Svenska Röda Hjälpens understøttet ca 100 flyktninger hver frem til 1939.⁴⁹² Et noe høyere tall finnes i Svenska Röda Hjälpens eget materiale, hvor det ble hevdet at organisasjonen hadde forsyrt 117 flyktninger frem til 1937.⁴⁹³ Trine Gantriis Sørensen hevder i sin hovedoppgave om de danske hjelpeorganisasjoner for flyktninger fra Hitler-Tyskland at Røde Hjælp hjalp ”knappt 200” flyktninger frem til 1941, men dette var i såfall like mange som hun hevder at Matteottikomiteen hadde understøttet på samme tid.⁴⁹⁴

For Danmarks del er det grunn til å sette størst lit til Lorenz og Petersens anslag, som baserer seg på protokollen fra en flyktningskonferanse i København i november 1938, mens tallet 200 kom opp på et møte i Røde Hjælp i 1937. For Sveriges del *kan* tallet ha vært så høyt som Röda Hjälpens selv hevdet, spesielt med tanke på at Lorenz og Petersen anslår at Röda Hjälpens i 1939 understøttet ikke mindre enn 130 flyktninger.⁴⁹⁵ Tallene er uansett mye lavere enn hva de sosialdemokratiske hjelpekomiteene kunne vise til. Frem til 1939 understøttet

⁴⁹⁰ Gessler 1969, s 40.

⁴⁹¹ Se f.eks. F.539, op.3, d.625, l.15ff. *Matteottikomiteen, Samling om Matteottifonden. Nogle Kendsgerninger.*

⁴⁹² Lorenz og Petersen 1998, s 35.

⁴⁹³ F.539, op.3, d.1342, l.35ff. Beretning fra Svenska Röda Hjälpens rikskonferanse. 22.02.37.

⁴⁹⁴ Sørensen 2001, s 112.

⁴⁹⁵ Lorenz og Petersen 1998, s 32.

Matteottikomiteen ifølge Lorenz og Petersen 285 flyktninger, mens tallet for Arbetarrörelsens flyktningsorganisasjon på samme tid var 636.⁴⁹⁶

Dilemmaer tilknyttet de politiske emigrantene

Selv om det i samtlige skandinaviske land var et sterkt engasjement innenfor arbeiderbevegelsen i arbeidet med å skaffe politiske emigranter oppholdstillatelse og understøttelse var det ikke gitt at dette arbeidet var uten dilemmaer. Et av problemene var risikoen for å bli infiltrert av spioner fra Hitler-Tyskland. Gestapo forsøkte å få oversikt over det tyske eksilmiljøet, og en metode var å opptre som flyktninger. I 1935 avslørte Bergens Røde Hjelp i samarbeid med politiet to slike agenter fra Østerrike.⁴⁹⁷ Kontroll av flyktingenes identitet var derfor høyt prioritert, og hjelpeorganisasjonene gikk ikke god for folk de ikke var sikre de kunne stole på. Dette førte naturligvis til at en del som trengte beskyttelse ikke fikk det. Dette var for øvrig det eneste området hvor Matteottikomiteen ville ha noe med Røde Hjelp å gjøre. Organisasjonen mente at Røde Hjelp var forpliktet til å utveksle all informasjon som kunne avsløre gestapoagenter i flyktingenes rekker.⁴⁹⁸

Et hovedproblem for hjelpekomiteene var mangel på ressurser, og det ble derfor et mål for mange slike komiteer å begrense tilstrømmingen av flyktninger. Dette var også situasjonen i Norge, og Arbeidernes Justisfond måtte redusere understøttelsen til tre måneder, noe som medførte en vanskelig situasjon for mange.⁴⁹⁹ Sommeren 1936 kom Arbeidernes Justisfond med gjentatte oppfordringer om at Røde Hjelp måtte besinne seg når det gjaldt å bringe flere flyktninger til landet, da fondet ikke kunne garantere for deres underhold.⁵⁰⁰ På grunnlag av denne problematikken inngikk Justisfondet et samarbeid med Røde Hjelp for å skaffe flyktninger som kom til Norge innreisetillatelse til Sovjetunionen.⁵⁰¹

En medvirkning fra Røde Hjelp når det gjaldt å skaffe flyktingene innreisetillatelse til Sovjetunionen var imidlertid et brudd med IRHs linje når det gjaldt emigrantspørsmålet, og Røde Hjelp stilte seg skeptiske.⁵⁰² IRH hadde helt fra begynnelsen tatt seg av politiske flyktninger, men hadde hatt relativt restriktive retningslinjer for hvem som skulle anerkjennes som dette, og bare de som var truet av henrettelse eller langvarige fengselsstraffer kunne

⁴⁹⁶ *Ibid.*, s 34f.

⁴⁹⁷ Lorenz 1992, s 99.

⁴⁹⁸ F.539, op.3, d.621, l.110. DRH: Brev til Matteottikomiteen. 21.12.35.

⁴⁹⁹ Lorenz 1992, s 64.

⁵⁰⁰ AAB: ARK-1632, F-0013: Arbeidernes Justisfond. Protokoller. Møte i Justisfondets styre 30.6.36. Sak 80.

⁵⁰⁰ Lorenz 1992, s 64.

⁵⁰¹ AAB: ARK-1632, F-0013: Arbeidernes Justisfond. Protokoller.

⁵⁰² F.539, op.3, d.879, l.32. Nordli, Ragnar: Brev til IRH. 10.01.36.

vente støtte fra IRH.⁵⁰³ Leder av IRHs eksekutivkomité, Jelena Stasova, hadde allerede i 1932 i en rapport uttrykt misnøye med de revolusjonære ledere som flyktet fra forfølgelse i sine hjemland i stedet for å bli for å delta i undergrunnsarbeid.⁵⁰⁴ I alle tilfeller gjaldt det at tilflukt i Sovjetunionen skulle være absolutt siste utvei. Tanken var at man måtte holde så mange revolusjonære som mulig i kapitalistiske land slik at disse kunne delta i det anti-fascistiske arbeidet der. Om Røde Hjelp i det hele tatt hjalp noen emigranter over til Sovjetunionen har ikke latt seg dokumentere.

For enkelte hjelpeorganisasjoner kan borgerkrigen i Spania ha blitt en slags løsning på problemene, men det er vanskelig å si i hvor stor grad de skandinaviske seksjonene benyttet seg av muligheten til å "eksportere" flyktninger til dit. Likevel er det en mulighet for at dette ble gjort til en viss grad. En kommunistisk flyktning i Danmark beskrev nøden som rådde blant Røde Hjælps flyktninger. Når det kom til å få støtte til å dra til Spania, fantes det derimot nok penger.⁵⁰⁵ Trykket på Svenska Röda Hjälpn lettet også noe da mange av deres flyktninger reiste dit.⁵⁰⁶ Norges Røde Hjelp understøttet ingen flyktninger på fast basis. Dette var derfor ikke en aktuell problemstilling i Norge.

Den restriktive linjen som Sovjetunionen og IRH førte fikk mange tragiske utfall. Et eksempel på dette er omstendighetene rundt henrettelsen av Edgar André høsten 1936. Da André rettet en anmodning om en utveksling i et brev til IRH i Moskva, der han foreslo å bli sendt til Sovjetunionen i bytte mot at en fengslet tysker i Sovjetunionen kunne bli sendt tilbake til Tyskland, ble dette avslått. Stasova hadde rettet spørsmålet til Stalin, men fikk negativt svar. André ble henrettet i Tyskland samme år.⁵⁰⁷

Om André hadde fått komme til Sovjetunionen, ville han ikke automatisk ha vært i sikkerhet. IRH kom på grunn av sin beliggenhet i Moskva i en kinkig situasjon i årene 1936-1938, der organisasjonen ble en del av det sovjetiske overgrepsapparatet under den stalinistiske terroren. Organisasjonens registrering av flyktninger viste seg å bli en dødelig fare for mange da massearrestasjonene begynte.⁵⁰⁸ Den amerikanske forskeren Robert C.

⁵⁰³ Tischler, Carola, Vom Helfer zum Verräter? Reaktionen der Internationalen Roten Hilfe auf die Massenverhaftungen deutscher Emigranten in der Sowjetunion 1936 bis 1938, i Weber, Hermann m.fl., (red.), *Kommunisten verfolgen Kommunisten. Stalinistischer Terror und "Säuberungen" in den kommunistischen Parteien Europas seit den dreissiger Jahren*. Berlin 1993, s 293f.

⁵⁰⁴ Carr 1982, s 395.

⁵⁰⁵ Pusch, Thomas, "Spaniens Himmel..." und auch für Schleswig-Holsteiner Antifaschisten "keine Sterne"-ihr Weg durch den spanischen Bürgerkrieg..Internationale im Spanischen Bürgerkrieg 1936-1939, s 17ff, i *Informationen zur Schleswig-Holsteinischen Zeitgeschichte* Kiel, nr 32, 1997. Hentet fra <http://www.akens.org/akens/texte/info/32/17.html> [30.08.05]

⁵⁰⁶ Peters, Jan 1974, s 988.

⁵⁰⁷ Tischler 1993, s 298.

⁵⁰⁸ *Ibid.*, s 296ff.

Tucker har hevdet at ingen var mer utsatt for utrenskninger enn utenlandske flyktninger som hadde søkt tilflukt i Sovjetunionen.⁵⁰⁹ Siden det offisielt blant de politiske fangene kun fantes kontrarevolusjonære, var det helt umulig for IRH å hjelpe disse.

En sterk solidaritetsbevegelse eller en liten organisasjon?

Den fiendtlige holdningen de sosialdemokratiske partiene og deres flyktningeorganisasjoner hadde inntatt til alle de skandinaviske IRH-seksjonene hadde gjort det umulig å etablere noen folkefront i IRHs navn. Nye strategier måtte derfor vurderes. Etter den fellesskandinaviske konferansen, hvor sekretærene i de tre IRH-seksjonene hadde diskutert bestemmelsene på Kominterns sjuende kongress og IRHs andre plenum, ble det bestemt at virksomheten fremover i større grad skulle konsentreres om å delta i ulike antifascistiske komiteer. Gjennom å arbeide under andre navn enn det belastede IRH-navnet håpet man å kunne nå ut til flere enn bare kommunistene. Den revolusjonære retorikken ble derfor omhyggelig tonet ned. ”Det framhölle vid snart sagt alla tillfällen, att det är hjälpen som är IRH:s ursprungliga och hovudsakliga uppgift, och att det hittills talats för mycket om IRH som en revolutionär kamporganisation, medan hjälpmomentet åsidosatts.” het det fra Svenska Röda Hjälps behandling av vedtaket på IRHs andre plenum. Man understreket imidlertid at IRH ikke måtte ses på som en utelukkende humanitær organisasjon, men at man var en organisasjon som fortsatt sto på klassekampens grunn.⁵¹⁰

Asylrettens Venner

Som representant for Røde Hjelp engasjerte Ragnar Nordli seg i komiteen Asylrettens Venner, som ble etablert våren 1936. Formann var Mimi Sverdrup Lunden, som blant annet hadde vært en sentral person i arbeidet med å gi fredsprisen i 1935 til konsentrasjonsleirfangen og forfatteren Carl von Ossietzky. Som en del av et foreløpig arbeidsutvalg deltok også forfatteren Nordahl Grieg, DnA-medlemmene Trond Hegna og Håkon Meyer, journalisten Lise Lindbæk og kunstneren Henrik Sørensen.⁵¹¹

På tross av den brede deltagelsen, var det ikke til å komme fra at Asylrettens Venner fikk en kommunistisk slagside. Foruten Nordli ble også den tidligere nevnte advokaten Ragnar Solheim med i sentralstyret. Sekretær i organisasjonen var Heddy Aubert, som siden 1936 etter eget utsagn stort sett hadde jobbet for de tyske kommunistene. På tross av Nordlis

⁵⁰⁹ McDermott og Agnew 1996, s 148.

⁵¹⁰ F.539, op.3, d.1337, l.69ff. SRH: För solidaritetens enhetsfront!

⁵¹¹ F.539, op.3, d.881, l.8. Asylrettens Venner: Statutter. 15.03.37.

sterke engasjement mener Lorenz at det vil være galt å kalle Asylrettens Venner en videreføring av Røde Hjelp, siden det i Norge var bred enighet om at kommunistiske flyktninger hadde behov for beskyttelse på lik linje med andre flyktninger. I tillegg fremhever Lorenz at Nordli opptrådte uavhengig av KPD-ledelsen i Norge.⁵¹²

Som første og eneste organisasjon skulle Asylrettens Venner arbeide for *alle* typer flyktninger og ikke bare de politiske.⁵¹³ Dette var den offisielle årsaken til at DNAF etter en forespørsel avviste samarbeid med organisasjonen.⁵¹⁴ I realiteten kom Asylrettens Venner i overveiende grad til å konsentrere seg om å skaffe understøttelse til partiløse flyktninger som av ulike grunner ble avvist av Arbeidernes Justisfond og Røde Hjelp.⁵¹⁵

Asylrettens Venner konsentrerte sin virksomhet til Osloområdet og hadde på det meste 350 medlemmer. Virksomheten besto i materiell og juridisk understøttelse i tillegg til at man forsøkte å skaffe flyktningene arbeidstillatelse.⁵¹⁶ Det ble oppvist stor oppfinnsomhet for å samle inn penger. Blant annet ble det arrangert en kunstutstilling og en bridgeaften til inntekt for flyktningene. Resultatene var likevel nokså beskjedne. Frem til februar 1937 hadde Asylrettens Venner understøttet tre familier og fem enkeltpersoner.⁵¹⁷ I november hadde man også ansvaret for fem flyktinger. Det hører for øvrig med til disse opplysningene at bare om lag halvparten av flyktningene mottok permanent understøttelse.⁵¹⁸

Den beskjedne understøttelsen må i stor grad tilskrives organisasjonens svake økonomiske stilling. Virksomheten var stort sett basert på frivillig arbeid.⁵¹⁹ Asylrettens Venner var ikke spesielt mye fremme i offentligheten, og organisasjonen hadde liten tillit hos myndighetene, som heller satte sin lit til Arbeidernes Justisfond. Dette fikk man beskjed om ved en såkalt flyktningekonferanse på justisminister Lies kontor i april 1937 med representanter fra myndighetene og flyktningeorganisasjonene til stede.⁵²⁰

Trotskijsaken

Et stort problem, forårsaket av den brede sammensetningen av folk innenfor Asylrettens Venner, var at det hersket uenighet mellom de ulike grupperingene om hvordan asylrettsprinsippet skulle forstås. Kommunistene ville at Asylrettens Venner skulle jobbe som

⁵¹² Lorenz 1992, s 72.

⁵¹³ *Ibid.*, s 70.

⁵¹⁴ AAB: ARK 1632, F-0013, DNAF: Brev til Asylrettens Venner. 25.11.36.

⁵¹⁵ F.539, op.3, d.881, l.11ff. Nordli, Ragnar: Brev til IRH om Asylrettens Venner. 07.12.37.

⁵¹⁶ AAB: ARK 1632, F-0013, Asylrettens Venner: Brev til medlemmene. 07.09.37.

⁵¹⁷ AAB: ARK 1632, F-0013, Asylrettens Venner: Beretning for april 1936-februar 1937.

⁵¹⁸ Lorenz 1992, s 73f.

⁵¹⁹ AAB: ARK 1632, F-0013, Asylrettens Venner: Brev til medlemmene. 07.09.37.

⁵²⁰ Lorenz 1992, s 74.

en ren antifascistisk organisasjon, mens Haakon Meyer, Mimi Sverdrup Lunden og Odd Nansen mente at asylrettsprinsippet skulle tolkes vidt og gjelde for alle.⁵²¹ Odd Nansen, som var sønn av polarforskeren Fridtjof Nansen, sto i spissen for Nansenhjelpen, som spesielt beskjeftiget seg med statsløse flyktninger, hvorav en stor andel besto av antibolsjeviker.⁵²² Dette var selvfølgelig en person som kommunistene i Asylrettens Venner så på med stor skepsis, og til og med anklaget for å ønske å hjelpe Franco-offiserer.⁵²³

Denne problematikken ble spesielt synlig når det gjaldt Trotskij-saken. Lev Trotskij ble innvilget asyl i Norge av DnA-regjeringen i juni 1935, og han bodde i landet til august 1936. Avgjørelsen om å la Trotskij få beskyttelse i Norge ble fra flere politiske miljøer møtt med en storm av protester, og kommunistene så på ham som en klasseforræder og en trussel mot Sovjetunionen. DnA-regjeringen på sin side understreket at det hadde vært rent humanitære hensyn som hadde ligget til grunn for avgjørelsen, og at det var en klar betingelse at Trotskij skulle avholde seg fra å bedrive politisk agitasjon under sitt opphold her.⁵²⁴

I Asylrettens Venner var det DnA-mannen Haakon Meyer som brakte spørsmålet opp, hvor han krevde at Asylrettens Venner skulle rette en protest mot de sovjetiske myndighetene i anledning rettsprosessen mot Trotskij i Moskva i august 1936. Hvis dette ikke ble gjort, kunne man heller ikke protestere mot Tysklands forfølgelse av sine antifascister, lød argumentasjonen.⁵²⁵

Ifølge Ragnar Nordli ble Trotskij-saken en vesentlig hindring for arbeidet i Asylrettens Venner.⁵²⁶ Han mente også at Trotskij-saken gjorde det vanskelig å bringe spørsmålet om asylrett på bane i stortingsvalget høsten 1936. Det ble ifølge Nordli nærmest umulig å spørre stortingskandidatene om asylrettsspørsmål fordi DnA-medlemmene uansett støttet regjeringen, mens andre kandidater ikke kunne erklære seg som tilhengere av asylretten uten å samtidig stille seg solidariske med Trotskij. For øvrig var mange av medlemmene og lederskikkelsene i Asylrettens Venner opptatt med å drive valgkamp for sine respektive partier, og hadde dermed ikke kapasitet til annet arbeid.⁵²⁷

Røde Hjelp hadde høsten 1936 i et og et halvt år forsøkt å gi sitt bidrag til opprettelsen av en folkefront i Norge uten å lykkes. Initiativet i januar 1935 til DNAF og andre organisasjoner hadde blitt ignorert eller avslått, og Røde Hjelp ble videre marginalisert fordi

⁵²¹ *Ibid.*, s 73.

⁵²² *Ibid.*, s 66.

⁵²³ F.539, op.3, d.880, l.24. Nordli, Ragnar: Fortrolig brev til IRH. 10.03.37.

⁵²⁴ Strandberg, Roar, *Fra gjest til fange. Leo Trotskij's opphold i Norge 1935-36*, hovedoppgave ved Universitet i Oslo 1970, s 12 og 138f.

⁵²⁵ F.539, op.3, d.881, l.11ff. Nordli, Ragnar: Brev til IRH om Asylrettens Venner, 07.12.37.

⁵²⁶ F.539, op.3, d.881, l.11ff. Samme brev.

⁵²⁷ F.539, op.3, d.881, l.11ff. Samme brev.

Arbeidernes Justisfond også anerkjente kommunistiske flyktninger. På grunn av den svake økonomien hadde organisasjonen heller ingen midler å bidra med. Med sin deltagelse i Asylrettens Venner viste ledelsen i Røde Hjelp seg villig til å la Røde Hjelps navn tre i bakgrunnen til fordel for praktiske resultater, men den politiske avstanden til de grupperingene man søkte samarbeid med ble for stor til at man kunne utrette noe av betydning.

De mislykkede forsøkene fra Røde Hjelp på å danne en antifascistisk front må i stor grad tilskrives den politiske situasjonen i Norge. DnA var med sin relativt radikale profil med på å rive vekk grunnlaget for et kommunistisk parti, og NKP var på denne tiden det svakeste av de kommunistiske partiene i Skandinavia. I Danmark og Sverige var det en helt annen situasjon, hvor kommunister og sosialdemokrater med medlemskap i hver sin internasjonale utgjorde reelle alternativer til hverandre. Samtidig opplevde både DKP og SKP i denne perioden fortsatt vekst. Det er derfor grunn til å undersøke hvordan IRH-seksjonenes taktikk med å etablere antifascistiske komiteer lyktes i disse to landene.

Komitéarbeidet i Danmark og Sverige

I Danmark og Sverige gikk IRHs seksjoner i enda større grad enn i Norge inn for å etablere en bred antifascistisk front gjennom å arbeide gjennom ulike komiteer. Antallet komiteer var stort, og det vil neppe være hensiktsmessig å gå inn på virksomheten til hver og en av dem. Antallet i seg selv er imidlertid med på å sette situasjonen i Norge i perspektiv. Den eneste komiteen Norges Røde Hjelp var engasjert i var Asylrettens Venner, mens IRHs seksjoner i Danmark og Sverige var langt mer aktive på dette området.

Både i Danmark og Sverige viste det seg umulig å få de dominerende sosialdemokratiske flyktningsorganisasjonene til å støtte enhver komité hvor det var med folk fra IRH, siden man oppfattet IRH som en kommunistisk organisasjon.⁵²⁸ I begge land måtte de ulike komiteene dermed arbeide i konkurranse med Matteottikomiteen og Arbetarrörelsens flyktninghjälp, noe som selvsagt var en viktig grunn til at de fleste av dem fikk utrettet lite praktisk arbeid. I Danmark hadde man ”Centralkomitten for tyske Flygtninge ved Røde Hjælp”, ”Skandiahjelpen” og ”Komiteen av 1937”, og i Sverige ble ”Stockholms Centralkomité för flyktninghjälp” etablert høsten 1937. I sistnevnte organisasjon var nesten

⁵²⁸ Se f.eks. F.539, op.3, d.625, l.15ff. *Matteottikomiteen: Samling om Matteottifonden. Nogle Kendsgerninger.* F.539, op.3, d.625, l.1ff. DRH: Brev til IRH, 08.01.36

alle flyktningshjelpsorganisasjonene i Stockholm samlet, men sosialdemokratene holdt seg borte.⁵²⁹

Mer hell med seg hadde man med kampanjene for de svenske og danske statsborgere som satt fengslet i fascistiske land. Disse fikk stor gjennomslagskraft på grunn av sitt omfang, men også fordi de ble støttet av en mengde fremtredende kulturpersonligheter og intellektuelle.

I Danmark tok Røde Hjælp initiativet til komiteer for styrmannen Peter Friberg og idrettsmannen Peter Christiansen, som begge var dømt til flere års tukthus i Tyskland på grunn av spredning av antinazistisk propaganda. I tillegg fantes en egen komité for matrosen Børge Knigge som satt fengslet i Italia, tiltalt for fornærmende uttalelser om Mussolini. Komiteene samlet inn underskrifter og arbeidet også for å få utenriksministeriet til å engasjere seg. Dette var nokså omfattende kampanjer. For Friberg skal komiteen ha samlet inn mer enn 70 000 underskrifter.⁵³⁰ Man lyktes imidlertid ikke med å få de sosialdemokratiske medlemmene i Folketinget til å underskrive, siden de mente en slik kampanje ville være mer til skade enn gagn.⁵³¹

I Sverige hadde man en tilsvarende kampanje for sjømennene Erik Jansson og Knut Mineur, som også satt fengslet i Tyskland. Kampanjen må ut fra Røda Hjälpens materiale beskrives som svært vellykket når det gjaldt å vekke befolkningens engasjement, og skal man tro beretninger fra Røda Hjälpen ble kampanjen dominerende i den svenske solidaritetsbevegelsen. I Stockholm ble det på Røda Hjälpens initiativ dannet en egen komité, hvor 7 av totalt 15 medlemmer var sosialdemokrater. Knut Olsson fra Røda Hjälpen ble komiteens sekretær. Det ble holdt en mengde forsamlinger, en egen delegasjon ble sendt til Tyskland for å besøke de to fangene, komiteen ordnet med advokathjelp, og brosjyren *SOS-Sjömän i Hitlers tukthus* ble stadig utsolgt og måtte flere ganger trykkes i nye opplag. Ifølge en beretning fra Røda Hjälpen skal det også ha blitt drevet en underskriftskampanje i Riksdagen, hvor både kommunistiske, sosialdemokratiske og borgerlige representanter underskrev. Til slutt grep den svenske regjeringen inn, og Janssons hjemreise blir beskrevet som en triumf og en nasjonal begivenhet.⁵³²

Selv om kampanjen for Jansson og Mineur var en suksess, hadde medaljen en bakside. Røda Hjälpen satset nemlig nokså ensidig på denne kampanjen, hvilket førte til at både annen

⁵²⁹ Gessler 1969, s 35.

⁵³⁰ Størner 1981, s 66.

⁵³¹ F.539, op.3, d.625, l.101. Frisch, Hartvig: Brev til Fribergkomiteen, 13.03.36

⁵³² F.539, op.3, d.1339, l.33ff. SRH: Beretning om RHs arbeid, 29.05.36.

F.539, op.3, d 1342, l.43ff. SRH: Brev til IRH, 10.03.37

virksomhet og det organisatoriske arbeidet ble forsømt. På rikskonferansen i Stockholm 30.-31. januar 1937 måtte man innrømme dette. Fra egne rekker ble det på bakgrunn av fremgangen i komitéarbeidet stilt spørsmål om man rett og slett drev en overflødig organisasjon, men dette ble på det sterkeste avvist av IRHs representant på konferansen.⁵³³

IRHs siste år

I løpet av tiden med folkefrontstaktikk gjennomgikk IRHs apparat i Moskva en utvikling som i 1937 endte i hva man må kunne karakterisere som en kollaps. Det var nemlig ikke bare flyktninger som ble rammet av utrenskningene i Sovjetunionen fra 1936, men IRH mistet selv en betraktelig andel av sin medhjelperstab.

Det som skjedde med IRH var en klar konsekvens av utviklingen i Sovjetunionen og Komintern på denne tiden. Det hadde utviklet seg et politisk klima der frykt for anslag mot den politiske ledelsen i Sovjetunionen førte til en heksejaktlignende stemning. Enda sterkere enn før fryktet man en fascistisk invasjon, og opposisjonelle i Sovjetunionen ble sett på som representanter for borgerlige klasser utenfor landet som var ute etter å styrte regimet.⁵³⁴ Utrenskningene rammet ikke minst Komintern-systemet, som Stalin selv var overbevist om var et arnested for anti-sovjetisk spionasje.⁵³⁵

I 1937 ble Jelena Stasova, som hadde vært IRHs reelle leder i ti år ekskludert fra IRHs eksekutivkomité.⁵³⁶ Etter dette satte EKKI i gang en reorganisering av IRH, som ble ledet av Wilhelm Pieck. Ledelsen ble flyttet til Paris. IRHs avdeling i Moskva skulle fra nå av understøtte ledelsen i Paris og være et bindeledd mellom denne og den sovjetiske seksjonens sentralkomité. Wilhelm Pieck ble IRHs leder i Moskva, mens skotten Thomas Bell hadde tilsvarende posisjon i Paris.⁵³⁷ Flyttingen til Paris skulle demonstrere organisasjonens uavhengighet fra Komintern, men må også settes i sammenheng med den kritiske situasjonen i Sovjetunionen, og den angsten for utlendinger som rådet i landet.

IRH opplevde ingen suksess etter reorganiseringen. Bell uttalte at medlemsseksjonene ikke var annet enn underavdelinger av de kommunistiske partier og sto helt isolert fra den demokratiske bevegelsen. Da andre verdenskrig brøt ut ble IRHs Parisavdeling stengt av de franske myndighetene. En av de ansatte ble sendt til Sverige for å etablere en sentralavdeling av IRH der, men dette var mislykket. IRH som internasjonal organisasjon måtte gi opp da

⁵³³ F.539, op.3, d.1342, l.35ff. SRH: Beretning om rikskonferansen 30.-31.01.37.

⁵³⁴ Egge 1993, s 188f.

⁵³⁵ McDermott og Agnew 1996, s 145.

⁵³⁶ Tischler 1993, s 292ff.

⁵³⁷ Brauns 2003, s 308.

Tyskland angrep Sovjetunionen i 1941, mens den sovjetiske seksjonen var den eneste som holdt stand til 1947.⁵³⁸

Oppløsningen av de skandinaviske seksjonene

For samtlige av de skandinaviske IRH-seksjonene opphører kildene i IRHs arkiv omkring 1937/1938. Dette er nokså naturlig, siden IRHs hovedsete da hadde blitt flyttet til Paris, men i alle tre seksjoner ble aktiviteten fra dette tidspunktet også betraktelig redusert. For Norges del svant aktiviteten hen allerede i 1937, mens seksjonene i Danmark og Sverige fortsatte frem til krigsutbruddet.

I Norge hadde det organisatoriske arbeidet ligget nede i lang tid, da man 9.mai 1937 forsøkte å revitalisere organisasjonen gjennom å holde en landskonferanse i Oslo. Konferansen må imidlertid karakteriseres som svært mislykket, og avslørte hvor dårlig organisasjonen hadde fungert den senere tiden. "Konferansen" hadde bare 12 deltagere, og det ble kom frem at flere av disse ikke kjente til IRHs "nye" linje. Her ble det siktet til folkefrontstrategien, som faktisk hadde vært gjeldende i nesten to år. Dette er i seg selv et bilde på hvor dårlig kommunikasjonen var mellom Røde Hjelps ledelse og de lokale avdelingene i denne perioden.

På konferansen ble det valgt en ny ledelse hvorav samtlige var nye i Røde Hjelp-sammenheng. Ragnar Nordli var til stede, men han ble ikke valgt inn i det nye styret. Det ble fastslått at det viktigste fremover var Spaniaarbeidet, men man ble enige om å ikke organisere en egen hjelpeaksjon. Man skulle heller slutte seg til arbeidet som ble gjort av Den norske Hjelpekomité for Spania, og heller la navn og organisasjon komme i annen rekke. Sverige ble nevnt som et godt eksempel.⁵³⁹ Her var sekretær i Röda Hjälp, Knut Olsson, med i Hjelpekomiteen, som var ledet av Georg Branting og dominert av sosialdemokratene.

Det har ikke latt seg gjøre å finne kilder som forteller om at Røde Hjelp tok noen aktiv del i dette arbeidet. I ledelsen for Hjelpekomiteen for Spania var det ikke med personer som tidligere hadde blitt nevnt i forbindelse med Røde Hjelp.⁵⁴⁰ Kort tid etter konferansen kunne Nordli dessuten meddele IRH at en del kamerater ønsket å nedlegge Røde Hjelp til fordel for deltagelse i antifascistiske komiteer, hvor man håpet å kunne utrette mer enn man kunne i Røde Hjelps navn alene.⁵⁴¹ En formell nedleggelse ser ikke ut til å ha funnet sted, men

⁵³⁸ *Ibid.*, s 308. Tischler 1993, s 301.

⁵³⁹ F.539, op.3, d.881, l.61ff NRH: Beretning om landskonferansen, 09.05.37.

F.539, op.3, d.881, l.85ff. NRH: Beretning om landskonferansen, 09.05.37.

⁵⁴⁰ Gleditsch, Kristian og Nini Haslund Gleditsch, *Norges hjelp til Spania. En redegjørelse*. Oslo 1938, s 17.

⁵⁴¹ F.539, op.3, d.880, l.25. Nordli, Ragnar. Til IRHs EK.

organisasjonen deltok ikke i offentligheten etter konferansen. Det siste som har latt seg gjøre å finne av aktivitet fra Røde Hjelp er fra september 1937, da organisasjonen henvendte seg til Centralpasskontoret for å søke om oppholdstillatelse for tre tyske flyktninger.⁵⁴²

Den sentralkomiteen som var blitt valgt på konferansen tok aldri noe initiativ, og da Ragnar Nordli forlot organisasjonen for å bli sekretær i Nansenhjelpen,⁵⁴³ må man se på Røde Hjelps virksomhet i Norge som avsluttet. Det var ikke lenger noen tilbake som kunne fortsette virksomheten, og man hadde lenge sett at det antifascistiske arbeidet ble drevet på en langt mer vellykket måte av andre hjelpeorganisasjoner.

I Danmark avholdt Røde Hjælp 16.-17.mai 1936 en landskonferanse i København. Her ble Røde Hjælps statutter endret i en oppsiktsvekkende retning, med begrunnelse i de endrede politiske forhold. Det ble nå understreket at "Der er ikke længer Tale om Klasseorganisationen Røde Hjælp".

Dette vedtaket må ses i sammenheng med at man nå etablerte et styre for Røde Hjælp som også besto av ikke-sosialister. Av 19 medlemmer i hovedstyret var 7 sosialdemokrater, 6 kommunister, 4 partiløse og 2 medlemmer av Radikale Venstre, som var et liberalt parti.⁵⁴⁴ Vedtaket må også settes i sammenheng med utviklingen innenfor DKP, der man nå hadde oppgitt sin retorikk om "proletariatets diktatur", men heller forsøkte å fremstå som et demokratisk parti, i sin streben etter en allianse med sosialdemokratene. Slike henvendelser ble alltid avslått, men DKP fortsatte sine forsøk på å oppnå enhet. Blant annet var man villig til å overlate initiativet i Spaniaarbeidet til sosialdemokratene.⁵⁴⁵ Det er i dette lyset man også må forstå Røde Hjælps erklæring om at man sluttet seg til Matteottikomiteens innsamling til fascismens ofre i Spania, og at man offentlig ville støtte denne.⁵⁴⁶

Det er ikke usannsynlig at det var som en videreføring av denne linjen at Røde Hjælp mer eller mindre forsvant fra offentligheten etter konferansen. Størner hevder at det faktisk ble lagt opp til en reell nedleggelse av Røde Hjælp, og man sendte et memorandum til IRH i Moskva, hvor man hevdet at det ikke lenger var noe politisk grunnlag for videreførelse av Røde Hjælps arbeid.⁵⁴⁷ Samtidig med at det hadde lyktes å få i stand en bredt sammensatt sentralkomité, mente man altså at Røde Hjælp hadde utspilt sin rolle.

Når organisasjonen likevel ikke ble nedlagt, må dette settes i sammenheng med at organisasjonen fylte en viktig funksjon i arbeidet for de tyske kommunistiske flyktingene.

⁵⁴² Skjønsberg 1981, s 126f.

⁵⁴³ Lorenz 1992, s 78.

⁵⁴⁴ F.539, op.3, d.625, l. 167ff. DRH: Om kongressen 16.-17.05.36.

⁵⁴⁵ Thing og Bloch-Poulsen 1979, s 156ff.

⁵⁴⁶ F.539, op.3, d.625, l.73ff. DRH: Resolusjon fra møte i forretningsutvalget, 11.10.36.

⁵⁴⁷ Størner 1981, s 84.

Organisasjonen var som kjent anerkjent av myndighetene, og nye organisasjoner kunne ikke uten videre opp nå en slik status.⁵⁴⁸ Dette arbeidet fortsatte frem til angrepet på Danmark 9. april 1940. Med kommunistloven av 1941 ble Røde Hjelp forbudt og oppløst. Larsen hadde på grunn av sin aktivitet i Røde Hjelp vært under Gestapos oppsyn, og ble arrestert og deretter sendt til konsentrasjonsleir i Tyskland.⁵⁴⁹

Ragnar Nordli ble også arrestert under andre verdenskrig, da han tilknyttet Mil.org fortsatte sin hjelpevirksomhet for flyktninger. Han hjalp jøder og andre flyktninger over grensen til Sverige. Han samlet også inn penger til arrestertes slektninger og delte ut illegale aviser. På denne måten var det en kontinuitet mellom det arbeidet han gjorde i Røde Hjelp, og hans virksomhet under okkupasjonstiden. Nordli ble arrestert i juni 1943 og døde av lungebetennelse på Grini i mai 1944.⁵⁵⁰

Svenska Röda Hjälpens forsatte sitt arbeid i alle fall frem til 1940.⁵⁵¹ I perioden frem til dette var organisasjonen beskjeftiget med hjelpearbeid for emigrantene, men det er uklart i hvilken grad man drev annen virksomhet. Det har heller ikke latt seg gjøre å klargjøre under hvilke omstendigheter organisasjonen ble oppløst.

Oppsummering

Folkefrontsstrategien, som ble Kominterns og IRHs offisielle linje sommeren 1935, innebar fundamentalt nye arbeidsmetoder for IRHs seksjoner. Disse arbeidsmetodene ble utarbeidet med tanke på å oppnå enhet med alle antifascistiske partier og organisasjoner, men innebar mange dilemmaer som gjorde det vanskelig å nå målet.

Innenfor enkelte saker er det ingen tvil om at i alle fall den danske og den svenske IRH-seksjonen klarte å skape et bredt engasjement. Dette skjedde imidlertid gjennom komiteer hvor IRHs navn ikke var spesielt synlig. Det er derfor lite underlig at enkelte av organisasjonens medlemmer stilte spørsmålet om man rett og slett drev overflødige organisasjoner.

Den viktigste hindringen for alle tre seksjoner var naturligvis at folkefronttaktikken ble motarbeidet av sosialdemokratene og disse partienes organisasjoner. Røde Hjelps engasjement i Asylrettens Venner viser dessuten at den bredden man tilstrebet hadde sine klare begrensninger. Virksomheten her ble i stor grad lammet av at Røde Hjelp hadde en

⁵⁴⁸ *Ibid.*, s 84f.

⁵⁴⁹ *Ibid.*, s 89.

⁵⁵⁰ Johnson, Gudrun og Johan Garder (red.), biografisk del i bok 3, Ording, Arne (hovedred.), *Våre falne 1939-1945*, Oslo 1949-1951, 430.

⁵⁵¹ Gessler 1969, s 33.

annen forståelse av asylrettsbegrepet enn de andre grupperingene i komiteen. Dette ble ikke minst demonstrert ved Trotskijs opphold i Norge. Dette må settes i forbindelse med en hovedsvakhet ved folkefronttaktikken. På tross av felles motstand mot fascismen var de politiske motsetningene mellom kommunistene og de grupperingene man ønsket å knytte til seg for store til at samarbeidet kunne fungere.

Problemene tilknyttet folkefronttaktikken måtte selvsagt få konsekvenser for IRH-seksjonenes organisatoriske utvikling, og fra 1936 er det liten aktivitet å spore innenfor alle de tre seksjonene. Den nye strategien bar altså med seg kimen til IRH-seksjonenes oppløsning. Den sterke tendensen til usynliggjøringen av IRHs navn var naturligvis en trussel mot organisasjonens eksistens. Men med de ekstreme forholdene som fascismen i Europa skapte, er det en forståelig utvikling at IRH-seksjonene nedprioriterte sin egen organisasjon. Dette ble nokså presist uttrykt i arbeidsprogrammet for Svenska Röda Hjälpens våren 1936: ”För oss är en stark solidaritetsrörelse långt viktigare än en liten organisation. Kan vi med en kommitté under et annat namn få flera människor i rörelse än i Röda Hjälpens namn, skall vi inte envisas med att skjuta fram vår organisation.”⁵⁵²

Nordlis overgang til Nansenhjelpen er også et tydelig eksempel på en pragmatisk holdning. Nordli hadde vært en skarp kritiker av denne organisasjonen på grunnlag av at den også hjalp antibolsjevikiske flyktninger, men må til slutt ha sett at han kunne utrette mye mer gjennom denne organisasjonen enn gjennom Røde Hjelp, som han i den siste tiden drev mer eller mindre alene.

Nedbyggingen av de skandinaviske IRH-seksjonene må også settes i sammenheng med den alvorlige situasjonen som oppsto i Sovjetunionen etter at den store terroren brøt løs i 1936. IRH hadde ingen mulighet til å unnsnippe de utrenskningene som Kominternapparatet ble utsatt for i denne perioden. Dette viser at det er riktig å anta at geografisk plassering av hovedsetet var en faktor å regne med for frontorganisasjonene. Mens IAH hadde blitt knust av Hilter, ble IRH knust av Stalin. Det at IRH både fikk en offerrolle, og en overgriperrolle i forbindelse med terroren viser hvor integrert organisasjonen hadde blitt i Komintern. Den politiske situasjonen i Sovjetunionen ble dermed avgjørende for organisasjonens utvikling.

Selv om alle de skandinaviske seksjonene nedprioriterte det organisatoriske arbeidet i denne perioden, var denne tendensen aller mest tydelig i Norge. Dette må settes i sammenheng med den politiske situasjonen i landet, hvor NKP mer eller mindre eksisterte som en sekt. Partiet hadde ikke kommet seg inn i rikspolitikken igjen etter at det mistet alle

⁵⁵² F.539, op.3, d.1341, l.17. SRH: Arbeidsplan for Röda Hjälpens til 01.05.

sine stortingsrepresentanter i 1930. Forholdet til partiet var derfor nærmest et ikke-tema i Røde Hjelps korrespondanse med IRH, og den manglende støtten fra NKP må ses på som en hovedårsak til organisasjonens svake stilling.

Tilsvarende må den danske og svenske IRH-seksjonens relative fremgang settes i sammenheng med at de kommunistiske partiene i Danmark og Sverige nå var etablerte partier i det parlamentariske systemet og opplevde en tilvekst av medlemmer. Dermed hadde de også økt kapasitet til å satse på arbeid gjennom IRH. Sosialdemokratenes fiendtlige holdning til alt kommunistisk medførte også at IRH-virksomheten hadde sin misjon, ikke minst når det gjaldt de kommunistiske flyktningene. Men siden de sosialdemokratiske partier avviste ethvert samarbeid med kommunistene og de organisasjoner man anså for å være underlagt partiet kunne heller ikke Danmarks Røde Hjælp og Svenska Röda Hjälpnen oppfylle målene som var fastsatt av Komintern og IRH.

IRH etter andre verdenskrig

Ifølge Avrus holdt det sovjetiske MOPR et møte i februar 1948 hvor organisasjonens nedleggelse ble vedtatt. Det ble også bestemt at alle eiendeler, arkiver, verdisaker, lokaler og barnehjem skulle tilfalle Røde Kors.⁵⁵³ Dette må kalles en nokså ironisk beslutning, siden IRH nettopp ble startet som et revolusjonært alternativ til denne organisasjonen.

Selv om IRH ble nedlagt ved utbruddet av andre verdenskrig, finnes det eksempler på nasjonale RH-organisjoner som var aktive i etterkrigstiden. En person som går svært langt i sine forsøk på å påvise en høy aktivitet etter 1945 er den tidligere nevnte Jüri Lina. Han gir en lang liste med eksempler på aksjoner hvor han mener at RH-grupper var involvert. De fleste eksemplene er fra den tredje verden, hvor RH settes i forbindelse med marxistiske opprør og statskupp, blant annet i Afghanistan.⁵⁵⁴ Lina ser imidlertid ut til å sette likhetstegn mellom all aktivitet utført av marxistiske grupperinger og IRH, noe det neppe er noe grunnlag for å gjøre.

På tross av Linas overdrivelser, finnes det likevel holdepunkter for at det fantes RH-grupper etter andre verdenskrig. Ifølge hovedleksikonet i Sovjetunionen, *Bolsjaja Sovetskaja Entsiklopedija*, utgitt på 1970-tallet, oppgis det at nasjonale avdelinger av organisasjonen var aktive i Frankrike i tillegg til en rekke land i Latin-Amerika.⁵⁵⁵ Det er imidlertid vanskelig å avgjøre i hvilket omfang slike grupperinger arbeidet. Et interessant spørsmål er selvsagt om noen av disse gruppene hadde noen direkte forbindelse til sine nasjonale IRH-seksjoner i

⁵⁵³ Avrus 1976, s 249.

⁵⁵⁴ Lina 1986, s 120ff.

⁵⁵⁵ *Bolsjaja Sovetskaja Entsiklopedija*, "Mezjdunarodnaja Organizatsija Pomosjtsji Bortsam Revoljutsii", bind 15, Moskva 1974.

mellomkrigstiden, men dette er vanskelig å avgjøre, og må undersøkes i hvert enkelt tilfelle. Noen internasjonal koordinering av disse gruppene fantes sannsynligvis ikke. I mange tilfeller er det nok snakk om radikale grupper som ble inspirert av mellomkrigstidens IRH og derfor tok denne organisasjonens navn.

Denne tendensen vant i høy grad frem under radikaliseringsbølgen i den vestlige verden på 1970-tallet. Det ble da vanlig å ta utgangspunkt i klassisk kommunisme fra mellomkrigstiden og la seg inspirere av enhetsfronttaktikken og frontorganisasjonene. Et eksempel fra Norge er Kvinnefronten, som ble dannet i 1972.⁵⁵⁶ I Tyskland gjenoppsto Rote Hilfe Deutschlands (RHD) på denne tiden, og er fremdeles aktiv.⁵⁵⁷

⁵⁵⁶ Rønning Ole Martin, Kvinnekamp, imperialismen og monopolkapital. Kvinnefronten og ml-bevegelsen 1972-1982, i *Arbeiderhistorie 2005*, s 201f.

⁵⁵⁷ <http://www.rote-hilfe.de> [10.10.2005].

Kapittel 7: Konklusjon- idealer og realiteter

Innledningsvis ble det gjort klart at et mål for denne fremstillingen var å gi en grundig innblikk i Røde Hjelps virksomhet og utvikling. Innenfor denne rammen har organisasjonens utvikling og virksomhet vært gjenstand for en analyse både på et nasjonalt og internasjonalt plan. På bakgrunn av fremstillingen om Norges Røde Hjelp og de to andre skandinaviske seksjonene, er hovedkonklusjonen at det var langt mellom de intensjonene Komintern hadde med IRH, og den rollen de skandinaviske seksjonene kom til å spille i praksis.

Komintern og IRH

I kapitlet som drøftet IRHs organisatoriske og ideologiske bånd til Komintern, kom det frem at Komintern sikret seg kontroll over IRHs eksekutivkomité ved hjelp av gjensidig representasjon, og at IRHs ledelse alltid var styrt av Komintern-lojale medarbeidere. IRH skulle være en *masseorganisasjon*, som skulle være med på å forberede massene til å følge de kommunistiske partiene i den revolusjonen man var sikker på ville komme på sikt.

Gjennom fremstillingens hoveddeler har det kommet frem at IRH i praksis var underlagt Kominterns beslutninger, noe som kommer til syne ved at organisasjonen gjennom hele tidsperioden fulgte Kominterns skiftende politiske linjer. IRHs tilslutning til anti-krigspropagandaen etterlater ingen tvil om at organisasjonen etter hvert kom i et underordnet forhold til Komintern. Kominterns satsing på masseorganisasjonene må ses i sammenheng med frykten for en invasjon av Sovjetunionen, og at det derfor ble ansett som nødvendig å skape en pro-sovjetisk opinion i vestlige land. I takt med at Komintern ble et instrument i Sovjetunionens utenrikspolitikk, fikk dermed også IRH en slik funksjon.

Skulle IRH fungere som et redskap i den sovjetiske utenrikspolitikken forutsatte dette imidlertid sterke nasjonale IRH-seksjoner under de kommunistiske partienes kontroll. På flere av sine kongresser vedtok Komintern at partiene måtte ta ansvar for oppbygging av IRH-seksjoner i sine land, og i brev fra IRH ble det også presisert at partiene måtte sørge for å kontrollere disse organisasjonene. Som vist var dette ikke en selvfølge.

Innledningsvis ble generell aktørteori definert som utgangspunkt for å finne ut årsakene til den utviklingen Røde Hjelp gjennomgikk. Det har derfor stått sentralt å definere hvilken holdning NKP inntok til organisasjonen og hva som dannet bakgrunnen for denne. I denne forbindelse har komparasjon som historisk metode kommet til sin rett. En sammenligning av de tre seksjonenes utvikling synes å vise hvilke faktorer som var avgjørende for at partiene satset på IRH. Dette kan forklare hvorfor Norges Røde Hjelp hadde

sin beste periode i de første årene, mens Danmarks Røde Hjælp og Svenska Röda Hjälp var sterkest fra 1931 og fremover.

De kommunistiske partienes holdning til frontorganisasjonene

Som i de fleste andre land var de kommunistiske partiene i Skandinavia i en underlegen posisjon i maktkampen om hegemoniet i arbeiderbevegelsen. Dette førte til at partiene måtte foreta avveininger av hvordan de knappe menneskelige og økonomiske ressursene skulle benyttes for å få høyest mulig tilslutning til partienes politikk. Det var flere årsaker til at partiene ikke nødvendigvis mente at satsing på IRH var den beste strategien for å øke oppslutningen.

I de første årene var fraksjonsstridigheter innad i de kommunistiske partiene en viktig grunn til at partiene begrenset sin støtte til IRH-seksjonene. Nedprioriteringen av IRH i denne forbindelse var ganske naturlig siden det å få kontroll over partiledelsen ble ansett som helt essensielt av de ulike fløyene. Kivingen innad i partiene dreide seg om hvilke valg man skulle ta i forhold til bolsjeviseringslinjen og i hvilken grad man skulle satse på samarbeid ovenfra med de sosialdemokratiske lederne. Disse spørsmålene dreide seg både om hvordan oppslutningen om partienes politikk kunne økes på kort sikt, men også om den rollen partiet skulle spille i revolusjonen. Revolusjonen kunne ikke virkeliggjøres uten medvirkning fra de brede massene, men det var partiet, den revolusjonære eliten, som skulle avgjøre retningen for veien gjennom samfunnsomveltningen. Partiet måtte altså konsolideres før et seriøst arbeid i og med frontorganisasjonene tok til. Det gir dermed mening at de ledende partikadrene konsentrerte seg om å vinne makten i partiet før et utadrettet arbeid blant massene ble påbegynt ved å bygge opp slike organisasjoner.

Alle de tre skandinaviske partiene hadde en rekke oppgjør mellom ulike fløyer gjennom 1920-tallet. Likevel var Norges Røde Hjelp desidert den sterkeste seksjonen av IRH i Skandinavia på denne tiden. Strevet etter å konsolidere partiet var altså ikke den eneste faktoren som kan forklare kommunistpartienes holdning til IRH. Det er tydelig at også oppslutningen om partiene var med på å påvirke i hvilken grad de satset på frontorganisasjonene som strategi.

En velbegrunnet frykt fra kommunistene i denne forbindelse var at sosialdemokratene ville fatte det egentlige formålet med frontorganisasjonene, og bruke dette i sine hetskampanjer mot kommunistene, hvor et vanlig argument var at kommunistene drev med splittelsesagitasjon. Kommunistene fryktet at disse beskyldningene ville øke ved satsing på frontorganisasjonene, og at dette ville være skadelig hvis oppslutningen om partiene var svært

lav. Det ser derfor ut til at partienes oppslutning måtte være på et visst nivå før frontorganisasjonene ble vurdert som strategi.

Det at Norges Røde Hjelp var den sterkeste IRH-seksjonen i Skandinavia på denne tiden kan langt på vei forklares med bakgrunn i at NKP, på tross av sine indre problemer, var en viss maktfaktor i den norske arbeiderbevegelsen i de første årene etter DnAs splittelse i 1923. I forbindelse med NKPs satsing på IRH som strategi var partiet på denne tiden derfor bedre rustet mot angrep fra partiets motstandere enn hva svakere partier var.

På tross av at Norges Røde Hjelp var den sterkeste IRH-seksjonen i Skandinavia i de første årene, kan Røde Hjelp likevel vanskelig karakteriseres som en *virkelig* organisasjon. Røde Hjelps relative styrke må settes i sammenheng med at NKP hadde innsatt folk i sentralkomiteen med et personlig engasjement for organisasjonen, kombinert med at Røde Hjelp mottok en viss grad av økonomisk støtte fra IRH den første tiden. Engasjementet fra noen få ildsjeler var imidlertid ikke nok til å etablere en stabil IRH-seksjon så lenge NKP selv slet med å opprettholde et visst nivå på sin egen partiorganisasjon.

I Danmark og Sverige saboterte de kommunistiske partiene forsøkene på å etablere IRH-seksjoner, og overlot heller til andre politiske krefter å ta over IRHs seksjoner i sine land. I Danmark må dette ses i sammenheng med at DKP var fullstendig på sidelinjen i det politiske landskapet. I Sverige hadde SKP også problemer, men hadde en oppslutning som ikke lå veldig langt bak NKPs. Forklaringen kan imidlertid søkes i at Internationale Arbeiter Hilfe (IAH) i disse årene hadde etablert en seksjon i Sverige. Siden IAH og IRH var i et konkurranseforhold fremstår dette som en sannsynlig årsak til at SKP ikke ønsket å støtte en seksjon av IRH i Sverige på denne tiden.

At det var en sammenheng mellom oppslutningen om partiene og deres holdning til IRH, bekreftes også av utviklingen på 1930-tallet. Samtidig med at NKP ble redusert til et ubetydelig sektparti, ble Røde Hjelp også sterkt nedprioritert. Denne utviklingen må settes i sammenheng med NKPs rigide overtagelse av ultra-venstrelinjen som fra 1928 var gjeldende innenfor Komintern. Siden DnA var et radikalt sosialistisk parti, var NKPs forsøk på å ”bevise” at DnA var et ”sosialfascistisk” parti fullstendig feilslått og helt uegnet til å splitte arbeiderklassen fra partiets ledelse. Sammenhengen vises også ved at Røde Hjelp sto sterkt på steder hvor NKP hadde større oppslutning enn ellers i landet, som i Bergen.

IAHs fremvekst i Norge på begynnelsen av 1930-tallet viser likevel at et svakt parti ikke alene kan forklare Røde Hjelps forfall, men at konkurransen fra andre frontorganisasjoner også kunne være avgjørende. En viktig årsak til IAHs oppsving i Norge hang trolig sammen med at organisasjonen internasjonalt var på sitt sterkeste denne tiden. I

tillegg var IAH i Norge aktivt engasjert i arbeiderbefolkningens primære behov, noe som ble tatt vel i mot i en økonomisk vanskelig tid. Noen organisatorisk vekst for Røde Hjelp etter 1930 er det umulig å snakke om. Røde Hjelps sekretær de siste årene, Ragnar Nordli, sørget imidlertid for at Røde Hjelp ikke falt fullstendig ut av det politiske landskapet.

I Danmark og Sverige var situasjonen en annen enn i Norge. Her opplevde både DKP og SKP vekst etter 1930. Dette må settes i sammenheng med at de sosialdemokratiske partiene i disse landene var mindre radikale. Selv om ultra-venstrepolitikken i disse landene også på mange måter var virkelighetsfjern, utgjorde DKP og SKP likevel klare alternativer til de sosialdemokratiske partiene. I denne situasjonen så sannsynligvis partiene på IRH som en vei til å skaffe enda flere tilhengere av en revolusjonær politikk. På tross av at mange organisatoriske problemer forble uløst, fremsto likevel Danmarks Røde Hjælp og Svenska Röda Hjälp som *medlemsorganisasjoner* i mye større grad enn hva Norges Røde Hjelp gjorde. Dette vises blant annet ved at den danske og svenske seksjonen hadde en omfattende utgivelse av pressemateriale, og at de deltok i kappestrider både mellom lokale avdelinger og med andre seksjoner av IRH.

Oppslutning om IRH-seksjonenes konkrete virksomhet

IRH var ikke alene i arbeiderbevegelsen i understøttelsen av politiske fanger og flyktninger, og seksjonene møtte konkurranse fra kommunistenes motstandere. Formen som denne virksomheten fikk hadde stor innvirkning på oppslutningen om IRH-seksjonenes kampanjer. Dette var også en faktor som hadde betydning for de kommunistiske partienes satsing på IRH.

De tiltakene som de kommunistiske partienes motstandere satte i verk for å understøtte politiske fanger og flyktninger ble sterkt påvirket av hva slags samfunnssyn disse partiene hadde. DnAs radikale ståsted var en viktig årsak til at Arbeidernes Justisfond, DnAs og Landsorganisasjonens hjelpefond, langt på vei utkonkurrerte Røde Hjelp. Den mer moderate tradisjonen som det danske og svenske sosialdemokratiske partiet tilhørte var samtidig bakgrunn for at IRH-seksjonene i Danmark og Sverige fremsto mer reelle alternativer for de mest radikale lagene av befolkningen i disse landene, vel og merke etter at de kommunistiske partiene hadde tatt kontrollen over organisasjonene.

Selv om Arbeidernes Justisfond ikke ble stiftet før sent i 1927, møtte Røde Hjelp hard konkurranse fra første stund i sine kampanjer for klassejustisens ofre. DnAs innflytelse over fagbevegelsen var en viktig årsak til dette. Røde Hjelp ble for alvor stilt på sidelinjen ved opprettelsen av Arbeidernes Justisfond sent i 1927, siden dette fondet var drevet av

kontingenten som samtlige fagorganiserte betalte. Røde Hjelp på sin side hadde kun inntektene fra et sviktende medlemsgrunnlag, samt sporadiske innsamlinger å bidra med. Dette medførte at Røde Hjelp ble en overflødig organisasjon i understøttelsen av politiske fanger i Norge. Røde Hjelp hadde mer hell med seg i sine kampanjer for politiske fanger i utlandet, der organisasjonen de første årene ikke møtte på tilsvarende konkurranse. På grunn av knappe ressurser ble imidlertid de faktiske resultatene små.

Problemet for Røde Hjelp var at virksomheten til Arbeidernes Justisfond lå så nært opp til Røde Hjelps egne kampanjer. Dette ble ikke minst synlig da flyktninger fra Hitler-Tyskland kom til Norge. Arbeidernes Justisfond både anerkjente og understøttet kommunistiske flyktninger, noe som satte Røde Hjelp fullstendig på sidelinjen. Dette var noe ledelsen i NKP må ha sett. Det å bruke store ressurser på Røde Hjelp må ha fremstått som lite strategisk, siden det ikke var mulig å ta opp kampen med Justisfondet, som var kontrollert av de to mektigste aktørene i arbeiderbevegelsen.

I Danmark og Sverige derimot sto de sosialdemokratiske partiene lenger til høyre, noe som medførte at IRH faktisk fikk en funksjon i disse landene. Dette kom første gang til syne i forbindelse med rettssakene som etterfulgte arbeidskonfliktene i Nakskov og Ådalen i 1931. IRH-seksjonene ble her inkludert i kommunistpartienes krav om amnesti for de arresterte. Amnestikravet ble brukt av SKP og DKP for å lage en front mot sosialdemokratene, som ønsket å få fangene frigitt ved benådning, og som dermed søkte en mer pragmatisk løsning på konfliktene. For de mest radikale fagforeningene og arbeiderne ble det derfor naturlig å slutte opp om kommunistene og IRH i denne saken.

Også i forbindelse med hjelpearbeidet for de tyske flyktingene, var det klarere skiller mellom kommunistene og sosialdemokratene enn i Norge. I Danmark og Sverige var sosialdemokratenes hjelpeorganisasjoner totalt avvisende til kommunistiske flyktninger. Dette var en konsekvens av de sosialdemokratiske partienes medlemskap i Den sosialistiske Arbeiderinternasjonalen, SAI, hvor man anså de tyske kommunistenes politikk for å være årsaken til Hitlers maktovertagelse. En viktig oppgave for IRH-seksjonene ble derfor å understøtte disse flyktingene. Den sympatien som mange dansker og svensker hadde med dem, førte dermed til økt oppslutning om IRH.

Selv om de skandinaviske IRH-seksjonene i perioder opplevde økt tilslutning, lyktes det aldri å etablere dem som varige organisasjoner. Et hoveddillemma for IRH var knyttet til de vanskelighetene som ellers knyttet seg til enhetsfronttaktikken. Dette dreide seg først og fremst om hvordan man skulle få et flertall av arbeiderne til å slutte opp en revolusjonær politikk i en tid som var grunnleggende ikke-revolusjonær. Når de kommunistiske partienes

kontroll over IRHs seksjoner var etablert, avslørte kommunistenes motstandere raskt at IRH-seksjonene sto i et underordnet forhold til Komintern. Det at IRHs retorikk til enhver tid sammenfalt med Kominterns offisielle politiske linje medførte også problemer både med å skape en enhetsfront med den øvrige arbeiderbevegelsen ovenfra, så vel som med arbeiderklassen nedenfra.

Når IRH-seksjonene i ultra-venstreperioden utelukkende satset på en enhetsfront nedenfra, ble seksjonene stående isolerte, og de virket for ekskluderende i sin retorikk til å tiltrekke seg andre enn de aller mest radikale delene av befolkningen. Valgte de på den annen side å satse på en enhetsfront ovenfra, måtte bruken av IRH-navnet tones ned for å få til et samarbeid i det hele tatt. Dette gikk sterkt i retning av å redusere seksjonene til å bli overflødige som organisasjoner. I tillegg medførte lojaliteten overfor Komintern at IRH-seksjonene i realiteten sto for langt unna de grupperingene man søkte sammen med. Det var derfor sjelden at et slikt samarbeid fungerte, noe som ble spesielt synlig i løpet av folkefrontsperioden.

IRHs rolle

IRHs rolle i å bygge opp IRH-seksjonene var både av praktisk og ideologisk art. IRH hjalp til med å bygge opp IRH-seksjonenes organisatoriske apparat ved å sende økonomisk støtte og instruktører til de skandinaviske landene, og utstedte direktiver og resolusjoner for at IRH-seksjonenes politikk skulle samsvare med Kominterns linje. Siden kildemateriale fra IRH på sentralt nivå i svært liten grad har blitt brukt i forbindelse med denne oppgaven, er det vanskelig å si om de nasjonale IRH-seksjonene i Skandinavia hadde noen direkte innvirkning på IRH. Samarbeidet med de nasjonale seksjonene var imidlertid ikke alltid knirkefritt, og IRH opptrådte også i enkelte tilfeller i strid både med egne og Kominterns direktiver.

Størst problemer var det i siste halvdel av 1920-tallet. De kommunistiske partiene hadde på dette tidspunktet store problemer og brukte få eller ingen ressurser på å støtte opp om de nasjonale IRH-seksjonene. På denne tiden var Kominterns kontroll over Danmarks Røde Hjelp minimal, og over Svenska Röda Hjälp var den ikke-eksisterende. Den motvillige holdningen DKP hadde til å involvere seg i IRH, og IRH-instruktørenes opprettelse av en sentralkomité dominert av sosialdemokrater, viser at det fantes en aksept for å satse på ad-hoc-løsninger som gikk på tvers av organisasjonens egne direktiver. I tillegg var IRH ikke i stand til å gjøre noe med at Svenska Röda Hjälp ikke var medlem av IRH i det hele tatt, noe som skyldtes at syndikalistene dominerte sentralkomiteen. I Norge var det aldri noen andre enn NKP som kontrollerte sentralkomiteen i Røde Hjelp. Den norske seksjonen var

således alltid under Kominterns kontroll, men organisasjonen fikk aldri noen reell innflytelse over arbeiderbevegelsen i Norge.

IRH viste også relativt dårlig forståelse for de nasjonale forholdene og den vanskelige situasjonen som maktkampen i arbeiderbevegelsen forårsaket for de nasjonale IRH-seksjonene. IRHs utnevning av en såpass kontroversiell person som Alfred Kruse til IRHs sentralkomité i Danmark er et godt eksempel på dette. Mellom Norges Røde Hjelp og IRH var det også flere disputer knyttet til at IRHs instruktører foreslo kampanjer det ikke fantes penger til å gjennomføre, og at IRH lot være å sende penger som var blitt forespeilet. IRHs ledelse på sin side var i få tilfeller åpen for å lytte til de problemene som lederne i IRH-seksjonene klaget over, og mente at problemene i stor grad skyldtes manglende forståelse for enhetsfronttaktikken i kommunistpartienes og IRH-seksjonenes ledelser.

I tillegg til at IRH ikke ville innse de begrensningene de nasjonale politiske forholdene satte for IRH-arbeidet, var organisasjonen i flere tilfeller heller ikke i stand til å møte den konkurransen som organisasjonen møtte fra IAH på nasjonalt nivå. Dette var i alle fall tilfelle i Sverige omkring 1927 og i Norge i årene 1930-1932. IRH og IAHS konkurranseforhold var et resultat av at Komintern rett og slett hadde opprettet for mange frontorganisasjoner. Siden alle disse organisasjonene søkte å verve medlemmer i de samme politiske kretsene var det nokså urealistisk å tro at man skulle kunne opprettholde alle disse organisasjonene samtidig. I de periodene IAH hadde fotfeste i Sverige og Norge ser det ut til at IRH mer eller mindre ga opp IRH-arbeidet i disse landene.

Oppsummering

Innledningsvis i denne hovedoppgaven ble det fastslått av Komintern raskt etablerte kontroll over IRHs eksekutivkomité i Moskva. Kominterns kontroll over IRH var imidlertid ikke reell før tilsvarende relasjon var etablert mellom de kommunistiske partiene og de nasjonale IRH-seksjonene. De kommunistiske partienes oppfølging av vedtakene fra Komintern var imidlertid mye svakere enn både den demokratiske sentralismen og bolsjeviseringslinjen skulle tilsi.

Det hjalp lite at Kominterns intensjon med IRH var at organisasjonen skulle fungere som et instrument for Sovjetunionens utenrikspolitikk så lenge realiteten var at seksjonene i liten grad bidro til å skape en sovjetvennlig opinion i sine land. Kominterns og IRHs retningslinjer for hvordan partiene skulle gjøre IRH-seksjonene til slike instrumenter tok ikke høyde for den politiske situasjonen i landene hvor seksjonene befant seg, og IRH må derfor i

lange perioder ha fremstått som en nokså håpløst strategi for ledelsen i de kommunistiske partiene i Skandinavia.

På tross av at IRH først og fremst var et agitasjonsverktøy for de kommunistiske partiene, er det likevel grunn til å fremheve at et reelt motiv bak det nasjonale IRH-arbeidet må ha vært et ønske om å hjelpe folk i nød. Engasjementet i IRH sprang ikke nødvendigvis ut fra revolusjonsdrømmen alene, men sannsynligvis også ut fra en forestilling om IRH faktisk kunne brukes til å understøtte politiske fanger og flyktninger, og at dette i seg selv var verdifullt. På tross av de humanitære aspektene ved IRH-virksomheten må det imidlertid understrekes at IRH først og fremst var en *politisk*, og ikke en humanitær organisasjon. Å forstå de kommunistiske partienes prioriteringer av IRH først og fremst ut i fra de mulighetene organisasjonen hadde til å hjelpe politiske fanger og flyktninger, ville være å ignorere at seksjonene etter hvert i realiteten eksisterte i kraft av at de skulle bidra til å fylle Sovjetunionens sikkerhetsbehov.

Kilder og litteratur

Kilder

RGASPI, Moskva:

Kominterns arkiv: Fond 495.

Opis 31: *Skandinavische Ländersekretariats arkiv.*

Opis 178: *NKPs arkiv.*

IRHs arkiv: Fond 539.

Opis 1: *IRHs verdenskonferanser og verdenskongresser*

Opis 2: *IRHs eksekutivkomité, plenum, presidium*

Opis 3: *IRHs eksekutivkomité, korrespondanse.*

d. 611- 628: *Korrespondanse med Danmarks Røde Hjælp.*

d.865-881: *Korrespondanse med Norges Røde Hjælp.*

d. 1324-1342: *Korrespondanse med Svenska Röda Hjälp.*

Publisert materiale på mikrofilm i fond 539:

Vedrørende Norges Røde Hjælp:

Norges Røde Hjælp, Love for Internasjonale Røde Hjelps, avd.Norge.

Norges Røde Hjælp, Landskonferansen 1927

Arbeiderforsvar, avis for Norges Røde Hjælp i 1935.

Bergen og Fylkenes Røde Hjælp, avis for Bergen og Fylkenes Røde Hjælp i 1935.

Røde Hjælp, avis for Norges Røde Hjælp i 1924, 1933 og 1935.

Vedrørende Danmarks Røde Hjælp:

Matteottikomiteen, Samling om Matteottifonden. Nogle Kendsgerninger.

RH-funksjonæren, Funksjonærtidsskrift for Danmarks Røde Hjælp.

Arbeiderbevegelsens arkiv og bibliotek, Oslo:

Ark 1507: *Aksel Zachariassens arkiv.*

Ark 1632: *Arkiv for Tyskspråklige flyktninger.*

Ark 1719: *Mot Dags arkiv.*

G-0002: *Clartés arkiv.*

Ark 1736: *Arkiv for Arbeiderbevegelsens Justisfond.*

Ark 1737: Arkiv for Internasjonale Arbeiderhjelp, Norge.

Ark 1747: Arkiv for Forsvarskomiteen for Sacco og Vanzetti.

Ark 2525: AABs samlinger.

Kominternfilm nr 7. Protokoller fra NKPs sekretariat, 1932.

Riksarkivet, Oslo:

Oslo Politikammer, akter i straffesaker, domsnr-20/1928.

Andre publiserte kilder:

Arbeiderkongressen 24.-25.august 1929, Protokoll, Oslo 1929.

Arbeiderkongressen 24.-25.august 1929, Beslutninger, Oslo 1929.

Arbeidernes Faglige Landsforening, Beretning 1925, Oslo 1926.

Arbeidernes Faglige Landsorganisasjon, Beretning 1927, Oslo 1928.

Arbeidernes Faglige Landsorganisasjon, Beretning 1928, Oslo 1929.

Arbeidernes Faglige Landsorganisasjon, Beretning 1931, Oslo 1932.

Arbeidernes Faglige Landsorganisasjon, Kongressen 1927, Oslo 1928.

Det norske Arbeiderparti, Beretning 1924, Kristiania 1925.

Det norske Arbeiderparti, Beretning 1925, Oslo 1926.

Det norske Arbeiderparti, Landsmøtet 1933, Oslo 1934.

Executive committee of the I.R.A, Ten years of International Red Aid in resolutions and documents 1922-1932, utgitt og publisert av IRHs eksekutivkomité.

Internationale Rote Hilfe, Protokoll des ersten Weltkongress der Internationalen roten Hilfe.

Der 1. Weltkongress der IRH fand vom 10. -24. November 1932 in Moskau statt, Moskva 1933.

Statistisk Centralbyrå, Lønninger 1925-1926, Oslo 1927.

Aviser og tidsskrifter:

Norske:

Arbeideren, årgangene 1930-1935.

Arbeidet, årgangene 1929, 1932, 1933 og 1935.

Arbeiderbladet, årgangene 1925, 1926, 1930 og 1935.

Norges Kommunistblad, årgangene 1925-1927 og 1929.

Ny Tid, årgangene 1925 og 1934.

Telemark Arbeiderblad, årgangen 1931.

Solidaritet, tidsskrift for Internasjonale Arbeiderhjelp, nr 1, 1932.

Internasjonale:

Internationale Presse-Korrespondenz (Inprekorr):

Stasova, Jelena: Zehn Jahre Rote Hilfe, nr 89, 27.10.32.

MOPR:

Skandinavien. Die Rote Hilfe-Bewegung in Skandinavien, nr 4, 1927.

Litteratur

Adibekov, G.M, E.N.Sjakhnazarova og K.K.Sjirinja, *Organizatsonnaja struktura Kominterna 1919-1943*, Moskva 1997.

Avrus, Anatolij Iljitsj, *MOPR i borbe protiv terrora i fasjizma 1922-1939*, Saratov 1979.

Avrus A. og L.G. Babichenko: (transkribert som på norsk)

Wilhelm Pieck und die Internationale Rote Hilfe(1922-1941), i *Beiträge zur Geschichte der Arbeiterbewegung*, nr 6 1975.

Berggrav, Eivind, *Magasinet. Bladet som skapte kulturhistorie*, Oslo 1979.

Björilin, Lars, Kultur och politik. Kommunistiska frontorganisationer i Sverige, i Blomqvist, Håkan og Lars Ekdahl (red.), *Hot och löfte. Arbetarrörelsen i skuggan av Sovjetunionen 1917-1991*, Stockholm 2003.

Bloch-Poulsen, Jørgen og Morten Thing, *Danmarks kommunistiske parti 1918-1941*, Viborg 1979.

Brauns, Nikolaus, *Schafft Rote Hilfe! Geschichte und Aktivitäten der proletarische Hilfsorganisation für politische Gefangene in Deutschland (1919-1938)*, Bonn 2003.

Bull, Trygve, *Mot Dag og Erling Falk*, Oslo 1955.

Cain, Maureen og Alan Hunt, *Marx and Engels on Law*, London 1979.

Campbell, Alan og John McIlroy, Editorial: New Directions in International Communist Historiography, i *Labour History Review*, nr 1, 2003.

Carr, Edward Hallet, *The twilight of the Comintern 1930-1935*, London 1982.

Degras, Jane (red.), bind 2 (1923-1928) i *The Communist International 1919-1943: documents*, London 1971.

Egge, Åsmund, *Fra Aleksander II til Boris Jeltsin*, Oslo 1993.

Felix, David, *Protest: Sacco-Vanzetti and the Intellectuals*, London 1965.

Furre, Berge, *Norsk historie 1905-1990*, Oslo 1992.

- Gleditsch, Kristian og Nini Haslund Gleditsch, *Norges hjelp til Spania. En redegjørelse*, Oslo 1938.
- Gottlieb, Roger S., *Marxism 1844-1990. Origins, Betrayal, Rebirth*, New York 1992.
- Gruber, Helmut, Willy Münzenberg's German Communist Propaganda Empire 1921-1933, i *The Journal of Modern History*, nr 3, 1966.
- Halvorsen, Terje, Enhet med "sosialfascistene"? NKPs forslag om samarbeid med DnA våren 1933, i *Tidsskrift for arbeiderbevegelsenshistorie*, nr 2, 1985.
- Hermansson, Jörgen, *Kommunism på svenska? SKP/VKP:s idéutveckling efter Komintern*, Uppsala 1984.
- Johansen, Per Ole, *Menstadkonflikten 1931*, Oslo 1977.
- Johansson, Roger, *Kampen om historien: Ådalen 1931: sociala konflikter, historiemedvetande och historiebruk*, Stockholm 2003.
- Johnson, Gudrun og Johan Garder(red.), biografisk del av bok 3, Ording, Arne (hovedred.), *Våre falne 1939-1945*, Oslo 1949-1951.
- Jørgensen, Jesper, *Alfred-Kruse-saken*. Hentet fra <http://www.abm.nu/aba/index.php?option=news&task=viewarticle&sid=185> [10.10.2005]
- Kjeldstadli, Knut, *Fortida er ikke hva den engang var*, Oslo 1992.
- Kjeldstadli, Knut, Struktur, norm og interesse – om historikerens behov for handlingsteori, i *Historisk tidsskrift*, nr 1, 1991.
- Kjeldstadli, Knut, *I nasjonalstatens tid 1814-1940*, bind 2 i Niemi, Einar m.fl. (red.), *Norsk innvandringshistorie*, Oslo 2003.
- Kolstrup, Søren, *Nakskovkonflikten '31. Bidrag til arbejdsløshedbevægelsernes historie*, København 1977.
- Kovrig, Bennett, *Communism in Hungary. From Kun to Kádár*, Stanford California 1979.
- Kuromiya, Hiroaki, *Stalin's Industrial Revolution. Politics and Workers, 1928-1932*, Cambridge 1988.
- Leggett, George, *The Cheka: Lenin's political Police*, Oxford 1986.
- Lenin, *Hva må gjøres?*, Kragerø 1970.
- Lenin, *Staten og revolusjonen*, i *Utvalgte verker*, bind 8, Oslo 1952.
- Lina, Jüri, *Kommunisternas heliga krig. Om Internationella Röda Hjälpen, dess taktikk och historia*, Stockholm 1986.
- Lippe, Just (red.), *NKPs historie bind 1*, Oslo 1967.
- Lorenz, Einhart, Den antifascistiske emigrasjon til Norge, i *Arbeiderhistorie 1987*.

- Lorenz, Einhart, *Det er ingen sak å få partiet lite*, Oslo 1983.
- Lorenz, Einhart, *Exil in Norwegen. Lebensbedingungen und Arbeit deutschsprachiger Flüchtlinge 1933-1942*, Baden-Baden 1992.
- Lorenz, Einhart og Hans Uwe Petersen, Fremdenpolitikk og Asylpraxis, i Lorenz m.fl. (red.), *Ein sehr trübes Kapitel? Hitlerflüchtlinge im nordeuropäischen Exil 1933 bis 1950*, Hamburg 1998.
- Marx, Karl, *Marx i ett bind*, utvalg ved Engelstad, Fredrik og Jon Elster, Oslo 1973.
- Maurseth, Per, *Gjennom kriser til makt*, bind 3 i Kokkvold og Sverdrup (red.), *Arbeiderbevegelsens historie i Norge*, Oslo 1987.
- McDermott, Kevin og Jeremy Agnew, *The Comintern. A History of International Communism from Lenin to Stalin*, London 1996.
- McLaughlin, Martin, Rebellion and frame-up in Gastonia, bokanmeldelse av Salmond, John, *Gastonia 1929: The story of the Loray Mill Strike*, The University of North Carolina Press 1995. Hentet fra http://www.wsws.org/public_html/prioriss/iwb4-8/gaston.htm [28.09.2005].
- Ousland, Gunnar, *Fagorganisasjonen i Norge*, bind 2 i *De store kampåra 1921-1931*, Oslo 1949.
- Palmer, R.R., og Joel Colton, *History of the Modern World since 1815*, New York 1995.
- Perrett, Geoffrey, *America in the twenties. A History*, New York 1982.
- Peters, Jan, Die schwedische Rote Hilfe an der Seite deutscher Antifaschisten, i *Beiträge zur Geschichte der Arbeiterbewegung*, nr 6, 1974.
- Pierre, *Der Kampf um das Asylrecht*. MOPR- verlag Zürich 1935, s 21.
- Poulsen, Henning, *Fra krig til krig*, bind 13 i Helle, Knut m.fl. (red.), *Aschehougs verdenshistorie*, Oslo 1982.
- Pryser, Tore, *Klassen og nasjonen*, bind 4 i Kokkvold og Sverdrup (red.), *Arbeiderbevegelsens historie i Norge*, Oslo 1988.
- Pusch, Thomas, "Spaniens Himmel..." und auch für Schleswig-Holsteiner Antifaschisten "keine Sterne" – ihr Weg durch den spanischen Bürgerkrieg. Internationale im Spanischen Bürgerkrieg 1936-1939, *Informationen zur Schleswig-Holsteinischen Zeitgeschichte*. Hentet fra: <http://www.akens.org/akens/texte/info/32/17.html> [30.08.05]
- Rønning, Ole Martin, Kvinnekamp, imperialisme og monopolkapital. Kvinnefronten og ml-bevegelsen 1972-1982, i *Arbeiderhistorie 2005*.

- Schubert, Adrian og George Esenwein, *Spain at War. The Spanish Civil War in Context. 1931-1939*, London 1995.
- Seim, Jardar, *Øst-Europas historie*, Oslo 1994.
- Selznick, Philip, *The Organizational Weapon. A Study of Bolshevik Strategy and Tactics*, New York 1952.
- Terjesen, Einar A., Begrenset solidaritet eller solidaritet uten grenser? i *Arbeiderhistorie 1987*.
- Thing, Morten, *Kommunismens kultur. DKP og de intellektuelle 1918-1960*, København 1993.
- Tischler, Carola, Vom Helfer zur Verräter? Reaktionen der Internationalen Roten Hilfe auf die Massenverhaftungen deutscher Emigranten in der Sowjetunion 1936 bis 1938, i Weber, Hermann m.fl.(red.), *Kommunisten verfolgen Kommunisten. Stalinistischer Terror und "Säuberungen" in den kommunistischen Partei Europas seit den dreissiger Jahren*, Berlin 1993.
- Tønneson, Kåre, *Revolusjonen som rystet Europa. Frankrike 1789-1815*, Oslo 1989.

Avhandlinger og hovedfagsoppgaver:

- Gessler, Carin, *Röda Hjälpen. Den kommunistiska hjälporganisationens verksamhet bland politiska flyktingar 1930-1939*, 1969. Finnes hos Arbetarrörelsens arkiv och bibliotek, Stockholm.
- Hegna, Maren, *Intellektuelle strebere og mindretallskommunister i bolsjeviseringens tid: Mot Dag og NKP i samhold og konflikt 1925-1929*, Hovedoppgave ved Universitetet i Oslo 1997.
- Rotihaug Ingunn, *Sambandet Norge-Sovjetunionen. Katurambassadør eller politisk reiskap?*, hovedoppgave ved Universitetet i Oslo 1998.
- Skjønsberg, Harald, *En flyktingepolitikk utvikles. Norsk politikk overfor tyske flyktinger 1933-1940*, hovedoppgave ved Universitetet i Oslo 1981.
- Strandberg, Roar, *Fra gjest til fange. Leo Trotskijs opphold i Norge 1935-1936*, hovedoppgave ved Universitetet i Oslo 1970.
- Størner, Torben, *Røde Hjælp 1928-1941*, speciale ved Århus Universitet 1981.
- Sørensen, Trine Gantriis, *Danmark som nærområde. En undersøgelse av emigranthjælpekomiteernes rolle i dansk flyktingepolitikk 1933-1941, med et afsluttende udblik på hjælpekomiteer i enkelte udvalgte lande i Europa*, speciale ved Københavns universitet 2001.

Oppslagsverk:

Bolsjaja Sovetskaja Entsiklopedija, Izdatelstvo Sovetskaja Entsiklopedija, Moskva 1971-1974.

Dahl, Hans Fredrik m.fl.(red.), *Pax Leksikon*, Oslo 1980.

Friis, Jacob og Trond Hegna, *Arbeidernes Leksikon*, Oslo 1932-1936.

Smelser, Neil J. og Paul B. Baltes (red.), *International Encyclopedia of the Social and Behavioral Science*, Oxford 2001.

Nettsteder:

Anarchist International Information Service: The history of Norway and the Anarchy.

URL: http://www.anarchy.no/a_nor.html. [01.03.2004]

Rote Hilfe Deutschlands: <http://www.rote-hilfe.de> [10.10.2005].